

Східний апеляційний господарський суд

Особливості вирішення господарських спорів згідно з нормами чинного законодавства, адаптованими до умов воєнного стану. Аналіз судової практики

Зміст

Вступ.....	3
Зміна, розірвання, продовження дії та визнання недійсними договорів під час воєнного стану	4
Особливості виконання договорів під час дії воєнного стану	20
Застосування штрафних санкцій за порушення господарських зобов'язань та стягнення інфляційних втрат і трьох процентів річних за порушення грошових зобов'язань.....	44
Звільнення від відповідальності за порушення строків виконання зобов'язань	54
Застосування положень чинного законодавства у справах про банкрутство в умовах воєнного стану.....	61
Застосування положень Податкового кодексу України щодо сплати податків і зборів в умовах воєнного стану	73
Особливості здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану	76
Процесуальні питання	79

Вступ

В умовах воєнного стану в Україні чинне законодавство, що регулює правовідносини у різних сферах господарської діяльності, зазнало суттєвих змін. Законодавчі нововведення були спрямовані на забезпечення безперервності функціонування економіки, створення умов для адаптації суб'єктів господарювання до надзвичайних обставин, а також на захист прав та інтересів держави, бізнесу й громадян.

Зокрема, внесено зміни до Цивільного кодексу України, Податкового кодексу України, Кодексу України з процедур банкрутства, Законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про оренду державного та комунального майна», «Про публічні закупівлі», «Про виконавче провадження» та інших нормативно-правових актів. Ці зміни стосуються особливостей виконання зобов'язань, оподаткування, проведення закупівель у період воєнного стану, застосування процедур банкрутства, орендних відносин, а також порядку примусового виконання рішень.

Крім того, протягом періоду дії воєнного стану в Україні було прийнято низку спеціальних законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у цих надзвичайних умовах. До таких актів, зокрема, належать Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»; «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану»; «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно»; «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного чи надзвичайного стану»; «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування».

Важливу роль у практичному забезпеченні реалізації цих законодавчих змін відіграють й урядові рішення, зокрема, постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 563 «Деякі питання регулювання земельних відносин»; постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 2022 року № 178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану» (із змінами, внесеними постановою від 18 липня 2024 року № 831); постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 року № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування»; постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 року № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану» (із змінами, внесеними постановою від 7 травня 2024 року № 512); постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану»; постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2022 року № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг у період воєнного стану»; постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 25 лютого 2022 року № 332 «Про забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії, у тому числі фінансового стану учасників ринку електричної енергії на період дії в Україні воєнного стану»; наказ Міністерства енергетики України від 13 квітня 2022 року № 148 «Про врегулювання питань щодо постачання електричної енергії

споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану».

Враховуючи викладене, на виконання п. 3.7. Плану роботи Східного апеляційного господарського суду на 2025 рік, відділом узагальнення судової практики та систематизації законодавства здійснено аналіз щодо особливостей вирішення господарських спорів згідно з нормами чинного законодавства, адаптованими до умов воєнного стану. При підготовці матеріалів аналізу використано судову практику місцевих господарських судів, Східного апеляційного господарського суду та суду касаційної інстанції.

Зміна, розірвання, продовження дії та визнання недійсними договорів під час воєнного стану

Військові адміністрації відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" наділені повноваженнями на вирішення питань регулювання земельних відносин, проте із прямою заборобою відчуження з комунальної власності земельних ділянок та надання таких земельних ділянок в оренду на строк понад один рік

Справа № 922/502/24. Фермерське господарство "Клепки+" звернулося з позовом до Куп'янської міської військової адміністрації Куп'янського району Харківської області про визнання укладеними додаткових договорів (угод) до договорів оренди землі з метою продовження терміну їх дії. В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що як належний користувач орендованих земельних ділянок, маючи намір скористатись переважним правом на укладення договорів оренди землі на новий строк, звернувся до відповідача до спливу строку дії договорів оренди землі у строк, встановлений договорами, із заявами про поновлення (продовження) договорів оренди землі, додавши до заяв проекти додаткових угод до договорів оренди землі. Проте, відповідач заяви у місячний строк не розглянув та протягом одного місяця після закінчення строку договорів не надав заперечення щодо поновлення (продовження) договорів оренди землі. За твердженнями позивача, у силу положень ст. 33 Закону України "Про оренду землі" такі договори вважаються поновленими на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договорами оренди землі від 29.12.2016, шляхом укладення додаткових угод у редакції, що була направлена позивачем на адресу відповідача.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 02.05.2024 у задоволенні позову відмовлено.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд першої інстанції виходив з того, що Куп'янська міська військова адміністрація Куп'янського району Харківської області не наділена повноваженнями на вирішення питання щодо відчуження з комунальної власності земельних ділянок та надання таких земельних ділянок в оренду на строк понад один рік. Укладення додаткових угод до договорів оренди землі від 29.12.2016 у редакції, що запропонована позивачем, суперечить нормам Закону України "Про правовий режим воєнного стану", Постанові Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 563 "Деякі питання регулювання земельних відносин". Після закінчення строку дії договору оренди землі, укладеного для ведення товарного сільськогосподарського виробництва під час дії воєнного стану, орендар не має переважного права поновити його на новий строк.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 12.08.2024 рішення місцевого господарського суду Харківської області скасоване повністю та прийнято нове рішення, яким позовні вимоги задоволено.

Апеляційний господарський суд дійшов висновку про наявність підстав, визначених у ст.33 Закону України "Про оренду землі", для поновлення спірних договорів оренди землі. При цьому суд зазначив, що положення Закону України "Про правовий режим воєнного стану" не містять прямої заборони на поновлення договорів оренди землі на строк більше одного року. У частині 2 ст. 10 та п.п. 12, 26 частини 2 ст. 15 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" повноваження військових адміністрацій обмежуються у питаннях відчуження та надання земельних ділянок в оренду на строк понад один рік. Тобто, обмеження цих повноважень стосується саме надання в оренду земельних ділянок, а не поновлення чи продовження строку дії вже укладених договорів оренди. Водночас, апеляційний господарський суд звернув увагу на те, що Господарський суд Харківської області помилково ототожнив поняття поновлення договору оренди на новий строк та укладення нового договору.

За таких підстав, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що Куп'янська міська військова адміністрація наділена спектром повноважень, визначених Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", Законом України "Про правовий режим воєнного стану" та іншими нормативно-правовими актами на продовження діючих договорів оренди землі строком понад один рік. Крім цього, суд звернув увагу на те, що приписи п. 3 частини 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 563 "Деякі питання регулювання земельних відносин" щодо обмеження строку договору оренди одним роком не підлягають застосуванню до позивача, який є Фермерським господарством, якому надано в оренду спірні земельні ділянки саме для ведення фермерського господарства, а не для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17.12.2024 підтримано правову позицію суду апеляційної інстанції, зазначивши, що визначені у п. 26 частини 2 ст. 15 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" обмеження повноважень військових адміністрацій, зокрема, на надання земельних ділянок в оренду на строк понад один рік, стосується саме первинного надання їх у користування, що супроводжується певною процедурою, а не правовідносин щодо укладення договорів оренди землі на новий строк у межах вже існуючих договірних відносин.

Безпідставна бездіяльність орендодавця, внаслідок чого орендар, який визнаний судами добросовісним користувачем, був позбавлений права на продовження договору оренди на новий строк, є підставою для задоволення позову про визнання укладеною угоди про поновлення договору оренди землі.

У справі № 922/452/24 рішенням Господарського суду Харківської області від 17.04.2024, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.06.2024, позов про визнання укладеною угоди про поновлення договору оренди землі задоволено.

Суди виходили з того, що до спірних правовідносин підлягає застосуванню ст. 33 Закону «Про оренду землі» у редакції, чинній на момент звернення позивача із заявою про поновлення договору. При цьому строк дії договору закінчився 23.09.2022, а отже з огляду на положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» цей договір був автоматично продовжений на наступний рік до 23.09.2023 з урахуванням того, що спірну земельну ділянку позивач отримав в оренду із земель запасу сільськогосподарського призначення та водного фонду, яка вміщує також рілля та пасовища. З огляду на належне виконання позивачем своїх обов'язків за договором, своєчасне повідомлення орендодавця про намір скористатись переважним правом на укладення договору на новий строк, а також відсутність заперечень орендодавця (шляхом

прийняття на пленарному засіданні сесії Ради відповідного рішення протягом місяця), вимоги позивача про необхідність поновлення Договору є обґрунтованими.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20.11.2024 підтримано правову позицію судів першої та апеляційної інстанції.

Верховний Суд, зокрема, вважав, що встановлені судами у цій справі обставини та умови, за яких відбувалась процедура реалізації позивачем переважного права на поновлення договору, є істотними для даної справи та вирішальним чином впливають на висновок про порушення переважного права позивача на поновлення Договору.

Так, у зв'язку з військовою агресією російської федерації відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 №64/2022 (зі змінами) в Україні введено воєнний стан. Відповідно до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України №309 від 22.12.2022 (із змінами та доповненнями), з 24.02.2022 по 28.04.2022 с. Кутузівка Вільхівської сільської територіальної громади (на території якої розташована орендована позивачем земельна ділянка) перебувало під тимчасовою окупацією російської федерації, а з 28.04.2022 по 01.09.2022 знаходилося у зоні активних бойових дій. Переліком територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 10.12.2022, затвердженого наказом Міністерства питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25.04.2022 року №75 зі змінами (який був чинний на момент виникнення спірних правовідносин) Вільхівська сільська територіальна громада була включена до переліку розташованих в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні).

При цьому єдиний власник та уповноважена особа ПСП «Деметра» перебувала в полоні російських військ, після звільнення з якого покинула межі Вільхівської сільської громади, в якій вона перебувала весь час з моменту повномасштабного вторгнення, та виїхала за межі території України у зв'язку із загостренням воєнної обстановки та ризиками для життя і здоров'я. ПСП «Деметра» з 25.03.2022 призупинило діяльність підприємства та дію трудових договорів та частково відновило свою діяльність з 01.01.2024. Уведення воєнного стану в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації, окупація території та проведення активних бойових дій на території діяльності ПСП «Деметра» істотно вплинули на можливість дотримання позивачем усіх формальних вимог процедури реалізації переважного права на поновлення Договору на новий строк.

Хоча податок на додану вартість й включається до ціни товару, однак не є умовою про ціну в розумінні цивільного та господарського законодавства, оскільки не може встановлюватися (погоджуватися чи змінюватися) сторонами за домовленістю, тобто у договірному порядку.

Справа № 905/714/24. Заступник керівника Бахмутської окружної прокуратури Донецької області звернувся з позовною заявою в інтересах держави в особі Торецької міської військової адміністрації Бахмутського району Донецької області до КНП "Центральна міська лікарня" м. Торецька та ТОВ "Харвінд", в якій просив визнати недійсним п. 1.1 розділу 3 договору від 03.08.2023, укладеного між відповідачами в частині включення до ціни договору суми податку на додану вартість у розмірі 45794,39 грн; стягнути з ТОВ "Харвінд" на користь Торецької міської військової адміністрації Бахмутського району Донецької області безпідставно сплачені грошові кошти в розмірі 45794,39 грн.

За твердженням прокурора договір у спірній частині укладено з порушенням норм чинного законодавства України, оскільки закупівля поставленого відповідачем-2 товару,

який віднесено до Переліку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 № 1447, не підлягала оподаткуванню ПДВ, як передбачено п.п. 3 п. 32 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України. Всупереч зазначеній нормі, до ціни договору було включено ПДВ у сумі 45794,39 грн, що зумовлює, за твердженням прокурора, існування підстав для визнання такого договору недійсним у частині включення ПДВ до загальної ціни договору та, як наслідок, для повернення продавцем на підставі ст. 1212 Цивільного кодексу України безпідставно набутих коштів у сумі ПДВ.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 30.12.2024 позов задоволено повністю.

Мотивуючи рішення, суд першої інстанції дійшов висновку про необґрунтоване включення у вартість товару податку на додану вартість за операцією, звільненою від такого оподаткування на підставі пп. 2 п. 32 підрозділу 2 "Особливості справляння податку на додану вартість" розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України. У зв'язку з цим суд визнав недійсним п. 1.1 розділу 3 договору про закупівлю від 03.08.2023 в частині включення суми ПДВ до ціни товару. Вимоги прокурора про стягнення з 2-відповідача 45794,39 грн безпідставно збережених коштів, сплачених позивачем як ПДВ, від сплати якого позивач був звільнений на підставі прямої вказівки закону, визнано судом обґрунтованими та такими, що підлягають задоволенню.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.03.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що з аналізу положень пп. 2, п. 32 підрозділу 2 "Особливості справляння податку на додану вартість" Розділу XX Перехідних положень Податкового кодексу України (в редакції Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану") та постанови Кабінетом Міністрів України № 1447 від 27.12.2022 «Про затвердження переліків лікарських засобів та медичних виробів, що ввозяться та постачаються на митну територію України під час воєнного стану» вбачається, що звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України, зокрема, медичних виробів, що призначені для використання закладами охорони здоров'я для надання медичної допомоги фізичним особам, які у період проведення антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, та/або запровадження воєнного стану відповідно до законодавства зазнали поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я,

Тобто умовою звільнення від оподаткування податком на додану вартість визначено обставини включення медичного виробу до переліку, встановленого Кабінетом Міністрів України, а також цільове використання такого обладнання, а саме для надання медичної допомоги фізичним особам, які у період проведення антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, та/або запровадження воєнного стану відповідно до законодавства зазнали поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я.

Матеріали справи свідчать, що предметом договору про закупівлю є товар: код товару згідно ДК 021:2015: 331100000-4 Візуалізаційне обладнання для потреб медицини, стоматології та ветеринарної медицини; код товару згідно НК024:2019:40761 Загальноприйнята ультразвукова система візуалізації (далі - товар). Тобто, предмет цього договору є товар - Загальноприйнята ультразвукова система візуалізації, який віднесено до Класифікатора медичних виробів НК 024:2019 за порядковим номером 40761, затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 05.02.2019 №159, який діяв на момент укладення договору №206Н від 03.08.2023.

03.08.2023 сторонами підписано до Договору Специфікацію, у п. 1 якої сторонами погоджено найменування, кількість та ціну товару, а саме - Система ультразвукова діагностична Z50 в кількості 1 шт, загальною вартістю з ПДВ 350 000,00 грн та система ультразвукова діагностична DP-50 укомплектованої датчиком 65C15EA в кількості 1 шт, загальною вартістю з ПДВ 350 000,00 грн.

У відповідь на запит Бахмутської окружної прокуратури від 26.09.2023 директор КНП "Центральна міська лікарня" м. Торецька повідомив, що для звільнення від оподаткування ПДВ медичні вироби, що закуповуються повинні бути використані закладами охорони здоров'я саме для надання медичної допомоги фізичним особам, які зазнали поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я. У зв'язку з чим, директор КНП "Центральна міська лікарня" м. Торецька вважав правомірним включенням до ціни товару розміру ПДВ. У вказаному листі КНП "Центральна міська лікарня" м. Торецька також повідомляла, що кошти на закупівлю системи ультразвукової діагностичної були надані для консультування та діагностики спеціалізованої медичної допомоги населенню Торецької громади з захворюваннями різного походження та травмами опорно-рухового апарату, для проведення високоточного діагностичного обстеження різної категорії хворих, для забезпечення всіх умов договору НСЗУ та надання військовослужбовцям загальної медичної допомоги.

В позовній заяві прокурор зазначив, що за інформацією, наданою ВП № 1 Бахмутського РВП ГУНП в Донецькій у відповідь на запит, до чергової частини відділення поліції надходять повідомлення та заяви, які свідчать про надання КНП "Центральна міська лікарня" м. Торецька медичної допомоги фізичним особам, які зазнали поранення, контузії чи іншого ушкодження здоров'я, та реєструються в журналі єдиного обліку, відповідно до Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 №100. З даних витягу з журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення ВП №1 Бахмутського РВП ГУНП в Донецькій області за період 2022-2023 роки, що міститься в матеріалах справи вбачається, що у вказаний період до ЦМЛ м. Торецьк відбувалась госпіталізація мирних жителів та військовослужбовців з пораненнями, контузіями, іншими травмами, отриманими внаслідок обстрілів території України з боку військових РФ. Найбільше звернень зафіксовано у травні, червні, вересні 2022 року, потім зменшилась кількість таких пацієнтів, одночасно з лютого 2023 року почалось зростання кількості постраждалих та в 2023 році найбільша кількість була зафіксована в травні червні 2023 року, при цьому звернення щодо виділення коштів було здійснено в травні 2023 року.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції також виходив з того, що м. Торецьк розташовано в безпосередній близькості до лінії фронту, що свідчить про те, що в даній лікарні отримують медичні послуги фізичні особи, які зазнали травм та поранень внаслідок ведення російською федерацією бойових дій на території України, зокрема, фізичні особи, щодо яких неможливо надати інформацію про їх кількість та час перебування.

З урахуванням викладеного, колегія суддів вважала, що суд першої інстанції під час розгляду справи дійшов обґрунтованого висновку про те, що закупівля спірних апаратів УЗД для КНП "Центральна міська лікарня" м. Торецька мала бути здійснена за ціною без включення до її складу податку на додану вартість.

У постанові Верховного Суду від 03.12.2021 у справі №910/12764/20 зазначено, що хоча ПДВ й включається до ціни товару, однак не є умовою про ціну в розумінні цивільного та господарського законодавства, оскільки не може встановлюватися (погоджуватися чи змінюватися) сторонами за домовленістю, тобто у договірному

порядку. Верховний Суд у вказаній постанові відступив від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 08.04.2021 у справі №922/2439/20 щодо неможливості визнання недійсним частини договору стосовно визначення ПДВ (з посиланням на те, що включення в оплату ПДВ містить ціну розрахункової одиниці вартості товару, тобто є істотною умовою договору).

Оскільки спірна закупівля мала бути здійснена за ціною без урахування податку на додану вартість в її складі відповідно до пп. 2 п. 32 підрозділу 2 "Особливості справляння податку на додану вартість" розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України, суди дійшли висновку про те, що п. 1.1 розділу 3 договору про закупівлю в частині включення суми ПДВ до ціни товару суперечить вказаній нормі, а тому підлягає визнанню недійсним.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 10.03.2025 у справі № 922/4614/24, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 24.07.2025, позов задоволено. Визнано недійсним п. 4.2 договору купівлі-продажу від 31.05.2022, з відповідними змінами в частині включення до ціни договору суми ПДВ у розмірі 264444,00 грн, що укладений між Військовою частиною НГУ та ПАТ «Харківський тракторний завод».

Суди виходили з того, що 02.03.2022 Кабінетом Міністрів України прийнято постанову №178 «Деякі питання обкладення податком на додану вартість за нульовою ставкою у період воєнного стану», якою відповідно до пп. «г» пп. 195.1.2 п. 195.1 ст. 195 Податкового кодексу України встановлено, що до припинення чи скасування воєнного стану операції з постачання товарів для заправки (дозаправки) або забезпечення транспорту, зокрема військових частин, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, для потреб забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави обкладаються податком на додану вартість за нульовою ставкою.

Оскільки не тільки постановою КМУ №178 від 02.03.2022 визначено нульову ставку податку на додану вартість для операцій з заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту, але й це передбачено вказаним підпунктом Податкового кодексу України, то включення до ціни договору ПДВ у розмірі 20%, враховуючи, що замовником товару за договором виступає Військова частина, суперечить постанові КМУ №178 від 02.03.2022, що є підставою для визнання недійсним пункту договору в цій частині.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2024 №831, яка набрала чинності 01.08.2024, внесено зміни до Постанови №178, а саме:

- у вступній частині постанови слова і цифри «З метою виконання мобілізаційних завдань в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 №64 «Про введення воєнного стану в Україні»,» замінено словами «З метою здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації»;

- пункт 1 викладено в такій редакції: « 1. Установити, що до припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. №64 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», операції з постачання товарів (запасних частин, акумуляторних батарей, автомобільних шин, охолоджуючих рідин, комплектуючих, додаткового обладнання тощо), визначених нормативними та технічними документами, для транспортних засобів (зокрема спеціальних, спеціалізованих транспортних засобів), а також пально-мастильних матеріалів Збройним Силам, Національній гвардії, Службі безпеки, Службі зовнішньої розвідки, іншим утвореним відповідно до законів військовим формуванням, їх з'єднанням,

військовим частинам, підрозділам, розвідувальним органам, Міністерству оборони, Державній прикордонній службі, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації, Міністерству внутрішніх справ, Національній поліції, Державній службі з надзвичайних ситуацій, Управлінню державної охорони, закладам, установам або організаціям, що утримуються за рахунок коштів державного бюджету, для потреб забезпечення національної безпеки та оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави обкладаються податком на додану вартість за нульовою ставкою.».

При цьому колегією суддів враховано висновок Верховного Суду, викладений у постанові від 23.05.2024 у справі №911/1870/23 про те, що з огляду на функції та обов'язки, покладені на військові частини, всі заходи останніх спрямовані виключно на захист, оборону та недоторканості територіальних кордонів України, що не потребує документального підтвердження, оскільки слідує з аналізу фактичних подій на території України та норм законодавства. Отже, закупівлі товарів для забезпечення транспорту військових частин в період військового стану, можливо лише безпосередньо для виконання потреб та функцій спрямованих на забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, що прямо передбачено Постановою КМУ №178, яку прийнято до укладення спірного Договору.

Враховуючи викладене та встановлені судами обставини справи, зокрема, те, що предметом договору від 31.05.2022 є постачання автомобільних запчастин для військової частини НГУ, спірні умови п.4.2. договору в частині сплати ПДВ (20%) суперечать положенням Податкового кодексу України та Постанови №178, суди дійшли висновку про наявність підстав для визнання недійсним п. 4.2 договору купівлі-продажу в частині включення до ціни договору суми ПДВ у розмірі 264444,00 грн.

Довідка торгово-промислової палати про ціну на товар/коливання такої ціни на ринку є достатнім доказом для обґрунтованості змін до договору закупівлі, якщо вони містять відомості про відповідне коливання ціни товару на ринку.

Справа № 922/2848/24. Керівник Новобаварської окружної прокуратури міста Харкова Харківської області в інтересах держави в особі Харківської міської ради, Департамента з питань забезпечення життєдіяльності міста Харківської міської ради та Північно-східного офісу Держаудитслужби звернувся з позовом до ТОВ «Золотий стандарт К» та КП «Харківводоканал», в якому проси визнати недійсними додаткові угоди до договору про закупівлю товару та стягнути з відповідачів на користь Харківської міської ради кошти в сумі 745780,00 грн.

В обґрунтування позову прокурор посилався на те, що в порушення вимог абзацу 2 п. 19 «Особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178, спірними додатковими угодами збільшено ціну за одиницю товару (1 літр бензину А-95) за відсутності документального підтвердження коливання ціни такого товару на ринку, пропорційного відповідній зміні договірної ціни, отриманого від уповноваженого органу, враховуючи, що в якості обґрунтування зміни ціни постачальником- ТОВ «Золотий Стандарт К» надавались покупцю - КП «Харківводоканал» цінові довідки Харківської торгово-промислової палати, в яких відсутні дані про коливання ціни на бензин А-95 на ринку, оскільки не наведено розрахунків вартості товару станом на попередні календарні дати та динаміку зміни ціни в бік збільшення або зменшення, а зазначено лише середні роздрібні ціни у мережах заправок станом на певні дати. При цьому прокурор зазначив, що сплачена КП «Харківводоканал» ТОВ «Золотий Стандарт» на виконання спірних додаткових угод різниця між визначеною цими угодами ціною та

ціною, узгодженою в додатковій угоді від 07.07.2023 № 2 як сума надмірно сплачених бюджетних коштів, що була сплачена на підставі недійсних правочинів, відповідно до положень ст. 216, 1212 Цивільного кодексу України, підлягає стягненню як безпідставно набуте майно на користь Харківської міської ради як засновника та органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого входить КП «Харківводоканал», яке діє на основі комунального майна територіальної громади міста Харкова в особі Харківської міської ради, закріпленого за ним на праві господарського відання. В обґрунтування порушення інтересів держави та необхідності їх захисту прокурор зазначив, що укладання спірних додаткових угод з порушенням законодавства у сфері публічних закупівель порушує інтереси держави у сфері контролю за ефективним та цільовим використанням бюджетних коштів, а дотримання у цій сфері суспільних відносин законодавства становить суспільний інтерес, а тому захист такого інтересу відповідає функціям прокурора, в той час як позивачі як органи, уповноважені на виконання відповідних функцій держави у спірних правовідносинах, такий захист не здійснюють. При цьому прокурор зазначив, що надмірна виплата коштів у зв'язку з укладенням додаткових угод з порушенням вимог законодавства у сфері публічних закупівель призвело до нераціонального та неефективного використання бюджетних коштів та зумовило незаконну втрату бюджетних коштів у розмірі 745780,00 грн, що негативно вплинуло на видаткову частину бюджету територіальної громади міста Харкова, а тому є порушенням економічних інтересів держави.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 21.10.2024, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 23.01.2025, відмовлено у задоволенні позову.

Суди зазначили, що аналіз норми п. 2 частини п'ятої ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» свідчить, що замовник може протягом дії договору про закупівлю змінювати його істотні умови в залежності від коливання ціни такого товару на ринку лише до 10 відсотків у бік збільшення за умови, що така зміна не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю. Разом з цим, п. 3-7 Прикінцевих та перехідних положень Закону установлено, що на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених цим Законом, визначаються Кабінетом Міністрів України із забезпеченням захищеності таких замовників від воєнних загроз.

19.10.2022 набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178, якою на виконання п. 3-7 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про публічні закупівлі» затверджено Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України Про публічні закупівлі, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» (далі Особливості).

Оскільки спірні додаткові угоди укладено у період воєнного стану після затвердження Особливостей положення останніх поширюють свою дію на правовідносини щодо укладення зазначених угод. Так, п. 17 Особливостей прямо передбачено незастосування положень частини 5 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» на правовідносини щодо зміни договору закупівлі у період чинності Особливостей, у зв'язку з чим прокурор безпідставно посилався на незастосування судом до спірних правовідносин встановлених п.2 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічну закупівлю» обмежень щодо збільшення ціни за одиницю товару до 10% пропорційно збільшенню ціни такого товару на ринку у разі коливання ціни такого товару на ринку.

Разом з цим, частиною 2 п. 19 Особливостей визначено, що істотні умови договору про закупівлю, укладеного відповідно до п.п. 10 і 13 (крім пп. 13 п. 13) цих особливостей,

не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами в повному обсязі, крім випадку, зокрема, погодження зміни ціни за одиницю товару в договорі про закупівлю у разі коливання ціни такого товару на ринку, що відбулося з моменту укладення договору про закупівлю або останнього внесення змін до договору про закупівлю в частині зміни ціни за одиницю товару. Зміна ціни за одиницю товару здійснюється пропорційно коливанню ціни такого товару на ринку (відсоток збільшення ціни за одиницю товару не може перевищувати відсоток коливання (збільшення) ціни такого товару на ринку) за умови документального підтвердження такого коливання та не повинна призвести до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю на момент його укладення. Отже, за змістом цієї норми, у випадку коливання цін на ринку, сторони наділені правом вносити зміни до договору щодо ціни товару пропорційно такому коливанню декілька разів, за умови, що таке право передбачено угодою сторін та кожна зміна до договору має містити окреме документальне підтвердження наявності відповідного коливання ціни товару на ринку і при цьому для таких змін не встановлено обмежень щодо збільшення ціни за одиницю товару до певного розіру, на відміну від положень п.2 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічну закупівлю», які не поширюються на спірні правовідносини.

Стаття 652 Цивільного кодексу України передбачає, що у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. Через зміну істотних обставин договір може бути змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов: 1) у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона. Тобто, передбачена законодавством про публічні закупівлі норма застосовується, якщо відбувається коливання (зростання) ціни на ринку, яке робить для однієї сторони договору його виконання вочевидь не вигідним, збитковим. Для того, щоб за таких обставин не був розірваний вже укладений договір і щоб не проводити новий тендер, закон дає можливість збільшити ціну.

В п. 11.11. та пп. 11.11.2 Договору сторони погодили внесення змін ціни за одиницю товару в договорі про закупівлю у разі коливання ціни такого товару на ринку, зазначивши, що: істотні умови договору не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань Сторонами в повному обсязі, крім випадків, зокрема, погодження зміни ціни за одиницю Товару в Договорі у разі коливання ціни такого Товару на ринку, що відбулося з моменту укладення Договору або останнього внесення змін до Договору в частині зміни ціни за одиницю Товару; зміна ціни за одиницю Товару здійснюється пропорційно коливанню ціни такого Товару на ринку (відсоток збільшення ціни за одиницю Товару не може перевищувати відсоток коливання (збільшення) ціни такого Товару на ринку) за умови документального підтвердження такого коливання та не повинна призвести до збільшення суми, визначеної в Договорі на момент його укладення; підставою для зміни ціни є письмове звернення Постачальника та коливання ціни Товару на ринку; внесення таких змін можливе за наявності наданого Постачальником обґрунтованого документального підтвердження коливання ціни такого Товару на ринку, отриманого від уповноваженого органу (ДП Держзовнішінформ, Торгово-промислової

палати України чи її територіального відділення, територіальних підрозділів Головного управління статистики або іншого органу, який має на це повноваження). Документ, що надається Постачальником повинен містити інформацію про ринкову (середньоринкову) ціну на Товар станом на дату укладання Договору (попередньої додаткової угоди в частині зміни ціни за одиницю товару) та ринкову (середньоринкову) ціну на Товар станом на момент укладання додаткової угоди, а також результат порівняння цін у відсотковому вираженні; у разі документально підтвердженого зростання ціни за одиницю Товару, одночасно здійснюється зменшення кількості Товару.

Судами встановлено, що укладення додаткових угод та збільшення ціни за договором було здійснено на підставі реального коливання ціни на ринку, яке було документально підтверджено ціновими довідками Харківської торгово-промислової палати, в яких наведено інформацію про ринкову (середньоринкову) ціну на товар станом на дату укладання Договору (попередньої додаткової угоди в частині зміни ціни за одиницю товару) та ринкову (середньоринкову) ціну на товар станом на момент укладання додаткової угоди, а також результат порівняння цін у відсотковому вираженні.

Верховний Суд неодноразово викладав правову позицію, зокрема у постановках від 29.03.2019 у справі № 826/6926/17, від 23.01.2020 у справі № 907/788/18, від 05.07.2021 у справі № 826/11063/17, від 02.12.2020 у справі № 913/368/19, згідно з якою оскільки законодавством у сфері публічних закупівель конкретну особу, наділену повноваженнями надавати інформацію на підтвердження коливання ціни товару на ринку, не визначено, то виходячи з норм чинного законодавства, до суб'єктів надання такої інформації можна віднести, зокрема, Державну службу статистики України, на яку постановою КМУ №442 від 10.09.2014 "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" покладено функцію з контролю за цінами в частині здійснення моніторингу динаміки цін (тарифів) на споживчому ринку; державне підприємство "Державний інформаційно-аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків", яке на замовлення суб'єкта господарювання виконує цінові/товарні експертизи, зокрема, щодо відповідності ціни договору наявній кон'юктурі певного ринку товарів; Торгово-промислову палату України, яка у межах власних повноважень надає послуги щодо цінової інформації.

Таким чином, довідки та експертні висновки Торгово-промислової палати України можуть використовуватися для підтвердження коливання ціни товару на ринку, з чим узгоджуються вищенаведені умови п.п.в 11.11. та п.п. 11.11.2.

Крім цього, прокуратурою не враховано оприлюднений на веб-порталі Prozorro висновок Північно-східного офісу Держаудитслужби про результати моніторингу процедури закупівлі № UA-2023-05-17-005675-а, в межах якого досліджувалось питання правомірності укладення спірних додаткових угод, за результатами якого порушень встановлено не було.

Так, Північно-східним офісом Держаудитслужби проведено моніторинг закупівлі Комунальним підприємством "Харківводоканал" Бензин А-95, інформація про який оприлюднена в електронній системі закупівель за номером UA-2023-05-17-005675-а. За результатами аналізу питань відображення закупівлі у річному плані; відповідності вимог тендерної документації вимогам Закону з урахуванням Особливостей, внесення змін до тендерної документації, правомірності відхилення тендерної пропозиції учасника ТОВ «Укрнафта-Постач», розгляду тендерної пропозиції учасника-переможця ТОВ «Золотий Стандарт К», відповідності повідомлення з вимогою про усунення невідповідностей вимогам Закону України «Про публічні закупівлі» та Особливостям; своєчасності його розміщення та виконання учасником ТОВ «Укрнафта-Постач», своєчасності укладання договору про закупівлю; відповідності умов договору умовам тендерної пропозиції переможця; внесення змін до умов договору та їх оприлюднення; надання відповіді на запит органу державного фінансового контролю про надання пояснень щодо прийняття

рішень та/або вчинення дій чи бездіяльності, які є предметом дослідження в рамках моніторингу процедури закупівлі - порушень не встановлено.

Крім цього, прокурор в обґрунтування порушення внаслідок укладення спірних угод інтересів держави посилався, зокрема, на те, що виплата коштів на виконання спірних додаткових угод зумовила надміру виплату бюджетних коштів у розмірі 745780,00 грн, що негативно вплинуло на видаткову частину бюджету

Статтею 2 Бюджетного кодексу України, визначені відповідні бюджетні терміни, а саме: бюджетні кошти - це належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету; витрати бюджету - це видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів; розпорядник бюджетних коштів - бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом, довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства, середньострокових зобов'язань у сфері охорони здоров'я та здійснення витрат бюджету; одержувач бюджетних коштів - суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету.

Суди зазначили, що прокурор, стверджуючи про те, що виплата коштів на виконання спірних додаткових угод зумовила втрату бюджетних коштів у розмірі 745780,00 грн, що негативно вплинуло на видаткову частину бюджету, а тому є порушенням економічних інтересів держави, не врахував того, що у спірних правовідносинах КП «Харківводоканал» не є ані розпорядником, ані одержувачем бюджетних коштів, оскільки джерело фінансування даної процедури закупівлі - кошти від господарської діяльності підприємства, що підтверджується також п. 4.2 договору, у якому прямо зазначено, що Джерело фінансування - власні кошти підприємства.

З огляду на наведене, суди дійшли висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог про визнання недійсними спірних додаткових угод через не доведення наявності тих обставин, з якими закон пов'язує визнання їх недійсними, а також не доведено витрачання бюджетних коштів та порушення інтересів держави.

У справі № 922/2053/24 рішенням Господарського суду Харківської області від 08.10.2024 позов задоволено повністю. Визнано недійсною додаткову угоду до договору про закупівлю (постачання) електричної енергії, укладеного між Шаргородською міською радою та ПАТ "Харківенергозбут". Стягнуто з ПАТ "Харківенергозбут" на користь Шаргородської міської ради надмірно сплачені бюджетні кошти в сумі 18004,01 грн.

Місцевий господарський суд виходив з обґрунтованості та доведеності позовних вимог, зокрема, з того, що укладення відповідачами додаткової угоди відбулося з порушенням вимог п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про публічні закупівлі" та пп. 2 п. 19 постанови Кабінету Міністрів України №1178 від 12.10.2022 "Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування", а саме за відсутності обґрунтування та документального підтвердження коливання ціни електричної енергії, а відтак наявні підстави для визнання такого правочину недійсним відповідно до ст.ст. 203, 215 ЦК України. Враховуючи визнання судом недійсною додаткової угоди, тому підстава для отримання відповідачем коштів в сумі 18004,01 грн відпала, а отже, такі кошти були безпідставно одержані відповідачем, а тому у відповідності до ст.ст. 216, 1212 ЦК України підлягають поверненню позивачу.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 08.01.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що системний аналіз положень ст.ст. 651, 652 ЦК України та положень п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про публічні закупівлі" дає підстави для висновку про те, що зміна істотних умов договору про закупівлю (збільшення ціни за одиницю товару) є правомірною виключно за таких умов: відбувається за згодою сторін; порядок зміни умов договору має бути визначений самим договором (відповідно до проекту, який входив до тендерної документації); підстава збільшення - коливання ціни такого товару на ринку (обґрунтоване і документально підтверджене постачальником); ціна за одиницю товару може збільшуватися не більше ніж на 10%; загальна сума (ціна) договору не повинна збільшуватися (подібний висновок наведений у постановках Верховного Суду від 09.06.2022 у справі №927/636/21, від 07.12.2022 у справі №927/189/22, від 16.02.2023 у справі №903/383/22).

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 24.01.2024 у справі №922/2321/22 зроблено висновок, що у будь-якому разі ціна за одиницю товару не може бути збільшена більше ніж на 10% від тієї ціни товару, яка була визначена сторонами в договорі за результатами процедури закупівлі, незалежно від кількості та строків зміни ціни протягом строку дії договору. Тобто під час дії договору про закупівлю сторони можуть неодноразово змінювати ціну товару в бік збільшення за наявності умов, встановлених у ст. 652 ЦК України та п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про публічні закупівлі". Проте, загальне збільшення такої ціни не повинно перевищувати 10% від тієї ціни товару, яка була визначена сторонами при укладенні договору за результатами процедури закупівлі. В іншому випадку не досягається мета Закону України "Про публічні закупівлі", яка полягає в забезпеченні ефективного та прозорого здійснення закупівель, створенні конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобіганні проявам корупції в цій сфері та розвитку добросовісної конкуренції, оскільки продавці з метою перемоги можуть під час проведення процедури закупівлі пропонувати ціну товару, яка нижча за ринкову, а в подальшому, після укладення договору про закупівлю, вимагати збільшити цю ціну, мотивуючи коливаннями ціни такого товару на ринку.

Щодо пп. 2 п. 19 Особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування, затверджених постановою Кабінету Міністрів України №1178 від 12.10.2022, яка набрала чинності 19.10.2022, колегія суддів зазначила, що вказана постанова КМУ не змінює Закону України "Про публічні закупівлі", а лише встановлює певні особливості щодо процедури здійснення публічних закупівель під час дії воєнного стану. Отже, при укладенні спірної додаткової угоди в будь-якому випадку сторони мали керуватися обмеженнями, встановленими, зокрема, у п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про публічні закупівлі". Аналогічні висновки викладені у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.06.2024 у справі №922/2595/23, від 21.08.2024 у справі №918/16/24, від 01.10.2024 у справі №918/779/23.

Підставою для укладання оспорюваної додаткової угоди стала цінова довідка Харківською ТПП №718/23 від 14.08.2023, надана на запит ПАТ "Харківенергозбут", в якій міститься інформація про рівень середньозважених цін на електричну енергію на ринку "на добу наперед" (РДН) у торговій зоні ОЕС (об'єднаної енергетичної системи) України згідно з інформацією АТ "Оператор ринку", які склалися на періоди, зазначені в таблиці, та порівняння між вказаними періодами. У вказаній довідці не міститься порівняння цін на електроенергію та дослідження, яке б підтверджувало факт процесу коливання. Документ про зміну ціни повинен містити належне підтвердження викладених в ньому даних, проведених досліджень коливання ринку, джерел інформації тощо

(правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 13.10.2020 у справі №912/1580/18).

Як вбачається з цінової довідки Харківською ТПП, остання містить інформацію про середньозважені ціни (без ПДВ) електричної енергії на РДН в ОЕС, які склалися за лютий 2023 року, червень 2023 року, липень 2023 року, за 20 днів червня 2023 року, за 20 днів липня 2023 року та порівняння між вказаними періодами. Разом із тим, вказана цінова довідка Харківської ТПП не містить даних щодо порівняння чинної ринкової ціни на товар з ринковою ціною станом на дату, з якої почалися змінюватися ціни на ринку, як у бік збільшення, так і у бік зменшення, тобто проведених досліджень коливання ринку.

Судом першої інстанції правильно встановлено, що цінова довідка Харківською ТПП фактично не містить інформації про коливання ціни на електричну енергію на ринку за відповідні періоди між укладенням договору та додаткової угоди до основного договору, а лише відображає інформацію електронних торгів станом на певні періоди, а також видана не на дату укладення додаткової угоди. Тобто, інформація у вказаній ціновій довідці не є достатньою для належного обґрунтування факту коливання ціни на електроенергію на ринку.

Таким чином, цей документ не містить належного обґрунтування для зміни істотних умов договору на підставі п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про публічні закупівлі", тому суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що вказаний документ не відображає інформацію, яка надає можливість стверджувати про наявність коливання, оскільки не відображає дослідження динаміки цін, а отже встановити її рух у бік збільшення чи зменшення та підтвердити факт наявності коливання ціни не вбачається можливим. При цьому цінова довідка Харківської ТПП, якою ПАТ "Харківенергозбут" обґрунтовувало необхідність укладання додаткових угод, носить виключно інформаційний характер.

Розірвання договору оренди землі під час широкомасштабного вторгнення не сприяє цілям досягнення "справедливого балансу" між інтересами сторін, оскільки збереження орендних правовідносин на час широкомасштабної воєнної агресії свідчить про більш раціональне використання земельної ділянки, зокрема як джерела доходу місцевого бюджету.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 07.09.2023 у справі № 922/1626/23 відмовлено у задоволенні позову про розірвання договору оренди землі та повернення земельної ділянки. Господарський суд зазначив про відсутність правових підстав для припинення договору оренди землі відповідно до ст. 416 ЦК України, адже в оспорюваному договорі відсутні умови, які би характеризували його як суперфіцій. Крім того, умови договору оренди не встановлюють право орендодавця в односторонньому порядку ініціювати розірвання договору оренди земельної ділянки саме з підстав незабудови земельної ділянки протягом трьох років з моменту державної реєстрації договору.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 30.01.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін, з урахуванням таких мотивів, які були підтримані Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 17.04.2024:

- у процесуальному законодавстві діє принцип "jura novit curia" ("суд знає закони"), який полягає в тому, що: 1) суд знає право; 2) суд самостійно здійснює пошук правових норм щодо спору безвідносно до посилання сторін; 3) суд самостійно застосовує право до фактичних обставин спору (damini factum, dabo tibi jus). Відтак апеляційний суд вдався до аналізу законодавства, яким передбачено випадки, коли розгляд питання про внесення

змін до договору чи про його розірвання передається на вирішення суду за ініціативою однієї зі сторін;

- вказавши на наявність порушення відповідачем договірних зобов'язань, про які стверджував прокурор, суд також врахував загальновідомі обставини, як те, що спір виник під час широкомасштабної воєнної агресії на територію України, а Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України включено Харківську міську територіальну громаду до Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Разом з тим відповідач сплачував орендну плату включно до 01.08.2022, тобто навіть під час бойових дій на території м. Харкова; водночас розірвання договору оренди землі не буде сприяти цілям досягнення "справедливого балансу" між інтересами сторін, оскільки збереження орендних правовідносин на час широкомасштабної воєнної агресії, на переконання суду, буде свідчити про більш раціональне використання земельної ділянки, зокрема як джерела доходу місцевого бюджету. Аналогічний висновок викладений у постанові Верховного Суду від 30.05.2023 у справі № 922/1317/22;

- за таких обставин апеляційний суд, враховуючи критерій "пропорційності", який відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає необхідність дотримання справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання, дійшов висновку про недоведеність прокурором істотності допущеного порушення умов договору оренди як підстави його розірвання згідно із частиною другою ст. 651 ЦК України.

На відміну від форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), які роблять неможливим виконання зобов'язання в принципі, істотна зміна обставин є оціночною категорією, яка полягає у розвитку договірної зобов'язання таким чином, що виконання зобов'язання для однієї зі сторін договору стає більш обтяженим, ускладненим.

Справа № 922/688/25. ТОВ "Мед-сервіс Харків" звернулося з позовом до ТОВ "Планета Молл +" про розірвання договору оренди, укладеного між сторонами, з підстав, передбачених ст. 652 Цивільного кодексу України, у зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що на підставі укладеного між сторонами договору оренди відповідач мав передати позивачу в користування приміщення площею 66,50 м.кв. на третьому поверсі ТРЦ "Planeta Mall" у м. Харкові, однак, починаючи з лютого 2022 року Торговий центр так і не розпочав повноцінно функціонувати, а відповідач постійно переносить заплановану дату його відкриття та впродовж тривалого часу утримує сплачені орендарем авансовий платіж та гарантійний внесок у загальному розмірі 282568,42грн. Наведені обставини, на думку позивача, свідчать про істотну зміну обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору (ч. 2 ст. 652 ЦК України), та є підставою для звернення з вимогою про розірвання цього договору оренди в судовому порядку.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 14.05.2025 позов задоволено.

Задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції виходив з того, що договір оренди було укладено сторонами у жовтні 2021 року, тобто до повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Отже, в момент укладення спірного договору сторони не передбачали, що відбудеться така зміна обставин, тобто виходили з того, що така зміна обставин не настане, і зміна вказаних обставин зумовлена причинами, які позивач не міг усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності

(повномасштабне вторгнення та відтермінування відповідачем відкриття ТРЦ), оскільки воєнний стан є непередбачуваним, не залежить від волі жодної із сторін та негативно впливає на всіх учасників правовідносин. Крім того, суд дійшов висновку, що після істотної зміни обставин, виконання спірного договору порушує співвідношення майнових інтересів сторін та позбавляє позивача того, на що він розраховував при їх укладенні, оскільки відповідач впродовж тривалого часу утримує грошові кошти на загальну суму 282568,42 грн, тоді як позивач не може використовувати об'єкт оренди для здійснення господарської діяльності та отримання прибутку. Також, за висновком суду, із суті спірного договору не випливає, що ризик зміни обставин несе позивач.

З огляду на вказане, суд першої інстанції визнав доведеним факт існування сукупності всіх умов, передбачених ч. 2 ст. 652 ЦК України, для розірвання спірного договору. Разом з цим, суд відзначив, що відмова відповідача у розірванні спірного договору є наслідком невизнання відповідачем права позивача на правомірне припинення орендних правовідносин в умовах зміни обставин.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 30.07.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Апеляційний господарський суд виходив з того, що позивач як на істотну зміну обставин за укладеним з відповідачем договором оренди, посиляється на неможливість своєчасної передачі відповідачем об'єкту оренди в користування позивачу та настання форс-мажорних обставин (непереборної сили), які настали для відповідача у зв'язку з проведенням бойових дій за місцем знаходження ТРЦ.

На відміну від форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), які роблять неможливим виконання зобов'язання в принципі, істотна зміна обставин є оціночною категорією, яка полягає у розвитку договірної зобов'язання таким чином, що виконання зобов'язання для однієї зі сторін договору стає більш обтяженим, ускладненим, наприклад, у силу збільшення для сторони вартості виконуваного або зменшення цінності отриманого стороною виконання, чим суттєво змінюється рівновага договірних стосунків, призводячи до неможливості виконання зобов'язання. Істотна зміна обставин не впливає на строк виконання зобов'язань (не змінює його) і не звільняє сторону від відповідальності за невиконання, а дозволяє припинити таке виконання (розірвання договору) чи змінити умови такого виконання або умови договору в цілому (для досягнення балансу інтересів сторін, який був порушений через істотну зміну обставин).

Відтак форс-мажор (ст. 617 ЦК України) та істотна зміна обставин (ст. 652 ЦК України) є різними правовими ситуаціями. Стаття 652 ЦК України може бути застосована у випадку відсутності існування форс-мажору, але позивач має довести наявність всіх чотирьох умов, необхідних для внесення змін до договору за рішенням суду, чого скаргник не довів відповідно до висновків суду апеляційної інстанції. Розірвання договору за рішенням суду є виключною мірою, яка пов'язана з втручанням суду в свободу договору, господарську діяльність сторін, і таке втручання може відбуватися лише у разі виникнення значного і вочевидь несправедливого дисбалансу між інтересами сторін внаслідок зміни обставин.

Судовою колегією встановлено, що правовідносини сторін у цьому спорі ґрунтуються на договорі оренди нерухомого майна - приміщення в ТРЦ. З матеріалів справи вбачається, що між сторонами спору було укладено договір оренди, який набув чинності з моменту його підписання сторонами та діє до закінчення строку оренди (п. 3.1. договору). За умовами п. 3.2. договору та п. 7 додатку № 1 сторони погодили, що строк оренди становить 35 місяців. Разом з цим, строк оренди обчислюється з моменту настання в сукупності таких обставин: настання дати відкриття та передачі за Актом приймання-передачі приміщення позивачу (п. 3.3. договору). Тобто, у даному випадку визначальною

умовою для передачі орендодавцем в користування орендаря об'єкту оренди є саме факт відкриття ТРЦ та фактична передача приміщення за актом приймання-передачі.

Матеріалами справи підтверджено, що відкриття ТРЦ та передача орендарю приміщення в користування, з чим пов'язується початок відліку строку та фактична оренда майна, так і не настали.

Строк оренди достроково закінчується в тому випадку, якщо договір оренди достроково припинить свою дію у відповідності з положеннями цього договору або законодавства України (п. 3.2. договору). Отже, умови укладеного між сторонами договору пов'язують можливість припинення договору оренди: по-перше, із закінченням строку оренди, відлік якого у даному випадку навіть не розпочався у зв'язку з тим, що орендодавець фактично не передав орендарю майно та своєчасно не відкрив ТРЦ; по-друге, договір може бути розірваний достроково за згодою сторін.

Аналізуючи приписи ч. 1 ст. 759 ЦК України, колегія суддів зазначила, що в таких правовідносинах орендодавець має основний обов'язок - передати орендареві майно в користування, а останній - здійснювати плату за таке користування. Таким чином, оскільки за своєю правовою природою договір найму (оренди) передбачає фактичне користування орендарем майном, а відповідно до ч. 1 ст. 759 ЦК України за договором оренди наймодавець зобов'язується передати наймачеві майно у користування, тому, відповідно, можливість користування майном у орендаря виникає не з моменту підписання такого договору, а з моменту отримання майна у фактичне користування.

Отже, враховуючи встановлені вище обставини, а також умови п. 3.3. договору, за яким строк оренди обчислюється з моменту відкриття ТРЦ та передачі приміщень позивачу за актом приймання-передачі, суд зазначив, що впродовж 3,5 років цей договір не є діючим, оскільки ТРЦ своєчасно не було відкрито та приміщення фактично не було надано позивачу в користування. Надані до справи докази та пояснення сторін свідчать про неможливість користування позивачем орендованими приміщеннями за призначенням для ведення господарської діяльності та отримання ним прибутку, так само як і про неможливість виконання відповідачем своїх зобов'язань із відкриття ТРЦ у встановлений договором строк і передачі позивачу приміщень за актом приймання-передачі відповідно до п. 3.3 договору.

В ході розгляду справи позивачем було надано належні та допустимі докази наявності всіх чотирьох умов, передбачених ч. 2 ст. 652 ЦК України, необхідних для розірвання договору оренди у зв'язку з істотною зміною обставин. Так, судом першої інстанції встановлено і це підтверджено матеріалами справи, що сторони цього спору уклали договір оренди у жовтні 2021 року, тобто до повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України. Отже, в момент укладення спірного договору сторони не передбачали та не могли передбачити, що відбудеться така зміна обставин як повномасштабне вторгнення військ РФ на територію України та відтермінування відкриття ТРЦ відповідачем на досить тривалий строку (3,5 років), тобто виходили з того, що така зміна обставин не настане. При цьому зміна вказаних обставин зумовлена об'єктивними причинами, які позивач не міг усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, оскільки воєнний стан є непередбачуваним, не залежить від волі жодної із сторін та негативно впливає на всіх учасників правовідносин.

Довготривале відтермінування відкриття відповідачем ТРЦ через військову агресію РФ та введення воєнного стану в Україні, у тому числі безпосереднього проведення бойових дій на території Малоданилівської громади, неможливість відкриття і пошкодження ТРЦ від ракетних обстрілів, є безумовною обставиною, яку не могла передбачити жодна із сторін. Адже, у разі, якщо б на момент укладення договору оренди у жовтні 2021 року сторони виходило з того, що настануть такі обставини, як довготривале відтермінування відкриття та відбудеться пошкодження ТРЦ через проведення бойових

дій, орендар з великою б вірогідністю відмовився від укладення такого договору та / або мав право передбачити інші умови договору оренди.

Приймаючи до уваги введення та тривалість воєнного стану в Україні, а також п. 27.10. договору оренди, який передбачає можливість затримки орендодавцем допуску орендаря до приміщень при настанні обставин непереборної сили, - у даному випадку до закінчення бойових дій на території Харківського регіону та в цілому припинення воєнного стану в Україні, судова колегія вважає, що відтермінування виконання відповідачем зобов'язання на невизначений час (складно прогнозований), очевидно суперечить меті правочину з оренди приміщення та нівелює саму ціль, з якою позивач вступав в договірні відносини з відповідачем.

З огляду на наведене вище, судом першої інстанції було вірно встановлено, що у даному випадку на час укладення договору оренди сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане (п. 1 ч. 2 ст. 652 ЦК України). При цьому, істотна зміна обставин, зумовлена військовою агресією РФ та веденням військового стану на території України, які позивач не міг передбачити чи усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, свідчить про наявність підстав, визначених п. 2 ч. 2 ст. 652 ЦК України, для розірвання договору в судовому порядку.

Особливості виконання договорів під час дії воєнного стану

Невчинення кредитором дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку, є підставою для відмови у задоволенні позову.

Справа № 922/418/24. Військова частина звернулася з позовною заявою про зобов'язання ПП «АЛЕКС» здійснити розподіл результатів спільної діяльності за 2022 сільськогосподарський рік в рамках договору від 16.09.2013 та додаткової угоди від 12.02.2021 та стягнути з ПП «АЛЕКС» на свою користь вартість внеску за 2022 рік у сумі 3904050,00 грн та нараховану пеню за несвоєчасну сплату внеску за 2022 рік у сумі 994730,53 грн.

За твердженням позивача, відповідач не здійснює узагальнення результатів спільної діяльності, не надсилає щоквартальні звіти щодо результатів спільної діяльності, не здійснює виробничий процес, не надає інформацію про хід вирощування сільськогосподарських культур, не здійснює своєчасну підготовку ґрунту для проведення сільгоспробіт, що стало спочатку підставою для направлення претензії із проханням здійснити розподіл внесків за 2022 рік у сумі 3904050 грн у строк до 20 грудня, а в подальшому - підставою для звернення до господарського суду з позовом у даній справі у зв'язку з порушенням відповідачем умов договору про спільний обробіток землі з урахуванням додаткової угоди до нього.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 27.05.2024 в позові відмовлено повністю.

Суд першої інстанції дійшов висновку про те, що відповідачем не було порушено своїх зобов'язань за укладеним з позивачем договором про спільний обробіток землі, оскільки саме безпосередні дії військової частини щодо своєчасного не обстеження земельної ділянки на предмет наявності вибухонебезпечних предметів на ній мали прямим наслідком для ПП «АЛЕКС» неможливості зібрати врожай озимої пшениці на площі 185 га та засіяти 1346 га зерновими культурами для отримання врожаю у 2022 році, і саме це в подальшому спричинило лише збиток від спільної діяльності сторін за 2022 рік.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 23.07.2024 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Проаналізувавши умови договору про спільну діяльність, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що сторони домовилися про співпрацю і співробітництво для досягнення загальних цілей, а саме: вирощування зернових та технічних культур для отримання прибутку, при цьому розподіл прибутку здійснюється виключно пропорційно понесеним фактичним затратам на вирощування сільськогосподарської продукції, а спільні витрати і збитки покриваються лише за рахунок грошових коштів сторін, набутих внаслідок спільної діяльності.

Укладаючи договір, сторони погодили усі його умови, в тому числі наявні зобов'язання сторін та відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання. Відтак, позивач, прийнявши на себе зобов'язання за договором, усвідомлював визначений обов'язок щодо необхідності проведення обстеження земельної ділянки, залученої для спільної обробки, на предмет наявності і своєчасного знешкодження небезпечних предметів з метою створення безпечних умов праці, проведення інструктажу осіб, які залучаються Підприємством до виконання сільгоспробіт, стосовно заходів безпеки на території розміщення земель та алгоритму дій при виявленні небезпечних предметів; контролю за виконання вимог по дотриманню заходів безпеки працівниками Підприємства та у випадку виявлення таких порушень вжиття необхідних заходів відповідного реагування з послідуочим письмовим повідомленням Підприємства для спрямованих дій на недопущення таких порушень; контролю за використання земельної ділянки з додержанням норм які застосовуються для зони безпеки полігону (п. 1.2., 3.1 договору), після чого у відповідача виникав кореспондуючий обов'язок приступити до господарської діяльності на обстеженій позивачем земельній ділянці (п. 4.1. договору).

За твердженням позивача, ПП «АЛЕКС» в порушення умов укладеного між сторонами договору не здійснило розподіл внесків за 2022 сільськогосподарський рік, що є підставою для стягнення з нього вартості внеску за 2022 рік, а також пені за несвоєчасну сплату внеску за 2022 рік.

Відповідач не оспорував тих обставин, що він дійсно не проводив розподіл результатів спільної діяльності за договором за 2022 сільськогосподарський рік, але зазначає, що таке невиконання пов'язано передусім із невиконанням позивачем своїх обов'язків щодо обстеження земельної ділянки на предмет наявності та знешкодження небезпечних предметів, з метою створення безпечних умов праці. При цьому, як свідчать матеріали справи, ПП «АЛЕКС» повідомляло позивача, що з метою отримання врожаю 2022 сільськогосподарського року восени 2021 року позивачем виконано сільськогосподарські роботи, використано посівні матеріали, добрива, та засоби захисту рослин на загальну вартість 3763461,76 грн, проведено дискування землі в рамках весняних польових робіт після початку повномасштабної війни російської федерації проти України, проте у зв'язку з посиленням обстрілів та забрудненням території полігону вибухонебезпечними предметами, ПП «АЛЕКС» просило позивача виконати свої зобов'язання за договором, зазначені в п. 1.2 договору щодо обстеження на предмет наявності та знешкодження шкідливих для оточуючої середовища, життя та здоров'я людей предметів, з метою створення безпечних умов праці, про виконання цих робіт, та можливість безпечного збору врожаю озимої пшениці на площі 185 га, і повідомити в стислі строки, в зв'язку з необхідністю збору врожаю.

Водночас, позивачем підтверджений факт можливого замінування територій, які обліковуються за ним, зокрема, навчального авіаційного полігону «Шебелинка» у с. Благодатне, через проведення бойових дій та заборони відповідачу переміщення у зв'язку з небезпекою, що може спричинити каліцтво та/або загибель цивільного населення до проведення відповідних робіт з розмінування від вибухонебезпечних предметів, та про те,

що лише з 13.02.2023 з метою виконання завдання з очищення від вибухонебезпечних предметів території авіаційного полігону «Шебелинка», була залучена група розмінування.

Таким чином, матеріали справи свідчать про те, що позивач не виконав свій обов'язок за договором щодо обстеження земельної ділянки, залученої до спільної обробки, на предмет наявності і своєчасного знешкодження небезпечних предметів з метою створення безпечних умов праці відповідачу.

Відповідно до ч. 1 ст. 612 ЦК України боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом. Проте, суд апеляційної інстанції звернув увагу, що згідно з положеннями ст. 613 ЦК України кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи випливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку. Якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути відстрочене на час прострочення кредитора.

Враховуючи вищевикладене, колегія суддів дійшла висновку, що враховуючи положення п. 1.2 та п. 3.1. договору, через несвоєчасність обстеження позивачем земельної ділянки на предмет наявності і знешкодження небезпечних предметів з метою створення безпечних умов праці, ПП «АЛЕКС» не мало права та можливості приступати до виконання своїх обов'язків за договором, передбачених зокрема п. 4.1., а саме приступити до господарської діяльності на обстеженій позивачем земельній ділянці.

На законодавчому рівні встановлено тимчасове спеціальне право орендарів, у тому числі юридичних осіб, впродовж відповідного періоду не здійснювати орендні платежі за користування земельною ділянкою державної та комунальної власності, що розташовані, зокрема, на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії.

У справі № 905/694/24 рішенням Господарського суду Донецької області від 12.08.2024, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 24.10.2024, позовну заяву Краматорської міської ради про стягнення з «Орендний будинок» заборгованості, інфляційних втрат та 3% річних за договором оренди землі задоволено частково.

Суди виходили з того, що у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», яким доповнила підрозділ 10 Перехідних положень Податкового кодексу України п. 69.14 наступного змісту: «Тимчасово, на період з 01 березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому припинено або скасовано воєнний, надзвичайний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, а також за земельні ділянки (земельні частки (паї), визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації, визначається Кабінетом Міністрів України».

Вказані зміни набрали чинності 17.03.2022, отже, з цієї дати означене спеціальне право, яке за своєю суттю опосередковує гарантії підприємництва в умовах запровадженого особливого режиму воєнного, надзвичайного стану, встановлено і надано у відповідності до п. 8 ст. 92 Конституції України та в силу цієї ж норми Основного Закону не може бути скасовано інакше, ніж відповідним Законом або у визначеному таким Законом порядку.

Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України наказом від 25.04.2022 №75 відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.04.2022 №457 «Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України», затверджено Перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 25.04.2022 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 25.04.2022 за №453/37789). Краматорська міська територіальна громада увійшла до Переліку територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) станом на 27.04.2022 року, з урахуванням змін які набрали чинності 29.04.2022.

Відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затверджений наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих території України №309 від 22.12.2022, Краматорська міська територіальна громада віднесена до території можливих бойових дій з 24.02.2022 без визначення дати їх завершення.

У ч.1 постанови Кабінету Міністрів України №1364 від 06.12.2022 року зазначено, що території, для яких не визначена дата завершення бойових дій (дата припинення можливості бойових дій) або тимчасової окупації Російською Федерацією, вважаються такими, на яких ведуться бойові дії, або тимчасово окупованими Російською Федерацією.

Отже, у перебіг часу дії п. 69.14 підрозділу 10 Перехідних положень Податкового кодексу України в редакції Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» відповідач виступав суб'єктом, на якого розповсюджуються такі положення.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» внесено зміни до п. 69.14 підрозділу 10 Перехідних положень Податкового кодексу України та визначено, що за період з 1 січня 2022 року до 31 грудня 2022 року не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї), що розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних осіб, та за період з 1 березня 2022 року до 31 грудня 2022 року - в частині земельних ділянок, що перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців. Зазначений законодавчий акт набрав чинності 06.05.2023.

Внаслідок таких змін, а саме в частині визначення територій, щодо яких запроваджуються означені законодавчі приписи, як, на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України, відповідачем втрачено статус суб'єкта спеціального права.

Враховуючи вищевикладене, суди дійшли висновку, що Краматорська міська рада, як орендодавець, не мала суб'єктивного права на отримання орендної плати, від сплати

якої тимчасово звільнено у наведений спосіб (не нараховується та не сплачується) в силу Закону, а у відповідача, як орендаря, відповідно, не було обов'язку сплачувати з 29.04.2022 року по 05.05.2023 року таку орендну плату.

Крім того, судом першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, з урахуванням встановлених обставин у даній справі здійснено розрахунок 3% річних та інфляційних втрат і встановлено, що розмір 3% річних становить 7097,94 грн та 18327,67 грн інфляційних втрат, оскільки матеріалами справи підтверджено факт невиконання відповідачем прийнятого на себе зобов'язання по сплаті у належні строки за договором оренди.

Автоматичне продовження договорів оренди державного та комунального майна, строк дії яких закінчується під час дії воєнного стану, починається з 24.02.2022 за умови, якщо строк дії відповідних договорів завершується у період воєнного стану та у разі відсутності повідомлення балансоутримувача про не продовження договору оренди з підстав, визначених ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна».

Справа № 922/4392/24. Управління комунального майна та приватизації Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради звернулося з позовом до АТ «Укрпошта» про стягнення безпідставно збережених коштів у сумі 444596,84 грн, з яких: орендна плата у сумі 392353,08 грн; 3% річних у сумі 13201,80 грн; інфляційні втрати у сумі 39 041,96 грн.

Рішенням господарського суду Харківської області від 26.02.2025, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 05.05.2025, у задоволенні позовних вимог відмовлено у повному обсязі.

Під час розгляду справи судами встановлено, що предметом позову в даній справі є матеріально-правова вимога щодо стягнення з відповідача на користь позивача безпідставно отриманих грошових коштів за користування майном та нарахованих на неї 3% річних та інфляційних втрат. Отже, предметом доказування є обставини, що підтверджують наявність або відсутність правових підстав користування спірним майном (нежитловими приміщеннями) в світлі приписів ст.1212 Цивільного кодексу України, ст. 827 Цивільного кодексу України, Постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану».

Указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України з 24.02.2022 в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб, строк якого в подальшому був неодноразово продовжений Указами Президента України, зокрема, Указом від 16.11.2022 №2738-IX дію воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 21.11.2022 строком на 90 діб, тобто до 19.02.2023. Отже, закінчення строку спірного Договору (01.07.2022) припадало на час дії воєнного стану в Україні.

Водночас, у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні, Верховною Радою Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна» внесено зміни до Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» вказаного Закону та доповнено п. 6-1, яким унормовано, що під час дії воєнного стану Кабінет Міністрів України може встановити інші правила передачі в оренду державного та комунального майна, ніж ті, що передбачені цим Законом, зокрема щодо: продовження договору оренди, шляхом запровадження можливості автоматичного продовження договорів оренди, строк дії яких закінчується під час дії воєнного стану, на строк до припинення чи скасування та на чотири місяці після припинення чи скасування воєнного стану.

На виконання вказаних законодавчих приписів Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову від 27.05.2022 №634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану», яка набрала законної сили 01.06.2022, у п. 5 якої визначено, що договори оренди державного та комунального майна, строк дії яких завершується у період воєнного стану, вважаються продовженими на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного стану, крім випадку, коли балансоутримувач з урахуванням законодавства, статуту або положення балансоутримувача про погодження уповноваженим органом управління, до сфери управління якого належить балансоутримувач, за 30 календарних днів до дати закінчення договору оренди повідомив орендодавцю та орендарю про не продовження договору оренди з підстав, визначених статтею 19 Закону. Для продовження договору оренди на строк, передбачений цим пунктом, заява орендаря та окреме рішення орендодавця не вимагаються. У разі коли граничний строк для подання заяви про продовження договору оренди припадає на період воєнного стану, цей строк продовжується на строк воєнного стану та три місяці з дати його припинення чи скасування.

Матеріали справи свідчать, що балансоутримувач не повідомив відповідачу про не продовження такого договору за 30 календарних днів до дати завершення його строку дії з підстав, визначених ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна», жодного продовження Договору позики на аукціоні не відбулося, оскільки його взагалі було укладено в позаконкурентному порядку, тобто без проведення аукціону. Тобто, в даному випадку відсутні обставини, які є виключенням для застосування п. 5 Постанови №634, а тому Договір позики продовжує свою дію також і в силу положень даної постанови. Дана постанова Кабінету Міністрів України, як акт органу виконавчої влади, є по суті імперативною нормою, яка носить обов'язковий характер для учасників відповідних правовідносин, не зважаючи на її нижчу юридичну силу порівняно з Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України. Аналогічний висновок щодо імперативного характеру постанов органів виконавчої влади міститься у постанові Об'єднаною палатою Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 19.04.2024 у справі №911/1359/22.

З матеріалів справи вбачається, що після набрання законної сили Законом України «Про оренду державного та комунального майна» позивач не звертався до відповідача з заявами про розірвання Договору позики або повернення майна. Крім того, балансоутримувач не повідомляв ані позивачу, ані відповідачу про не продовження такого договору за 30 календарних днів до дати завершення його строку дії з підстав, визначених ст. 19 Закону України «Про оренду державного та комунального майна». Також жодного продовження договору позики на аукціоні не відбулося.

З моменту вступу в дію вказаного закону 01.02.2020 до моменту подання позивачем позову до суду пройшло майже п'ять років, а він з моменту закінчення строку, зазначеного в договорі, не звертався до відповідача з будь-якою вимогою щодо повернення майна та не виставляв рахунки за користування майном тощо. Лише 24.08.2023 листом позивач проінформував відповідача стосовно необхідності укладення договору оренди через систему Прозорро, у відповідь на що останній підтвердив готовність щодо участі у торгах, проте Позивач будь-яких активних дій з цього приводу не вчиняв.

Таким чином, враховуючи встановлені обставини, зокрема, що визначений в Договорі строк - 01.07.2022 - прийшовся на період дії воєнного стану; а також приписи Постанови №634 від 27.05.2022, у спірних правовідносинах відсутні передумови для припинення договору позики №1936 під час дії воєнного стану з підстав, визначених у п. 5 вказаної Постанови, оскільки такий Договір вважається продовженим на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного

стану, в силу імперативних приписів п.п. 5, 16 цієї Постанови, без заяви орендаря та окремого рішення орендодавця.

За таких обставин суди дійшли висновку, що спірний договір у зазначений позивачем спірний період стягнення був діючим, оскільки за актом приймання-передачі до Договору, підписаного уповноваженими представниками сторін та скріпленого печатками, лише 14.11.2024 приміщення були повернуті відповідачем позивачу. Позивач в односторонньому порядку не відмовлявся від договору позички та не зазначав, що договір буде розірваний сторонами чи визнаний недійсним у судовому порядку.

Отже, встановлений судом договірний характер правовідносин сторін виключає можливість застосування до них положень частини першої ст. 1212 ЦК України, тому суди зазначили про відсутність правових підстав до застосування положень ст. 1212 Цивільного кодексу України, оскільки договір позички від 01.08.2019 продовжував діяти до 14.11.2024, і повністю охоплює період, за який позивачем пред'явлено до стягнення з відповідача суму коштів (орендної плати) за період з 09.07.2022 до 14.11.2024.

Приписи постанови Кабінету Міністрів України від 07.05.2024 № 512 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 № 634» дають змогу запровадити нарахування орендної плати в розмірі 50% для орендарів державного майна, розташованого на інших територіях Донецької області, починаючи з моменту набрання чинності Постановою № 512, тобто з 08.05.2024.

Справа № 905/1233/24. Рішенням Господарського суду Донецької області від 03.12.2024 у задоволенні первісних позовних вимог Регіонального відділення Фонду державного майна України по Донецькій та Луганській областях до ФОП про стягнення 75252,27 грн відмовлено повністю. У задоволенні зустрічних позовних вимог ФОП до Регіонального відділення Фонду державного майна України по Донецькій та Луганській областях, Головного управління Державної Казначейської служби України у Харківській області, Головного управління Державної Казначейської служби України у Донецькій області про стягнення забезпечувального депозиту в сумі 11962,58 грн та надміру сплаченої орендної плати (переплати) в сумі 640,36 грн відмовлено повністю.

Зокрема, відмовляючи у задоволенні первісних позовних вимог, суд першої інстанції, виходячи з положень Постанови Кабінету Міністрів України № 634 від 27.05.2022 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану», в редакції, чинній протягом в тому числі і періоду заявленої до стягнення заборгованості (з 01.01.2023 по 22.05.2024), приймаючи до уваги місцезнаходження орендованого нерухомого майна м. Слов'янськ Донецької області, з огляду на те, що законодавець не пов'язує звільнення від орендної плати з окремим рішенням орендодавця, дійшов висновку, що відповідач у спірний період з 01.01.2023 по 07.05.2024 був звільнений від орендної плати за нерухоме майно, оскільки в цей період тривав воєнний стан в Україні, а положення вказаної Постанови не містять обмеження щодо кінцевої дати звільнення від сплати орендної плати.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 10.02.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано в частині відмови у задоволенні первісного позову. В цій частині прийняти нове рішення про задоволення первісного позову. В решті рішення залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що відповідно до п. 1 Постанови № 634, в редакції, що діяла до набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2024 № 512 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 травня 2022 р. № 634», на період воєнного стану і протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, але у будь-якому разі до 31 грудня 2022, за договорами оренди державного і комунального майна, чинними станом на 24 лютого 2022 або укладеними

після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулися 24 лютого 2022 або раніше, звільняються від орендної плати, зокрема, орендарі державного і комунального майна, які використовують майно, розташоване в адміністративно-територіальних одиницях, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану (Донецька область; Запорізька область в межах Бердянського, Василівського, Мелітопольського, Пологівського районів; Луганська область; Миколаївська область в межах Баштанського, Вознесенського районів (крім селищ міського типу Доманівка, Братське, м. Южноукраїнська), Миколаївського району (крім м. Миколаєва); Харківська область в межах Богодухівського району (крім мм. Валків, Богодухова, смт. Краснокутськ), Ізюмського району, Куп'янського і Харківського районів (крім м. Мерефи, смт. Нова Водолага, м. Харкова), Чугуївського району (крім м. Змієва); Херсонська область; Автономна Республіка Крим; м. Севастополь). Таким чином, зазначеним вище положенням встановлено граничний строк звільнення орендарів від сплати орендної плати, а саме "у будь-якому разі до 31 грудня 2022". Крім того, у листі Фонду державного майна України від 24.02.2023 та у листі Міністерства економіки України від 14.03.2023 зазначено, що починаючи з 01.01.2023 орендарям, визначеним пп. 1 п. 1 Постанови № 634, орендна плата нараховується у розмірі 100 % без застосування знижки.

Відповідно до п. 2.1 договору оренди, який було укладено між позивачем та відповідачем, орендар вступає у строкове платне користування Майном у день підписання акта приймання-передачі Майна. Пунктом 3.3. Договору унормовано, що Орендар сплачує орендну плату до державного бюджету та Балансоутримувачу, визначеному у пункті 16 умов (до державно бюджету 50 відсотків, Балансоутримувачу 50 відсотків) щомісяця до 15 числа поточного місяця оренди. Згідно з п. 3.7 Договору Орендна плата, перерахована несвоєчасно або не в повному обсязі, стягується Орендодавцем (в частині, належній державному бюджету) та/або Балансоутримувачем (в частині, належній Балансоутримувачу). Орендодавець і Балансоутримувач можуть за домовленістю звернутися із позовом про стягнення орендної плати та інших платежів за Договором, за яким у Орендаря є заборгованість, в інтересах відповідної сторони Договору. Сторона, в інтересах якої подається позов, може компенсувати іншій стороні судові і інші витрати, пов'язані з поданням позову. Пунктом 3.8 Договору, встановлено, що на суму заборгованості Орендаря із сплати орендної плати нараховується пеня в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку на дату нарахування пені від суми заборгованості за кожен день прострочення перерахування орендної плати. У п. 3.10 Договору сторони погодили, що припинення договору оренди не звільняє Орендаря від обов'язку сплати заборгованості за орендною платою, якщо така виникла, у повному обсязі, ураховуючи пеню та неустойку (за наявності).

З матеріалів справи убачається, що у зв'язку з відсутністю законодавчого акту про скасування орендної плати на період з 01.01.2023 по 07.05.2024, Регіональним відділенням на підставі умов Договору оренди нараховано орендну плату за вказаний період у розмірі 100%. В подальшому, Кабінетом Міністрів України 07.05.2024 було прийнято постанову № 512, якою внесено зміни до Постанови № 634, зокрема, у п. 1 пп. 1 викладено в новій редакції, що передбачає пільги (не нараховується плата за оренду державного та комунального майна у визначені періоди) для фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців, призваних або прийнятих на військову службу після введення воєнного стану до його припинення чи скасування.

Крім того, п. 1 Постанови № 634 доповнено пп. 11 такого змісту:

«11) орендарям державного та комунального майна, розташованого на територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси або на тимчасово окупованих Російською Федерацією

територіях України, які включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі - визначені території), не нараховується орендна плата за період з 1 числа місяця, в якому було визначено щодо відповідних територій дату початку бойових дій або тимчасової окупації, по 1 число місяця, що настає через три місяці після дати завершення бойових дій або тимчасової окупації, що визначаються відповідно до зазначеного переліку».

Документом установлено, що нарахування орендної плати орендарям, визначеним пп. 11 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану», здійснюється з урахуванням змін, затверджених цією постановою, починаючи з 1 січня 2024 року. Надмірно сплачена зазначеними орендарями орендна плата підлягає зарахуванню в рахунок майбутніх платежів. Водночас, зміни, внесені Постановою № 512, дають змогу запровадити нарахування орендної плати в розмірі 50% (пп. 4 п.1 Постанови № 634) для орендарів державного майна, розташованого на інших територіях Донецької області, починаючи з моменту набрання чинності Постановою № 512, тобто з 08.05.2024.

Отже, в період з 08.05.2024 (дата внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України №634 від 27.05.2022) та по 21.05.2024 включно (останній день користування орендованим майном) відповідач зобов'язаний здійснювати сплату орендної плати за договором оренди в розмірі 50% розміру орендної плати, встановленому у договорі з урахуванням її індексації.

Регіональним відділенням у період з 08.05.2024 по 22.05.2024 була застосована знижка орендної плати у розмірі 50%. Відповідачем за первісним позовом 15.04.2021 здійснено перерахування забезпечувального депозиту позивачу за первісним позовом в розмірі 13040,00 грн та 14.02.2022 була здійснена оплата оренди за лютий 2022 в розмірі 3586,00 грн, які відповідно до умов договору позивач за первісним позовом може використовувати для погашення заборгованості за вказаним договором.

З огляду на вище наведене, судова колегія дійшла висновку, що позовні вимоги позивача за первісним позовом є такими, що підлягають задоволенню, а рішення суду першої інстанції скасуванню в цій частині з прийняттям нового рішення про задоволення позовних вимог за первісним позовом.

На орендні правовідносини, які склалися до 01.01.2024, дія пп. 1 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 634 "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану" не розповсюджується.

Справа № 905/34/25. Житлово-комунальний відділ Покровської міської ради Донецької області звернувся з позовною заявою до фізичної особи про стягнення заборгованості в розмірі 38443,47 грн. Позовні вимоги обґрунтовані порушенням відповідачем умов договору оренди нежитлового приміщення в частині сплати орендних платежів за користування приміщенням в повному обсязі, внаслідок чого виникла вказана заборгованість.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 25.03.2025 у задоволенні позову відмовлено з тих підстав, що сума орендної плати підлягає стягненню з відповідача за період січень 2022 року, червень-липень 2024 року та складає 11761,58 грн. При цьому, відповідно до наданого позивачем розрахунку, відповідачем перераховано орендну плату в розмірі 57467,34 грн, що перевищує суму орендної плати, яка мала бути нарахована відповідно до норм законодавства, у зв'язку з чим суд не вбачав підстав для задоволення заявлених позовних вимог.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 09.06.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано і ухвалено нове рішення, яким позов задоволено

частково. Стягнуто з фізичної особи на користь Житлово-комунального відділу Покровської міської ради Донецької області 6133,76 грн заборгованості по орендній платі. В решті вимог позову відмовлено.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що згідно з положеннями п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 634 "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану" обов'язковою умовою для звільнення орендарів від орендної плати за користування державним і комунальним майном є його розташування в адміністративно-територіальних одиницях, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану. При цьому, текстуальний вираз норми на період воєнного стану і протягом трьох місяців після його припинення чи скасування, але у будь-якому разі до 31.12.2022, означає встановлення присічного строку її дії саме до 31.12.2022 незалежно від інших наведених раніше подій або дій (припинення чи скасування воєнного стану).

Проте, що починаючи з 01.01.2023 орендарям, визначеним пп. 1 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 №634, орендна плата нараховується у розмірі 100 % без урахування знижки, також роз'яснено у листі Міністерства економіки України від 14.03.2023 № 3211-07/11185-09. Тобто, вказаним підпунктом встановлено норму про звільнення від орендної плати, яка діє: 1) за колом осіб для орендарів державного та комунального майна; 2) у просторі на території адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану; 3) у часі з присічним строком (межею існування суб'єктивного права) до 31.12.2022.

Позивач посилався на те, що місто Покровськ не було включено до Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 01.04.2022 №1307/5. Апеляційний господарський суд зазначив, що на момент прийняття Кабінетом Міністрів України постанови №634 від 27.05.2022 діяв наказ Міністерства юстиції України від 01.04.2022 №1307/5 "Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану", згідно з яким, до переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану, включено Донецьку область, в тому числі Покровський район (крім міст Добропілля, Красногорівка, Курахове, Новогродівка, Покровськ, Селидове).

Зазначений наказ прийнято на виконання постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану" №209 від 06.03.2022.

Наказ Міністерства юстиції України від 01.04.2022 №1307/5 "Про затвердження Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану" втратив чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції України №5840/5 від 27.12.2022, який набрав чинності 13.01.2023.

Відповідно до пп. 1 п. 1-2 постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 №209 "Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану" (в редакції, чинній станом на січень 2023 року) встановлено, що протягом дії воєнного стану припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є

Міністерство юстиції, в межах адміністративно-територіальних одиниць, що належать до територій, на яких ведуться активні бойові дії або тимчасово окупованих, інформація про які міститься в переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Надалі, на підставі постанови Кабінету Міністрів України №469 від 09.05.2023 пп. 1 п. 1-2 постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 №209 викладено в такій редакції "припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в межах адміністративно-територіальних одиниць, що належать до територій активних бойових дій (крім територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) або тимчасово окупованих Російською Федерацією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, для яких не визначена дата завершення бойових дій або тимчасової окупації".

Як вбачається з матеріалів справи, об'єкт оренди - нерухоме майно, розташоване у м. Покровську Донецької області, та відноситься до Покровської міської територіальної громади. Відповідно до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України №309 від 22.12.2022, Покровська міська територіальна громада з 24.02.2022 по 22.08.2024 була віднесена до територій можливих бойових дій, а з 23.08.2024 по теперішній час до територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси.

На підставі викладеного, беручи до уваги, що територія, на якій розташоване орендоване майно, з 24.02.2022 по 22.08.2024 була віднесена до територій можливих бойових дій, а з 23.08.2024 по теперішній час до територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, згідно з приписами постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 №209, наказу Міністерства юстиції України від 01.04.2022 №1307/5, на такій території не припинено доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, відповідно, судова колегія дійшла висновку, що на спірні правовідносини до 01.01.2024 дія пп. 1 п. 1 Постанови №634 не розповсюджується.

Постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2024 №512, яка набрала чинності 08.05.2024, внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 №634 "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану". Зокрема, доповнено п. 1 постанови пп. 1-1, згідно із яким, орендарям державного та комунального майна, розташованого на територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях України, які включені до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі - визначені території), не нараховується орендна плата за період з 1 числа місяця, в якому було визначено щодо відповідних територій дату початку бойових дій або тимчасової окупації, по 1 число місяця, що настає через три місяці після дати завершення бойових дій або тимчасової окупації, що визначаються відповідно до зазначеного переліку. При цьому, п. 2 вказаної установлено, що нарахування орендної плати орендарям, визначеним пп. 1-1 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 №634 "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану", здійснюється з урахуванням змін, затверджених цією постановою, починаючи з 1 січня 2024 року. Надмірно сплачена зазначеними орендарями орендна плата підлягає зарахуванню в рахунок майбутніх платежів.

Відтак, суд дійшов висновку, що відповідач не був звільнений від сплати орендних платежів до 01.01.2024; після 01.01.2024 нарахування позивачем орендної плати не відповідає положенням законодавства. Отже, висновок суду першої інстанції, що у період з 24.02.2022 відповідач був звільнений від орендної плати за користування нерухомим майном, оскільки в цей період тривав воєнний стан в Україні, є помилковим та таким, що не узгоджується з положеннями наведеного законодавства.

Колегія суддів не погодилася з висновком місцевого господарського суду, що постанова Кабінету Міністрів України "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану" №634 від 27.05.2022, яка прийнята пізніше, ніж наказ Міністерства юстиції України від 01.04.2022 №1307/5, містить власний перелік територій адміністративно-територіальних одиниць, включає всю Донецьку область, які приймається для застосування як "визначені території" у розумінні Постанови КМУ, оскільки у постанові КМУ №634 визначено, що звільняються від орендної плати орендарі державного і комунального майна фізичні особи та фізичні особи-підприємці, які використовують майно, розташоване в адміністративно-територіальних одиницях, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану (зокрема, Донецька область). Поряд з цим, місто Покровськ визначено законодавством територією, на якій не припинено доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції. У тому числі, порядок визначення таких території передбачено постановами КМУ, які за своєю юридичною силою не нижчі, ніж постанова КМУ №634.

Натомість, суд першої інстанції помилково не врахував, що у період з 01.01.2024 відповідач був звільнений від сплати орендних платежів з підстав, викладених вище. Відтак, безпідставним є висновок суду першої інстанції, що сума орендної плати підлягає стягненню з відповідача за період червень-липень 2024 року.

Діяльність учасників ринку електричної енергії та взаємовідносини між ними під час воєнного стану регулюються, серед іншого, Положенням про особливості постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії в період дії в Україні воєнного стану, затвердженим наказом Міністерства енергетики України від 13.04.2022 № 148 «Про врегулювання питань щодо постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану».

Рішенням Господарського суду Донецької області від 28.01.2025 у справі № 905/1142/24 позов задоволено частково. Стягнуто з ТОВ «Еталон-Плюс» на користь Державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго» 942753,65 грн, з яких: основний борг у розмірі 666194,63 грн, 15% річних у розмірі 186824,55 грн та інфляційну складову боргу у розмірі 89734,47 грн. В задоволенні позовних вимог в частині стягнення заборгованості за період з 11.09.2022 по 06.12.2023 та нарахованих на цю заборгованість 15% річних та інфляційних відмовлено з посиланням на те, що постачання електричної енергії позивачем як постачальником «останньої надії» здійснювалося виключно на підставі договору лише у період з 14.06.2022 по 11.09.2022.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 26.06.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано. Прийнято нове рішення, яким позовні вимоги задоволено повністю.

Суд апеляційної інстанції, зокрема, виходив з того, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» особливий період - період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств,

установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій.

Частиною 8 ст. 16 Закону України «Про ринок електричної енергії» передбачено, що у разі введення особливого періоду електроенергетичні підприємства діють згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» і нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в електроенергетичному комплексі, які регулюють функціонування електроенергетики в умовах особливого періоду.

Органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики, зокрема, в електроенергетичному комплексі, є Міністерство енергетики України. Пунктом 8 Положення про Міністерство енергетики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 № 507 визначено, що Міністерство енергетики України у межах своїх повноважень, передбачених законом, на основі і на виконання Конституції України та Законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, організує і контролює їх виконання. Накази Міністерства енергетики України видані в межах повноважень передбачених законом обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та громадянами. Відповідно до пп. 50 п. 4 Положення Міністерство енергетики України, відповідно до покладених на нього завдань здійснює координацію і методичне забезпечення заходів щодо підготовки підприємств, установ та організацій паливно-енергетичного комплексу до сталого функціонування в особливий період.

Закон України «Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період» (з подальшими змінами та доповненнями) покладає на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у паливно-енергетичному комплексі повноваження забезпечення функціонування паливно-енергетичного комплексу, технічного прикриття та відбудови його об'єктів в особливий період, у тому числі розроблення документів і заходів щодо забезпечення сталого функціонування підприємств, установ і організацій паливно-енергетичного комплексу в особливий період, а також прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Відповідно до положень частини 8 ст. 16 Закону України «Про ринок електричної енергії» Міністерство енергетики України своїм наказом від 13.04.2022 № 148 «Про врегулювання питань щодо постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану» затвердило Положення про особливості постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії в період дії в Україні воєнного стану. Хоча вказане Положення має нижчу юридичну силу порівняно з вимогами Закону України «Про ринок електричної енергії» та ПРЄЕ, втім його норми є обов'язковими для виконання всіма учасниками ринку та мали застосовуватися останніми у своїй господарській діяльності на ринку електроенергії враховуючи особливий період (у період його дії)

Відповідно до п. 1 Положення учасники роздрібного ринку електричної енергії керуються вимогами Закону України «Про ринок електричної енергії» та іншими нормативно-правовими актами з урахуванням вимог цього Положення для здійснення

стабільної роботи ринку електричної енергії в умовах воєнного стану. Пунктом 7 Положення передбачено, що постачальник «останньої надії» у період воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування (крім випадку зміни постачальника за ініціативою споживача в порядку глави 6.1 розділу IV Правил роздрібного ринку електричної енергії, здійснює постачання електричної енергії тим споживачам, у яких відсутній електропостачальник, в тому числі станом на 04.03.2022 постачання електричної енергії здійснював постачальник «останньої надії».

Оскільки вимогами вищевказаного Положення про особливості постачання було збільшено строк постачання електричної енергії постачальником «останньої надії», то позивач здійснював постачання електричної енергії відповідачу у встановлений законодавством збільшений період. В подальшому п. 1 наказу Міністерства енергетики України від 10.10.2023 р. №307, який набрав чинності 06.12.2023, визнано таким, що втратив чинність наказ Міністерства енергетики України від 13.04.2022 № 148 «Про врегулювання питань щодо постачання електричної енергії споживачам та розрахунки між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії воєнного стану».

З огляду на наведене, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що строк постачання електричної енергії постачальником «останньої надії» ТОВ «Еталон-плюс» був продовжений на більший термін, ніж визначено у Законі та ПРРЕЕ, у зв'язку з чим відповідач перебував на постачанні у позивача безперервно з 14.06.2022 по 06.12.2023 р. на підставі вище спірного договору. З огляду на наведене, позовні вимоги позивача підлягали задоволенню у повному обсязі.

Сам по собі факт споживання відповідачем, який територіально розташований на тимчасово окупованій території, електричної енергії не свідчить про споживання електроенергії саме відповідачем, а тому не може бути підставою для покладення на останнього витрат з вартості електричної енергії, яку він фактично не споживав.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 20.03.2025 у справі №905/1534/24 позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з Нікольської селищної ради на користь ТОВ "Миколаївська електропостачальна компанія" 355538,00 грн вартості спожитої поза межами договірних відносин електроенергії. В частині стягнення 393561,92 грн відмовлено.

Задовольняючи позовні вимоги в частині стягнення збитків у розмірі вартості спожитої (розподіленої) електричної енергії у період січень-лютий 2022 року, суд першої інстанції виходив з того, що споживання відповідачем електричної енергії відбулось поза межами дії договору і такий обсяг позивачем доведений належними та допустимими доказами. Разом з цим, суд відмовив у задоволенні про стягнення вартості спожитої електричної енергії у період квітень-травень 2022 року, мотивувавши свій висновок тим, що позивачем не доведено факту постачання та споживання саме відповідачем електричної енергії у спірний період після початку та в період проведення активних бойових дій, а також після окупації Нікольської селищної ради Маріупольського району. Зокрема, суд встановив, що Маріупольська міська територіальна громада, до якої відноситься смт. Нікольське, знаходилася в окупації з 05.03.2022. Нікольська селищна рада, так і підзвітні їй заклади після початку повномасштабного вторгнення агресора на територію України не могли здійснювати свою діяльність на окупованій території. Отже, за висновком суду, позивачем не доведено споживання спірного обсягу електричної енергії саме відповідачем. При цьому, з січня 2022 року між сторонами були відсутні договірні зобов'язання. Новий договір про постачання електричної енергії, який мав бути укладений між сторонами за результатами відкритих торгів та примірник якого 23.02.2022 позивачем направлено відповідачу для підписання, не було укладено.

За оцінкою місцевого господарського суду, позивачем не було вжито жодних заходів щодо повідомлення оператора системи розподілу (АТ "ДТЕК Донецькі електромережі") про закінчення строку дії договору про постачання електричної енергії від 29.03.2021 та неукладення нового, задля зміни електропостачальника відповідача на постачальника "останньої надії".

З урахуванням наведеного, суд відзначив, що позивач на власний ризик продовжив постачання електричної енергії на тимчасово окуповану територію за відсутності будь-якої правової визначеності щодо порядку проведення розрахунків чи компенсацій.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 18.06.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що, як Нікольська селищна рада, так і підзвітні їй заклади після початку повномасштабного вторгнення агресора на територію України, свою діяльність не здійснювали на окупованій території. Відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією затвердженого Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 Маріупольська міська територіальна громада, до якої відноситься смт. Нікольське знаходиться в окупації з 05.03.2022. При цьому, відповідачем не заперечений та не спростований той факт, що у лютому 2022 року споживання електричної енергії відбувалось саме Нікольською селищною радою. Відповідачем не було надано жодних доказів на підтвердження неправильності таких розрахунків, зокрема, відомостей щодо обсягів спожитої (розподіленої) електричної енергії за аналогічний період попереднього року (лютий 2021 року), яка зберігається Особистому кабінеті ОСР, а у разі відсутності звернення до ОСР за такими відомостями тощо.

Враховуючи встановлені судом обставини фактичного споживання відповідачем електричної енергії та її обсяги у лютому 2022 року (до 24.02.2022) саме Нікольською селищною радою, що підтверджено ОСР, з урахуванням застосування концепції вірогідності доказів, колегія суддів погоджується з обґрунтованим висновком суду першої інстанції про наявність підстав для покладення вартості спожитої електричної енергії в обов'язки визначеному ОСР, за відсутності доказів на спростування визначеного обсягу, саме на відповідача, на підставі ст. 1212 ЦК України.

Водночас, колегія суддів погодилася з висновком суду першої інстанції про те, що у відповідача не виник обов'язок щодо оплати електричної енергії, яка була поставлена у квітні-травні 2022 року на суму 393561,92 грн, з огляду на те, що Маріупольська міська територіальна громада, до якої відноситься смт. Нікольське знаходиться в окупації з 05.03.2022. Отже, факт військової агресії є загальновідомою обставиною, а тому, в силу приписів ч. 3 ст. 75 ГПК України не потребує доказування.

За визначенням ст. 93 ЦК України місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку. Тобто, у період, за який позивач просить суд стягнути вартість спожитої електричної енергії (за квітень-травень 2022 року), місцезнаходженням відповідача була тимчасово окупована територія України. Отже, Нікольська селищна рада, так і підзвітні їй заклади після початку повномасштабного вторгнення агресора на територію України не могли здійснювати свою діяльність на окупованій території.

В матеріалах справи відсутні належні і допустимі докази фактичного споживання спірного обсягу електричної енергії саме відповідачем. І позивачем в апеляційній скарзі зазначені обставини будь-яким чином не доведені.

Судом апеляційної інстанції встановлено, що у додатку до заяви-приєднання до договору (строк дії якого закінчився 31.01.2022) сторони чітко визначили місце

постачання (передачі) електроенергії. З огляду на встановлені конкретні обставини у цій справі, судова колегія вважала, що належні та допустимі докази постачання позивачем та споживання відповідачем електричної енергії у спірний період (після початку та в період проведення активних бойових дій, а також після окупації Нікольської селищної громади Маріупольського району Донецької області), не може надати жоден із учасників спірних правовідносин з електропостачання.

Враховуючи викладене, беручи до уваги відсутність чинного договору про постачання електричної енергії, проведення з 24.02.2022 активних бойових дій на території та окупації з березня 2022 року Нікольської селищної громади Маріупольського району, що призвели до зупинення діяльності Нікольської селищної ради та втрати відповідачем доступу до належних йому об'єктів, що не було спростовано позивачем, судова колегія дійшла висновку про недоведеність надання відповідачу послуг з постачання електричної енергії в заявленому позивачем розмірі. Крім того, судом враховано, що з січня 2022 року між сторонами були відсутні договірні зобов'язання. Новий договір про постачання електричної енергії укладено не було.

Згідно з п. 3.2.15. ПРРЕЕ у разі закінчення строку дії договору про постачання електричної енергії або дострокового його розірвання (за ініціативою електропостачальника) електропостачальник не пізніше ніж за 20 календарних днів до передбачуваного дня припинення дії договору та постачання електричної енергії повинен повідомити про це споживача, відповідного (відповідних) оператора (операторів) системи та постачальника "останньої надії", на території діяльності якого розташовані електроустановки такого споживача, із зазначенням дати припинення постачання електричної енергії споживачу. Постачальник "останньої надії" здійснює постачання з моменту припинення постачання електричної енергії попереднім електропостачальником. Договір постачання електричної енергії між постачальником "останньої надії" і споживачем вважається укладеним з початку фактичного постачання електричної енергії такому споживачу (п. 3.4.4.ПРРЕЕ).

Відповідно до абз. 2 п. 7 Положення про особливості постачання електричної енергії споживачам та розрахунків між учасниками роздрібного ринку електричної енергії у період дії в Україні воєнного стану, затвердженого Наказом Міністерства енергетики України № 148 від 13.04.2022, постачальник "останньої надії" у період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування (крім випадку зміни постачальника за ініціативою споживача в порядку глави 6.1 розділу VI ПРРЕЕ) здійснює постачання електричної енергії тим споживачам, у яких відсутній електропостачальник, в тому числі яким станом на 04.03.2022 року постачання електричної енергії здійснював постачальник "останньої надії".

Відповідно до ст. 42 ГК України підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Важливим елементом підприємницької діяльності є ризик збитків. Підприємницький ризик - це імовірність виникнення збитків або неодержання доходів порівняно з варіантом, що прогнозується; невизначеність очікуваних доходів.

У свою чергу, позивачем не було вжито жодних заходів щодо повідомлення оператора системи розподілу (АТ "ДТЕК Донецькі електромережі") про закінчення строку дії договору про постачання електричної енергії від 29.03.2021 та неукладення нового задля зміни електропостачальника відповідача на постачальника "останньої надії". Позивач також не звертався до суду з позовом про визнання договору про постачання електричної енергії укладеним.

З огляду на викладене, місцевий господарський суд обґрунтовано зазначив, що позивач на власний ризик продовжив постачання електричної енергії на тимчасово окуповану територію за відсутності будь-якої правової визначеності щодо порядку проведення розрахунків чи компенсацій. Сама по собі наявність факту споживання електроустановками Нікольської селищної ради, які територіально розташовані на тимчасово окупованій території, електричної енергії у спірний період (квітень-травень 2022 року) не свідчить про споживання електроенергії саме відповідачем, а тому не може бути підставою для покладення на останнього витрат з вартості електричної енергії, яку він фактично не споживав. Зазначені обставини можуть бути підставою для звернення з вимогою про таке відшкодування до держави-агресора.

Враховуючи наведене, апеляційний господарський суд погодився з висновками господарського суду першої інстанції про відсутність підстав для покладення на відповідача витрат з вартості електричної енергії, яку він фактично не споживав у спірний період квітень-травень 2022 року.

Повернення позичальником кредитних коштів не є відповідальністю у розумінні цивільного законодавства України, а є виконанням основного зобов'язання за кредитним договором у спірних правовідносинах.

Рішенням Господарського суду Луганської області від 14.11.2024 у справі №913/396/24 позов задоволено повністю, стягнуто на користь АТ КБ «ПриватБанк» солідарно з: ТОВ «НВЦ «Теплоантикорзахист» та фізичної особи заборгованість за кредитом по 103007,15 грн з огляду на те, що відповідачі у порушення умов кредитного договору та договору поруки своєчасно та в повному обсязі кредит позивачу не повернули, а тому вимоги про стягнення солідарно з відповідачів заборгованості за кредитним договором є такими, що підлягають задоволенню.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 24.01.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Зокрема, щодо доводів відповідача-2 про наявність підстав для звільнення його від юридичної відповідальності за прострочення сплати кредиту (позики), колегія суддів зазначила, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану» розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України доповнено, зокрема, п. 18. Згідно з вказаним пунктом у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитодавцем (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем). Тлумачення вказаного положення Прикінцевих та перехідних положень ЦК України свідчить, що законодавець передбачив особливості у регулюванні наслідків прострочення виконання (невиконання, часткового виконання) певних грошових зобов'язань. Тобто в період існування особливих правових наслідків - протягом дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування, до позичальника застосовуються особливі наслідки - звільнення від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь

кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Вказані висновки викладено в постанові Верховного Суду від 12.06.2024 у справі №910/10901/23.

Водночас, як вбачається з матеріалів справи, позивач звернувся із вимогою щодо стягнення наявної заборгованості без урахування нарахувань інфляційних втрат на суму боргу та трьох відсотків річних. Повернення позичальником кредитних коштів не є відповідальністю у розумінні цивільного законодавства України, а є виконанням основного зобов'язання за кредитним договором у спірних правовідносинах.

Відповідно до вищевказаного Закону було також внесено доповнення до розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» - п. 6-1 такого змісту:

« 6-1. У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитодавцем за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором. Забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 ЦК України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті. Норми цього пункту поширюються, у тому числі, на кредити, визначені частиною другою статті 3 цього Закону. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитодавцем».

Національним банком України прийнято Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, затверджені постановою правління НБУ від 25.03.2022 №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп». Зазначеними нормативно-правовими актами запроваджено такі умови виконання позичальниками зобов'язань за кредитними договорами: у разі прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит позичальник звільняється від відповідальності перед кредитодавцем, тобто до позичальника не можуть застосовуватись будь-які санкції за невиконання умов кредитного договору; якщо позичальником прострочено внесення щомісячних обов'язкових платежів за кредитним договором, він звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) зобов'язань за таким договором; щодо споживчих кредитів забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором.

Таким чином, законодавець передбачив обов'язок банків не проводити нарахування за прострочення платежів на період кредитних канікул, проте не звільнив боржників від виконання зобов'язання за кредитним договором, до якого входить і сплата процентів за користування кредитними коштами, тому спірні відносини не стосуються споживчого кредитування, у зв'язку з чим відповідні положення ЦК України не підлягають застосуванню.

Відповідач-2 посилався на те, що правочин, стороною якого є суб'єкт господарювання та місцезнаходження якого є тимчасово окупована територія, є нікчемним, оскільки відповідно до ч.2 ст.13-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» на

період тимчасової окупації переміщення товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію усіма видами транспорту, в тому числі автомобільним, залізничним, повітряним та трубопровідним транспортом, а також лініями електропередач та гідротехнічними спорудами, заборонено. А тому, вважає, що відповідач має право на відстрочення сплати тіла кредиту, а позивач позбавлений права вимагати дострокового повернення грошових коштів.

Насамперед, слід зазначити, що положення ч. 2 ст. 13-1 вищезазначеного Закону регулюють питання переміщення товарів і послуг між тимчасово окупованою територією України та іншою територією України. Зміст цієї норми зводиться до заборони транспортування товарів та надання послуг між зазначеними територіями з метою запобігання ризикам економічного співробітництва з окупованою територією. Проте така заборона поширюється виключно на товари, які фізично перетинають лінію розмежування між тимчасово окупованою територією та територією, підконтрольною Україні, а також на послуги, надані безпосередньо на тимчасово окупованій території. Тому цей припис не охоплює господарські правочини, укладені між резидентами України, а також не стосується послуг, які надаються у дистанційному режимі, особливо коли йдеться про послуги з надання кредиту.

Отже, сам факт того, що відповідач зареєстрований на тимчасово окупованій території, рухоме та нерухоме майно відповідачів перебуває в окупації, а податкова адреса ТОВ «НВЦ «Теплоантикорзахист» не змінена, банківські рахунки заблоковані, не є підставою для звільнення від виконання або невиконання зобов'язань за укладеними договорами.

Щодо твердження відповідача-2 про нікчемність правочину: відповідно до ст. 215 ЦК України нікчемними є правочини, які прямо суперечать законодавству України або визнані такими відповідно до закону. Проте укладені договори не можуть вважатися нікчемними, оскільки ані факт тимчасової окупації, ані статус відповідача як клієнта, зареєстрованого на окупованій території не скасовують правової дії цих договорів. Господарське законодавство України, зокрема ст. 193 Господарського кодексу України, чітко передбачає, що зобов'язання, взяті сторонами, є обов'язковими для виконання, і така обов'язковість є основним принципом договірного права. Кредитний договір та договір поруки, є чинними, обов'язковими для сторін і підлягають виконанню відповідно до умов, передбачених у них, а статус окупованої території не змінює обов'язковості грошових зобов'язань за договором.

Закон України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» не містить норми, яка б зобов'язувала постачальника теплової енергії здійснювати постачання споживачам за тарифами, які були встановлені для іншого постачальника уповноваженими органами станом на 24.02.2022.

Справа № 917/1288/23. КНМП "Центр первинної медико-санітарної допомоги №1" міста Кременчука звернулося з позовом до Полтавського ОКВПТГ "Полтаватеплоенерго" про зобов'язання здійснити перерахунок вартості наданих послуг з постачання теплової енергії, спожитої позивачем за період з початку опалювального періоду 2022-2023 і до дня ухвалення відповідного рішення суду до рівня цін за послуги, що застосовувались станом на 24.02.2022.

Рішенням Господарського суду Полтавської області від 13.02.2025 у позові відмовлено повністю.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції виходив з того, що нарахування відповідачем вартості теплової енергії здійснювалося відповідно до чинних

тарифів, затверджених уповноваженим органом - Полтавською обласною радою, яка має відповідні повноваження згідно із законом. Між сторонами були укладені договори, що прямо передбачають оплату за встановленими тарифами, зокрема за двоставковим тарифом, який відповідає рішенням обласної ради № 477 від 30.09.2022.

Суд зауважив, що ч. 1 ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» встановлює заборону на підвищення тарифів, але не зобов'язує теплопостачальника застосовувати тарифи іншого суб'єкта, а з 27.07.2023 ця заборона стосується виключно населення, а не бюджетних установ. Також відхилено доводи позивача щодо обов'язковості формування окремого тарифу для м. Кременчука, оскільки згідно з Порядком формування тарифів на теплову енергію, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №869 від 01.06.2011, така вимога не поширюється на підприємства спільної власності, які діють у межах кількох громад. Оскільки тарифи, встановлені для відповідача, не змінювались з довоєнного періоду, підстав вважати, що відбулось їх підвищення або порушення вказаного Закону, не встановлено. Підвищення витрат позивача є наслідком зміни постачальника теплової енергії в умовах воєнного стану, а не неправомірної поведінки відповідача.

Також суд вказав на обрання позивачем неналежного способу захисту, який не відповідає ані змісту правовідносин, ані здатен поновити порушені права, з огляду на відсутність механізму виконання такого рішення, що є самостійною та достатньою підставою для відмови в позові.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 05.05.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції, зокрема, виходив з того, що згідно з частиною 1 ст. 1 Закону України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» (в редакції, чинній до 27.07.2023) протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, забороняється підвищення для всіх категорій споживачів тарифів на: послуги з розподілу природного газу; теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) і послуги з постачання теплової енергії та постачання гарячої води. Зазначена вище норма Закону є нормою-забороною, а не нормою-приписом (зобов'язанням), відповідно, вона не містить вимог до постачальників, які здійснюють постачання теплової енергії за регульованими тарифами (до числа яких належить відповідач), щодо вчинення певних дій (внесення змін до договорів, здійснення перерахунку наданих послуг, тощо).

Вказана норма є спеціальною нормою, яка містить заборону, тобто вимогу про зобов'язання утриматися від вчинення певної дії (підвищення тарифів). Вона адресована суб'єктам, які наділені відповідними владними повноваженнями стосовно прийняття таких тарифів або внесення змін до них шляхом підвищення. Відповідач до числа таких суб'єктів не віднесений.

Крім того, Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та "зеленої" трансформації енергетичної системи України", зокрема п. 18, внесено зміни до частини 1 ст. 1 Закону України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування" шляхом викладення в такій редакції: " 1. Протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, забороняється підвищення тарифів на: послуги з розподілу природного газу для всіх категорій споживачів; теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) для населення, послуги з постачання теплової енергії для населення та постачання гарячої води для населення".

Набрання чинності Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та "зеленої" трансформації енергетичної системи України" відбулося 27.07.2023, тобто, з цієї дати частина 1 ст. 1 Закону України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування" не містить заборони підвищення тарифів для всіх категорій споживачів, зокрема і бюджетних установ на теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) і послуги з постачання теплової енергії та постачання гарячої води, а містить заборону лише щодо підвищення тарифів для населення.

Таким чином, позовна вимога про зобов'язання здійснити перерахунок вартості спожитого тепла КНМП "Центр первинної медико-санітарної допомоги №1" міста Кременчука, а саме з 01.11.2022 і до дня ухвалення відповідного рішення суду, відповідно до рівня цін (тарифів) за послуги постачання тепла, що застосовувались до позивача станом на 24.02.2022 є такою, що не узгоджується з нормами чинного законодавства, оскільки на дату прийняття рішення судом у цій справі норма, якою позивач обґрунтовує свої вимоги є нечинною.

У актах прийняття-передачі послуг, вартість теплової енергії обраховано відповідачем за двоставковим тарифом для потреб бюджетних установ, встановленим Рішенням Полтавської обласної ради № 477 від 30.09.2022. В той же час, апеляційний суд звернув увагу, що тарифи, які були встановлені Рішенням Полтавської обласної ради № 477, залишились на рівні тарифів, встановлених рішенням Полтавської обласної ради № 286 від 21.10.2021 «Про встановлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, що надаються ПОВБПТГ "Полтаватеплоенерго" для потреб населення, бюджетних установ, інших споживачів (крім населення), релігійних організацій, які були введені в дію з 01.11.2021.

Таким чином, тарифи на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, які були встановлені Полтавською обласною радою для відповідача станом на 24.02.2022, не змінювались (не підвищувалися) після набрання чинності Законом України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування", що виключає сам факт порушення мораторію на підвищення тарифів.

Вимоги позивача про застосування до спірних правовідносин тарифів, які були встановлені Рішенням виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області від 25.10.2021 № 1421 «Про встановлення товариству з обмеженою відповідальністю Кременчуцька ТЕЦ тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води для категорій споживачів» та рішенням виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області від 30.12.2021 №1867 «Про встановлення товариству з обмеженою відповідальністю Кременчуцька ТЕЦ скоригованих тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії, постачання гарячої води для категорій споживачів з 01.01.2022», є безпідставним, оскільки зазначені тарифи були встановлені не відповідачу, а іншому теплопостачальному підприємству, а саме ТОВ "Кременчуцька ТЕЦ".

Враховуючи зазначені вище обставини, суд вважав, що у відповідача відсутні підстави для постачання позивачу теплової енергії на умовах Договору №7131 та Договорів про закупівлю тепла в гарячій воді за тарифами, які були встановлені для іншого суб'єкта господарювання - ТОВ "Кременчуцька ТЕЦ", і так само відсутні підстави

для постачання теплової енергії за тарифами, які відрізняються від тих, що були встановлені саме для ПОВПТГ "Полтавтеплоенерго" Полтавською обласною радою.

Отже, з урахуванням наведеного, суд дійшов висновку, що у відповідача були відсутні юридичні підстави для постачання теплової енергії за тарифами, встановленими для ТОВ «Кременчуцька ТЕЦ», або для самостійного здійснення перерахунку вартості наданих послуг. Як наслідок, позовні вимоги про зобов'язання вчинити такий перерахунок правомірно визнані необґрунтованими та відхилені.

Стаття 1 Закону України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування" не є нормою-приписом (зобов'язанням) та не містить вимог до постачальників, які здійснюють постачання теплової енергії за регульованими тарифами (до числа яких належить відповідач), щодо вчинення певних дій (внесення змін до договорів, здійснення перерахунку наданих послуг, тощо).

Рішенням Господарського суду Полтавської області від 07.04.2024 у справі № 917/1114/23, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 08.01.2025, відмовлено у позові Кременчуцької гімназії № 28 про зобов'язання Полтавського ОКВПТГ "Полтавтеплоенерго" здійснити перерахунок вартості наданих послуг з постачання теплової енергії та постачання гарячої води для споживача - позивача за період з початку опалювального періоду 2022 - 2023 років, а саме з 01.11.2022, і до дня ухвалення відповідного рішення суду, відповідно до рівня цін (тарифів) за послуги постачання тепла, що застосовувались до позивача станом на 24.02.2022.

Під час розгляду справи судами встановлено, що застосовані відповідачем тарифи у рахунках на оплату, які були виставлені позивачу, відповідають тарифам, встановленим у Додатку №2 до рішення пленарного засідання шістнадцятої позачергової сесії Полтавської обласної ради восьмого скликання від 30.09.2022 № 477 "Про встановлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, що надаються ПОВПТГ "Полтавтеплоенерго". Так, умовно-змінна частина двоставкового тарифу для потреб бюджетних установ складає 2197,08 грн/Гкал, умовно-постійна частина двоставкового тарифу (місячна абонентська плата на одиницю теплового навантаження) становить 136068,84 грн. Будь-яких інших тарифів, окрім тих, які були встановлені уповноваженими органами для ПОВПТГ "Полтавтеплоенерго", умовами укладених між сторонами договорів не передбачено.

Крім того, в абз. 3 п. 3.1. договорів сторони погодили, що у разі зміни регульованих цін (тарифів) на теплову енергію, яка постачається на підставі договору в порядку, передбаченому чинним законодавством України, ціна на такий товар може бути змінена шляхом укладання додаткової угоди, яка підписується уповноваженими представниками сторін та скріплюється їх печатками і є невід'ємною частиною договору. Тобто, у договорах на відпуск теплової енергії у вигляді гарячої води та договорах про закупівлю теплової енергії в гарячій воді, укладених вже під час дії в Україні воєнного стану, сторони погодили застосування саме тих тарифів, які встановлені уповноваженими органами для ПОВПТГ "Полтавтеплоенерго", а також визначили, що ці тарифи є двоставковими.

Разом з цим, в матеріалах справи відсутні докази укладення додаткових угод до договорів про закупівлю теплової енергії в гарячій воді стосовно зміни їх умов, викладених у п. 3.1 договорів, яким передбачено застосування саме тих тарифів, які були встановлені уповноваженими органами для відповідача. Вказані договори, факт укладення яких позивач не заперечував, є чинними, їх не було визнано недійсними у судовому порядку.

У даній справі предмет спору не стосується внесення змін до цих договорів (зокрема, щодо відтермінування запровадження двоставкового тарифу на період воєнного стану та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано), так само як і не входить до предмету розгляду в даній справі надання оцінки правомірності рішень Полтавської обласної ради, якими відповідачу надано дозвіл на встановлення двоставкових тарифів на теплову енергію. Умовами укладених між сторонами договорів не передбачено права чи обов'язку відповідача самостійно встановлювати, змінювати чи здійснювати перерахунок тарифів на послуги з постачання теплової енергії позивачу за вказаними договорами. Разом з тим, встановлення цін/тарифів на комунальні послуги відповідно до закону належать до повноважень органів місцевого самоврядування (п. 2 ч. 3 ст. 4 Закону України "Про житлово-комунальні послуги").

Пунктом 1.6 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з постачання теплової енергії, затверджених постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 22.03.2017 №308, визначено, що обласні та Київська міська державні адміністрації здійснюють ліцензування господарської діяльності з виробництва теплової енергії суб'єктів господарювання у разі, якщо суб'єкт господарювання провадить (має намір провадити) діяльність з виробництва теплової енергії (крім виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях, когенераційних установках та установках з використанням альтернативних джерел енергії) на виробничих об'єктах, що розташовані на території відповідної області України (території міста Київ). При провадженні ліцензованої діяльності ліцензіат повинен здійснювати продаж виробленої теплової енергії за тарифами, що встановлюються уповноваженим законом державним колегіальним органом або органами місцевого самоврядування в межах наданих повноважень (пп. 9 п. 3.2 Ліцензійних умов).

Відповідно до п. 37 ч. 1 ст. 43 Закону України "Про місцеве самоврядування" визначено, що питання щодо встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, які надаються підприємствами, що перебувають у спільній власності територіальних громад, представництво інтересів яких здійснює відповідна районна чи обласна рада, а також суб'єктами господарювання, що здійснюють управління (експлуатацію) цілісними майновими комплексами таких підприємств. Матеріалами справи підтверджено, що ПОВПТГ "Полтаватеплоенерго" внесене до ліцензійного реєстру суб'єктів господарювання (ліцензіатів), які здійснюють господарську діяльність з виробництва теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії (в тому числі з використанням альтернативних видів палива) у Полтавській області. Згідно зі Статутом ПОВПТГ "Полтаватеплоенерго" засноване на майні спільної комунальної власності територіальних громад сіл, селищ і міст Полтавської області, засновником підприємства є Полтавська обласна рада. Таким чином, тарифи на постачання теплової енергії відповідачем встановлюються Полтавською обласною радою.

Державні регульовані ціни, у розумінні ч.ч. 1-2 ст. 191 ГК України, запроваджуються Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади, державними колегіальними органами та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень у встановленому законодавством порядку. Державне регулювання цін здійснюється згідно із Законом України "Про ціни і ціноутворення".

Приписами п. 4 Порядку формування тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України України від 01.06.2011 № 869, визначено, що під час формування тарифів на теплову енергію, її виробництво,

транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води суб'єктами господарювання, що перебувають у спільній власності територіальних громад, вимоги цього Порядку в частині формування тарифів для кожної окремої територіальної громади (у разі провадження ліцензованої діяльності та надання комунальних послуг у декількох територіальних громадах) на таких суб'єктів господарювання не поширюються. Оскільки ПОКВПТГ "Полтаватеплоенерго" є суб'єктом господарювання, що перебуває у спільній власності територіальних громад сіл, селищ, міст Полтавської області та провадить ліцензовану діяльність і надає комунальні послуги у декількох територіальних громадах в межах Полтавської області, відтак, з урахуванням вищенаведених приписів п. 4 Порядку № 869, відповідач не зобов'язаний ініціювати розгляд питання щодо встановлення окремого тарифу для споживачів міста Кременчука.

З огляду на викладене, суди дійшли висновку про те, що відповідач не має права самостійно встановлювати тарифи на постачання теплової енергії споживачам, в тому числі - позивачу, а отже і не може самостійно їх змінити.

Крім того, рішенням Полтавського окружного адміністративного суду від 27.10.2023 у справі №440/6193/23, залишеним без змін постановою Другого апеляційного адміністративного суду від 13.02.2024, позов Виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області до Полтавської обласної ради, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, на стороні відповідача - ПОКВПТГ "Полтаватеплоенерго", про визнання протиправним та нечинним рішення, а саме п. 1 рішення Полтавської обласної ради від 30.09.2022 №477 "Про встановлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, що надаються Полтавським обласним комунальним виробничим підприємством теплового господарства "Полтаватеплоенерго" в частині встановлення ПОКВПТГ "Полтаватеплоенерго" двоставкових тарифів на послугу з постачання теплової енергії за категорією споживачів "Для потреб бюджетних установ" відповідно до додатку 2, залишено без задоволення.

Що стосується посилань позивача на те, що відповідачем при нарахуванні вартості спожитої позивачем теплової енергії порушено вимоги Закону України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування", який набрав чинності 19.08.2022 (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), то частиною 1 ст. 1 вказаного Закону встановлено, що протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, забороняється підвищення для всіх категорій споживачів тарифів на: послуги з розподілу природного газу; теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) і послуги з постачання теплової енергії та постачання гарячої води.

У той же час, вказана норма Закону не є нормою-приписом (зобов'язанням) та не містить вимог до постачальників, які здійснюють постачання теплової енергії за регульованими тарифами (до числа яких належить відповідач), щодо вчинення певних дій (внесення змін до договорів, здійснення перерахунку наданих послуг, тощо). Відповідне положення законодавства є спеціальною нормою, яка містить заборону, тобто вимогу про зобов'язання утриматися від вчинення певної дії (підвищення тарифів) та адресована суб'єктам, які наділені відповідними владними повноваженнями стосовно прийняття таких тарифів або внесення змін до них шляхом підвищення, натомість відповідач до числа таких суб'єктів не віднесений, а у своїй діяльності керується встановленими Полтавською обласною радою тарифами, що спростовує доводи позивача в цій частині.

При цьому, суди зазначили, що тарифи, встановлені рішенням Полтавської обласної ради №477, залишились на рівні тарифів, встановлених рішенням Полтавської

обласної ради №286 від 21.10.2021 "Про встановлення тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, що надаються ПОВПТГ "Полтаватеплоенерго" для потреб населення, бюджетних установ, інших споживачів (крім населення), релігійних організацій, які були введені в дію з 01.11.2021. Тарифи на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, послуги з постачання теплової енергії і постачання гарячої води, які були встановлені Полтавською обласною радою для відповідача станом на 24.02.2022, не змінювались (не підвищувались) після набрання чинності Закону України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування".

За таких обставин, доводи позивача щодо порушення відповідачем мораторію на підвищення тарифів, запровадженого Закону України "Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування", суди визнали безпідставними, а визначення відповідачем в рахунках на оплату вартості теплової енергії за двоставковим тарифом на послугу з постачання теплової енергії, який був встановлений Додатком 2 до рішення Полтавської обласної ради №477 для бюджетних установ, відповідає як умовам укладених між сторонами по справі договорів, так і вимогам чинного законодавства України.

Застосування штрафних санкцій за порушення господарських зобов'язань та стягнення інфляційних втрат і трьох процентів річних за порушення грошових зобов'язань

При вирішенні питання стосовно зменшення розміру штрафних санкцій та відсотків річних необхідно дотримуватись балансу інтересів сторін у справі.

Справа № 922/4491/24. Рішенням Господарського суду Харківської області від 03.03.2025 позов ТОВ "ЕНЕРА СУМИ" задоволено повністю. Стягнуто з КП "Харківський метрополітен" на користь ТОВ "ЕНЕРА СУМИ" інфляційні втрати у розмірі 1074165,69 грн та 3% річних у розмірі 220763,81 грн.

Вказане рішення місцевого господарського суду мотивоване тим, що рішенням Господарського суду Харківської області від 02.09.2024 у справі № 922/2081/24 стягнуто з КП "Харківський метрополітен" на користь ТОВ "ЕНЕРА СУМИ" заборгованість за спожиту електричну енергію з ПДВ в сумі 17231328,00 грн за договором про закупівлю (постачання) електричної енергії, а в межах цієї справи (№ 922/4491/24) позивачем заявлено до стягнення інфляційні втрати та 3% річних у зв'язку із несвоєчасним виконанням зобов'язання щодо сплати заборгованості, а тому, здійснивши перевірку сум нарахованих позивачем 3% річних та інфляційних втрат, суд першої інстанції дійшов висновку про їх арифметичну вірність, а відтак задоволення в повному обсязі.

Водночас, місцевий господарський суд дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення клопотання відповідача про зменшення 3% річних та інфляційних втрат. В цій частині рішення суду мотивоване тим, що Велика Палата Верховного Суду у справі № 902/417/18 дійшла висновку про можливість за певних умов з урахуванням конкретних обставин справи, які мають юридичне значення, зменшити розмір відсотків річних, проте в межах даної справи № 922/4491/24 суд виходив з таких обставин: сторони не збільшували відсотки річних за ст. 625 ЦК України (тобто до стягнення заявлені 3% річних); щодо здійснення діяльності для населення на безоплатній основі, суд зазначив

про те, що дійсно послуги за проїзд Харківським метрополітенем не стягуються з пасажирів, однак відповідні грошові надходження на підтримання діяльності метрополітену надходять з місцевого бюджету м. Харкова; щодо збитковості діяльності відповідача, то суд зазначив, що відсутність грошових коштів не може бути підставою для зменшення 3% річних; договір, внаслідок порушення умов якого заявлено позовні вимоги, укладений між сторонами під час дії військового стану, укладаючи який, сторони розуміли його умови та зобов'язання за ним, тобто відповідач брав на себе договірні зобов'язання та повинен діяти добросовісно, як при укладенні договору, так і під час його виконання.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 15.05.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Зокрема, погоджуючись з висновком суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання відповідача про зменшення 3% річних та інфляційних втрат, апеляційний господарський суд виходив з того, що відповідно до п.1.2 Статуту КП "Харківський метрополітен" воно є комунальним унітарним підприємством і діє як комунальне комерційне підприємство. Власником майна підприємства є територіальна громада м. Харкова в особі Харківської міської ради. Згідно з п.1.4 Статуту підприємство працює на принципах: госпрозрахунку; компенсації втрат доходів за пільговий проїзд в міськелектротранспорті із відповідного бюджету та інших доходів; часткового фінансування із бюджету за окремим рішенням. Майно підприємства є комунальною власністю територіальної громади міста Харкова та належить підприємству на праві господарського відання на підставі укладеного договору з Управлінням комунального майна та приватизації Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради (п. 5.2 Статуту). За змістом п. 6.2 Статуту підприємство самостійно розпоряджається чистим прибутком, що залишився в його розпорядженні після сплати податків у бюджет, відповідно до чинного законодавства.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Харківська територіальна міська громада була включена до Переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 25.04.2022 №75. Згідно з наказом Департаменту інфраструктури Виконавчого комітету Харківської міської ради від 24.02.2022 №30/1 "Про закриття регулярних перевезень КП "Харківський метрополітен" з 24.02.2022 припинено регулярні перевезення лініями метрополітену до особового розпорядження.

Відповідно до пп. 9 п. 2 Переліку об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту, затверджених Постановою Кабінету міністрів України від 09.01.2014 №6, споруди метрополітену є об'єктами подвійного призначення, тобто використовуються в особливий період для тимчасового захисту людей, майна тощо. З 24.02.2022 по 23.05.2022 метрополітен, як об'єкт цивільного захисту, використовувався виключно для укриття населення від уражень під час збройної агресії РФ та функціонував відповідно до Кодексу цивільного захисту та Закону України "Про правовий режим воєнного стану" для забезпечення умов здійснення органами державної влади, військового командування, органами місцевого самоврядування наданих їм повноважень.

На виконання наказу Департаменту інфраструктури Харківської міської ради від 19.05.2022 №37 "Про поновлення регулярних перевезень КП "Харківський метрополітен" та п. 5 рішення Виконавчого комітету Харківської міської ради від 08.06.2022 №163 "Про деякі питання оплати житлово-комунальних послуг та транспортних послуг в умовах воєнного стану" КП "Харківський метрополітен" з 24.05.2022 відновило перевезення

пасажирів лініями Харківського метрополітену на безоплатній основі до відповідного розпорядження міського голови. Таким чином, з 23.05.2022 КП "Харківський метрополітен" продовжує здійснювати перевезення пасажирів за рахунок фінансування, отриманого від засновника (Харківської міської ради).

Вказані обставини, за твердженням відповідача, свідчать про відсутність доходів від перевезення пасажирів, а також виникнення фінансових труднощів. Відтак, вкрай критичний майновий стан відповідача, господарська діяльність якого не передбачає отримання будь-яких доходів під час дії воєнного стану, який цілком залежить від фінансування за рахунок коштів територіальної громади міста Харкова, є достатньою та обґрунтованою підставою для зменшення 3% річних та інфляційних втрат у справі № 922/4491/24.

Судова колегія погодилася з твердженням відповідача стосовно впливу вказаних обставин на фінансовий стан підприємства, що також вбачається зі Звітів. Водночас, військова агресія є виключними важкими обставинами для обох сторін з огляду на місцезнаходження відповідача (КП "Харківський метрополітен") у місті Харків та позивача (ТОВ "ЕНЕРА СУМИ") у місті Суми, територія ліцензійної діяльності якого Сумська область, що межує безпосередньо з кордоном рф.

До того ж, ТОВ "ЕНЕРА СУМИ", на яке покладено спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, має статус критично важливого підприємства для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період (паливно-енергетичний комплекс), що підтверджується витягами з наказів Міністерства енергетики України від 19.02.2024 № 73, від 04.01.2025 № 6.

Отже, при вирішенні питання стосовно зменшення розміру штрафних санкцій та відсотків річних необхідно дотримуватись балансу інтересів сторін у справі. Так, тяжка економічна ситуація в Україні має загальнодержавний характер та впливає на показники господарської діяльності також і позивача. При цьому невиконання зобов'язань відповідачем щодо термінів оплати за поставлену електричну енергію негативним чином впливає на фінансовий стан підприємства позивача. Відповідачем не зазначено як такий спосіб отримання доходів шляхом фінансування діяльності підприємства з бюджету Харківської міської територіальної громади (далі ХМТГ) (а не в якості доходів від перевезення (пасажиропотоку) платних пасажирів) впливає на зобов'язання відповідача своєчасно здійснювати розрахунки за спірним договором, оскільки, як вже було зазначено вище, зобов'язання повинні виконуватись належним чином у відповідності до умов договору. Сторони договору, врегульовуючи між собою правовідносини щодо купівлі-продажу електричної енергії, досягли згоди щодо його умов, тобто вільно, на власний розсуд визначили та погодили істотні умови договору, в тому числі ціну, строк виконання зобов'язання, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання. Підписавши договір, відповідач був обізнаний про існуючий порядок та строки з виконання зобов'язань в частині оплати за поставлений товар (електричну енергію), у тому числі правові наслідки порушення строків оплати. Відтак, відповідач, прийнявши на себе зобов'язання за договором, усвідомлював визначені ним відповідні умови щодо обсягу зобов'язання, строків його виконання.

Відповідач є господарюючим суб'єктом, який несе відповідний ризик під час здійснення своєї господарської діяльності. В обґрунтування зменшення розміру відсотків річних та інфляційних втрат відповідач також зазначив про відсутність точного розміру втрат (збитків) позивача, у зв'язку з чим, на думку відповідача, нарахування інфляційних втрат без застосування (стягнення) нарахованих трьох процентів річних (у сумі 220763,81 грн) здатне у повному обсязі відновити матеріальне становище позивача внаслідок порушення відповідачем зобов'язання за договором.

З цього приводу суд зазначив, що у спірних правовідносинах, пов'язаних з укладенням та виконанням договору (контракту) купівлі-продажу (поставки) продукції, позивач і відповідач виступали як господарюючі суб'єкти, і вони несуть відповідний ризик під час здійснення такої господарської діяльності. Обов'язок з обґрунтування і доведення того, що порушення договірних зобов'язань не завдало значних збитків контрагенту, покладається в даному разі на відповідача, натомість позивач не зобов'язаний був доводити наявність у нього збитків у зв'язку з неналежним виконанням умов договору відповідачем. Відповідну правову позицію викладено в постановках Верховного Суду від 10.06.2021 у справі № 910/6471/20, від 09.03.2023 у справі № 902/317/22 тощо.

У постанові Верховного Суду від 31.03.2020 у справі №910/8698/19 зазначено, що на іншого учасника справи (позивача) не покладається обов'язок з доведення (доказування) спричинення йому матеріальної або іншої шкоди внаслідок несвоєчасного виконання відповідачем своїх грошових зобов'язань. Сам по собі факт відсутності в матеріалах справи доказів понесення позивачем збитків через неналежне виконання відповідачем умов договору не є самостійною підставою для зменшення розміру штрафних санкцій та процентів річних. Крім того, фактично доводи відповідача зводяться до повної відмови судом у задоволенні вимог позивача про стягнення відсотків річних, що не узгоджується з приписами чинного законодавства та нівелює мету існування передбачених ст. 625 ЦК України 3% річних як цивільної відповідальності за порушення грошового зобов'язання, що, у свою чергу, може розцінюватися як спосіб уникнення відповідальності та призведе до порушення балансу інтересів сторін.

У постанові від 18.03.2020 у справі № 902/417/18 Велика Палата Верховного Суду, вирішуючи питання зменшення розміру як неустойки, штрафу, так і процентів річних за час затримки розрахунку відповідно до ст. 625 ЦК України, виходила із очевидної неспівмірності заявлених до стягнення сум санкцій у вигляді штрафу, пені і процентів річних, враховуючи, що не є справедливим, коли наслідки невиконання боржником зобов'язання вочевидь більш вигідні для кредитора, ніж належне виконання такого зобов'язання. Натомість у цій справі встановлено, що сума нарахованих підприємству 3 % річних не перевищує розміру заборгованості, що б дозволило стверджувати про її нерозумність, несправедливість та неспівмірність, та могло б бути підставою для реалізації судом права на зменшення належної до стягнення суми відсотків річних. При цьому, в даному випадку вимоги про стягнення пені/штрафу позивачем не заявлялись, що також свідчить про відмінність цих правовідносин. Крім цього, зменшення розміру відсотків річних не є обов'язком суду, а є його правом, яке може бути реалізоване судом виключно у виняткових випадках, які в даному випадку відповідачем не доведено.

Враховуючи правову природу інфляційних втрат, інфляційна складова боргу не підлягає зменшенню за клопотанням боржника, оскільки інфляційні нарахування на суму боргу, сплата яких передбачена ч. 2 ст. 625 ЦК України, виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення коштів внаслідок інфляційних процесів за весь час прострочення їх сплати. Подібні висновки, викладено у постановках Верховного Суду від 05.10.2023 у справі № 904/4334/22, від 23.11.2023 у справі № 917/991/22, від 01.10.2024 у справі № 910/18091/23, від 23.10.2024 у справі № 910/15639/23, від 30.01.2025 у справі № 910/15777/23.

З огляду на викладене, враховуючи недоведеність відповідачем обґрунтованих обставин, які обумовлюють необхідність втручання суду щодо розміру встановленої відповідальності за порушення відповідачем зобов'язання, колегія суддів погодила з висновком суду першої інстанції про відсутність правових підстав для задоволення вищенаведеного клопотання відповідача.

Застосування судами розміру зменшення стягуваної неустойки повинне кореспондуватися як зі ступенем виконання спірного зобов'язання, так і з майновими інтересами обох сторін та відповідати принципу пропорційності у розумінні ст.15 ГПК України.

Предметом розгляду у справі № 922/1199/25 були вимоги АТ "Укртелеком" до ТОВ "ІР СОМ" про стягнення неустойки за прострочення строку поставки товару за договором поставки за період з 08.09.2024 по 24.11.2024 у сумі 1593767,32 грн.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 09.07.2025 у позові відмовлено частково. Стягнуто з ТОВ "ІР СОМ" на користь АТ "Укртелеком" неустойку у сумі 1209701,75 грн.

В основу рішення покладено висновки суду про те, що відповідачем порушено строки поставки товару, передбачені договором. Перевіривши наданий позивачем розрахунок, місцевий господарський суд виснував про обґрунтованість позовних вимог частково, на суму 1586286,06 грн. Разом з тим, суд визнав нараховану неустойку надмірно великою порівняно із збитками позивача та, виходячи з інтересів сторін, які заслуговують на увагу, ступеню виконання зобов'язання відповідачем, причин неналежного виконання відповідачем зобов'язання, незначності прострочення виконання, наслідків від порушення зобов'язання, невідповідності між розміром стягуваної неустойки та такими наслідками, зменшив неустойку на 23,74%, що становить 376584,31 грн.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 16.09.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що ТОВ «ІР СОМ» розташоване у місті Харків, яке відповідно до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства розвитку громад та територій України №376 від 28.02.2025, з 15.09.2022 по сьогоднішній день належить до територій можливих бойових дій. Введення на території України воєнного стану та розташування підприємства відповідача в Харківській області неодмінно впливає на спроможність своєчасного здійснення поставок, обмежує безперешкодне провадження господарської діяльності. Разом з тим, суд апеляційної інстанції звернув увагу, що договір поставки укладено сторонами 14.06.2024, тобто більше ніж через два роки після введення в Україні воєнного стану. Тобто, відповідач мав усвідомлювати настання для себе певних ризиків, пов'язаних із військовою агресією Російської Федерації. Крім того, п. 12.5 договору сторони підтвердили, що на момент укладення договору обставини, зумовлені військовою агресією Російської Федерації та введенням воєнним станом (лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 №2024/02.0-7.1), не впливають на виконання сторонами зобов'язань на умовах та в строки, передбачені договором, і не вважаються підставою для звільнення сторін від відповідальності за не виконання/неналежне виконання зобов'язань за договором. Тобто, ТОВ «ІР СОМ», підписавши договір у цілому, підтвердило, що збройна агресія Російської Федерації не вплине на здійснення його обов'язку з поставки товару у визначені договором строки, а якщо таке станеться, то відповідні обставини не є підставою для звільнення від відповідальності.

Щодо посилань відповідача на прострочення контрагентом - Shenzhen Power Kingdom Co, Ltd, поставки акумуляторів, які у подальшому мали бути поставлені АТ «Укртелеком», судова колегія зазначила, що відповідач є вільним у виборі контрагентів і мав би діяти обачливо при їх виборі і погодженні строків поставки товару з таким розрахунком, щоб не допускати прострочення власних зобов'язань перед позивачем. До того ж суд апеляційної інстанції враховує, що ТОВ «ІР СОМ» не позбавлене можливості звернутися до свого контрагента з вимогою про відшкодування збитків за несвоєчасну поставку товару.

Судова колегія відхилила посилання відповідача на те, що оплата за товар завжди здійснювалася після його поставки покупцю та на те, що поставка товару здійснювалася постачальником на склади представників покупця (у м. Київ, м. Дніпро, м. Львів, м. Одеса, м. Харків), для поставки товару до яких був потрібен час. Так, відповідні умови щодо оплати та місця поставки були погоджені сторонами при укладенні договору і не можуть бути розцінені як підстави для зменшення неустойки за прострочення поставки товару.

Суд вважав безпідставними посилання відповідача як на підставу для зменшення розміру неустойки на ту обставину, що для виконання своїх зобов'язань з поставки товару на користь позивача ТОВ «IP COM» до прибуття замовленого товару з Китаю здійснювало пошук такого товару на території України і купувало його за ціною вищою ніж та, за яку продавало такий товар АТ Укртелеком. Як обґрунтовано зауважив позивач у відзиві на апеляційну скаргу, відповідач як юридична особа на власний ризик здійснює господарську діяльність, укладає господарські договори та несе наслідки своїх комерційних рішень.

Суд апеляційної інстанції, окрім наведеного, врахував, що позивач і відповідач є суб'єктами господарювання, які несуть економічну (матеріальну) відповідальність за свої дії та відповідні ризики. Прострочення зобов'язання з поставки товару відповідачем також має негативний вплив на діяльність підприємства позивача. Разом з тим, судова колегія вважала за необхідне при вирішенні питання щодо наявності/відсутності підстав для зменшення неустойки врахувати майновий стан підприємства відповідача. Так, з аналізу наявного в матеріалах справи балансу (звіту про фінансовий стан) на 31.12.2024 вбачається, що ТОВ «IP COM» має дебіторську та кредиторську заборгованість, наявні зобов'язання з оплати праці, з бюджетом, інші поточні зобов'язання. Так само судова колегія врахувала і майновий стан стягувача (позивача), яким до матеріалів справи не надано доказів скрутного фінансового становища.

Місцевий господарський суд, визначаючи розмір зменшення неустойки, врахував, що розмір нарахованої позивачем та доведеної неустойки (1586286,06 грн) у відсотковому відношенні до суми договору (6680997,36 грн) становить 23,74%. Відтак, виходячи із засад справедливості, добросовісності, пропорційності та розумності як складових елементів загального конституційного принципу верховенства права та з урахуванням встановлених фактичних обставин справи, з огляду на функцію, що виконує неустойка та необхідність у дотриманні розумного балансу інтересів сторін спору під час вирішення питання щодо застосування до боржника цивільної відповідальності у вигляді стягнення неустойки, враховуючи відсутність доказів завдання позивачу збитків внаслідок порушення відповідачем зобов'язань за договором, приймаючи до уваги відсутність наміру відповідача ухилитися від виконання взятих на себе зобов'язань, а також приймаючи до уваги дискреційні повноваження суду першої інстанції при ухваленні оскаржуваного рішення щодо зменшення неустойки, апеляційний господарський суд погодився з висновком місцевого господарського суду про наявність підстав для зменшення розміру належної до стягнення з відповідача неустойки, що з урахуванням обставин справи, є адекватною мірою відповідальності за неналежне виконання відповідачем зобов'язань і проявом балансу між інтересами кредитора і боржника та узгоджується з нормами закону, який регулює можливість такого зменшення. Застосований місцевим господарським судом розмір зменшення стягуваної неустойки застосований в межах дискреційних повноважень суду, кореспондується як зі ступенем виконання спірного зобов'язання (поставки товару відповідачем), так і з майновими інтересами обох сторін, а отже відповідає принципу пропорційності у розумінні ст.15 ГПК України.

Норми Статуту залізниць України не містять заборони щодо зменшення судом розміру неустойки (штрафу), який підлягає стягненню з відправника.

Справа № 905/237/25. АТ «Українська залізниця» в особі регіональної філії «Придніпровська залізниця» звернулося з позовною заявою до АТ «Жовтнева ЦЗФ» про стягнення штрафу. Позов обґрунтований тим, що в накладній відповідачем невірно зазначена маса вантажу у вагоні, у зв'язку з чим позивачем нарахований штраф у розмірі 121980,00 грн.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 06.05.2025, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 28.07.2025, позов задоволено частково.

Суди першої та апеляційної інстанції виходили з того, що відсутність у Статуті залізниць України норми про можливість зменшення неустойки за клопотанням боржника не може обмежувати право останнього на звернення до суду з клопотанням на підставі частини 3 ст. 551 Цивільного кодексу України та частини 1 ст. 233 Господарського кодексу України. Суд має розглянути таке клопотання з урахуванням наведених заявником доводів та конкретних обставин справи. Наведений підхід підтверджується усталеною судовою практикою з цього питання. Так, Верховний Суд у постановках від 05.04.2018 у справі №905/1180/17, від 11.09.2018 у справі №905/64/18, від 13.03.2018 у справі №905/1243/17, від 13.02.2018 у справі №905/725/17, від 26.03.2020 у справі №916/2154/19, від 27.03.2023 у справі №904/934/22 дійшов висновку про можливість зменшення розміру штрафу, передбаченого ст. 116 Статуту залізниць України, на підставі ст. 551 Цивільного кодексу України та 233 Господарського кодексу України.

Встановлення розміру штрафу за неправильно зазначену масу вантажу Статутом залізниць України, а не договором, не позбавляє суд права зменшити розмір нарахованого штрафу, за наявності підстав, передбачених законодавством. Відсутність можливості зменшення розміру штрафу, передбаченого законодавством, та його стягнення без урахування судом конкретних обставин справи, зокрема, характеру вчиненого порушення, негативних наслідків (у тому числі і можливих), та їх співмірності з розміром штрафних санкцій, може призвести до ситуації, коли за різні по характеру та наслідкам правопорушення, судом може бути стягнений один і той саме розмір штрафу, що, в свою чергу, не сприятиме виконанню завдання господарського судочинства щодо справедливого вирішення справи судом.

Реалізуючи свої дискреційні повноваження, які передбачені ст. 551 Цивільного кодексу України та ст. 233 Господарського кодексу України щодо права зменшення розміру належних до сплати штрафних санкцій, суд, ураховуючи загальні засади цивільного законодавства, передбачені ст. 3 Цивільного кодексу України (справедливість, добросовісність, розумність), має забезпечити баланс інтересів сторін, та з дотриманням правил ст. 86 ГПК України визначати конкретні обставини справи (як-то: ступінь вини боржника, його дії щодо намагання належним чином виконати зобов'язання, ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, дії/бездіяльність кредитора тощо), які мають юридичне значення, і з огляду на мотиви про компенсаційний, а не каральний характер заходів відповідальності з урахуванням встановлених обставин справи не допускати фактичного звільнення від їх сплати без належних правових підстав (постанова Верховного Суду від 02.03.2023 у справі №905/1409/21).

Також чинне законодавство не містить переліку обставин, які мають істотне значення, за наявності яких господарським судом може бути зменшено неустойку, тому вирішення цього питання покладається безпосередньо на суд, який розглядає відповідне питання з урахуванням всіх конкретних обставин справи в їх сукупності. Отже, звертаючись з клопотанням про зменшення розміру штрафу, відповідач повинен довести

наявність обставин, які зумовлюють застосування зазначеної норми, зокрема, надмірність розміру штрафу порівняно зі збитками позивача.

Цивільні та господарські відносини повинні ґрунтуватись на засадах справедливості, добросовісності, розумності, як складових елементів принципу верховенства права. Наявність у кредитора можливості стягувати із боржника надмірні грошові суми як неустойку спотворює її дійсне правове призначення, оскільки із засобу розумного стимулювання боржника виконувати основне зобов'язання неустойка перетворюється на несправедливо непомірний тягар для боржника та джерело отримання невинуватених додаткових прибутків кредитором. Аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 06.09.2019 у справі №910/16925/18.

Позивач зазначив, що саме відповідачем при заповненні накладної внесені неправильні відомості щодо маси вантажу, що стало підставою для складання комерційного акту та нарахування штрафу. Вказане є наслідком господарської діяльності відповідача, його власного комерційного розрахунку та ризику, а не виникло в силу об'єктивних та незалежних від відповідача обставин. Такі твердження є безпідставними, оскільки обставини неправильного внесення відомостей до маси вантажу у спірній накладній не заперечені відповідачем, водночас суд зазначив, що застосування п'ятикратного штрафу від провізної плати, у першу чергу має дуже стимулюючу функцію для недопущення порушень і сприяння безпеці руху на залізниці, яка є стратегічним об'єктом (адже, збитки, спричинені можливими аваріями відшкодовуються незалежно від сплати штрафу). Разом з цим, зазначення в накладній маси вантажу у перевізному документі більшого розміру, ніж фактично завантажено, жодним чином не впливає на правильну та безпечну організацію руху залізничного транспорту.

Норми Статуту залізниць України не містять заборони щодо зменшення судом розміру неустойки (штрафу), який підлягає стягненню з відправника. Також Статутом не врегульовано питання зменшення розміру штрафу, на відміну від Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, які мають вищу юридичну силу у порівнянні зі Статутом залізниць України. Крім того, як свідчать матеріали справи, фактична маса вантажу не перевищувала вантажопідйомність вагонів, отже, вчинене відповідачем правопорушення (неправильне зазначення у накладній маси (у частині зазначення у перевізному документі більшого розміру, ніж фактично завантажено) не могло створювати небезпеку під час перевезення. Протилежного позивачем не доведено.

За змістом позову позивачу не спричинена матеріальна шкода у результаті порушення, що мало місце, інші шкідливі для позивача наслідки виконання договору перевезення не наступили. Тобто, позивач не довів ані настання, ані обґрунтовану можливість настання будь-яких негативних наслідків від вчиненого відповідачем порушення, а стягнення штрафу в заявленому розмірі за факт неправильного зазначення особою маси вантажу в накладній не може вважатись розумним та справедливим.

Відтак, ураховуючи ступінь виконання зобов'язання відповідачем, майновий стан сторін, відсутність доказів понесення позивачем збитків у результаті дій відповідача, керуючись принципами справедливості, добросовісності та розумності, у даному випадку стягнення штрафу з відповідача у розмірі 121980,00 грн є надмірним, не відповідає критерію обґрунтованості відповідальності та неспівмірне з наслідками порушення.

Відповідальність, за недоведеності умисно недобросовісних дій відправника з метою заподіяння шкоди залізниці, а також за недоведеності завдання збитків залізниці, не може мати наслідком стягнення п'яти провізних плат. Застосування такого розміру штрафної санкції не відповідає ступеню порушення та є надмірним тягарем для учасника у сфері перевезення залізничним транспортом. Отже, стягнення штрафу у заявленому розмірі не відповідатиме критерію співмірності.

Разом з цим, реалізуючи свої дискреційні повноваження, передбачені ст. 551 Цивільного кодексу України та ст. 233 Господарського кодексу України щодо права зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій, суд повинен забезпечити баланс інтересів сторін справи з урахуванням встановлених обставин справи та не допускати фактичного звільнення від їх сплати без належних правових підстав. Підприємництвом, за положеннями ст.42 Господарського кодексу України, є самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. При цьому здійснення підприємницької діяльності на власний ризик означає покладення на підприємця тягара несприятливих наслідків такої діяльності. Як позивач, так і відповідач, є господарюючими суб'єктами, відтак несуть відповідний ризик під час здійснення своєї господарської діяльності.

24.02.2022 РФ розпочато повномасштабні військові дії проти України, у зв'язку з чим Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 від 24.02.2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 №2102-IX, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини 1 статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено воєнний стан із 05 год. 30 хв. 24.02.2022. Строк воєнного стану неодноразово продовжувався і не скасований на дату ухвалення оскаржуваного судового рішення. Наведені факти є загальновідомими обставинами, отже, в силу приписів частини 3 статті 75 Господарського процесуального кодексу України не потребують доказування. При цьому ці обставини (повинні бути) відомі обом сторонам.

Оскільки АТ «Укрзалізниця» займає монопольне становище, то відповідач позбавлений можливості обрати іншого контрагента у цій сфері взаємовідносин. АТ «Українська залізниця» внесено до переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Наразі позивач виконує вкрай важливі функції зі здійснення евакуаційних рейсів, перевезення гуманітарної допомоги, військових та військових вантажів по всій Україні, та регулярно несе значні фінансові витрати при обмеженій можливості отримання прибутку з оплачуваних пасажирських та вантажних перевезень. У свою чергу, порушення відповідачем АТ «Жовтнева ЦЗФ» зобов'язань, основним видом діяльності якого є добування кам'яного вугілля, мало місце після початку військової агресії РФ.

Тобто, відповідно до наказів Міністерства енергетики України від 16.12.2022 №4-ДСК «Про внесення змін до Переліку об'єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору критичної інфраструктури» та №75 від 03.03.2023 «Про визначення підприємств ПЕК критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період» (протокол №2), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 №76, АТ «Жовтнева ЦЗФ» є критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період. Отже, відповідач в умовах воєнного стану також має для країни важливе стратегічне значення.

Відтак, сторони здійснюють підприємницьку діяльність в умовах воєнного стану. Поряд з цим, вчинене відповідачем правопорушення не завдало збитків залізниці та не вплинуло на майновий стан позивача, у той час як стягнення штрафу в заявленому розмірі вочевидь перетворюється на несправедливо непомірний тягар для відповідача та за встановлених обставин не спрямовано на розумне стимулювання боржника виконувати зобов'язання, а є фактично доходом позивача.

Імовірна неясність у тлумаченні норми законодавства не є підставою для невиконання умов договору і звільнення від відповідальності.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 04.08.2025 у справі № 905/554/25 позовні вимоги Регіонального відділення Фонду державного майна України по Донецькій та Луганській областях до ТОВ "Наш Бізнес" про стягнення 20345,13 грн задоволено частково. Стягнуто з ТОВ "Наш Бізнес" на користь Державного бюджету України заборгованість з орендної плати в сумі 17385,13 грн. В іншій частині позову відмовлено.

Рішення місцевого господарського суду, зокрема, мотивовано тим, що нарахування пені в умовах, коли держава допустила нормативну нечіткість у регулюванні строку дії пільги (відповідно до положень п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 №634 "Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану"), є непропорційним втручанням у право відповідача на справедливе і передбачуване виконання зобов'язання. У такій ситуації відсутні підстави для застосування майнової відповідальності, а тому вимога позивача про стягнення пені задоволенню не підлягає.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 08.10.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано в частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення 2960,00 грн пені та ухвалено в цій частині нове рішення про задоволення цих позовних вимог. У решті рішення залишено без змін.

Апеляційний господарський суд не погодився з висновком суду першої інстанції, що нарахування пені у даному випадку є наслідком порушення принципу правової визначеності через нечітке формулювання п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України №634.

Місцевий господарський суд зазначив, що викладене формулювання у вказаній Постанові не дозволяло сторонам однозначно встановити момент припинення дії пільги щодо звільнення від орендної плати, що створило об'єктивну непередбачуваність правових наслідків та унеможливило відповідальне прогнозування поведінки відповідача у межах договірних зобов'язань. Проте, по-перше, із матеріалів справи не вбачається, що відповідач не здійснював орендні платежі саме через неясність для нього у тлумаченні положень п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України №634; матеріали справи не містять листів, звернень відповідача, зокрема до позивача, органів державної влади щодо роз'яснення порядку нарахування орендної плати з 01.01.2023 по 07.05.2024.

По-друге, імовірна неясність у тлумаченні норми законодавства не є підставою для невиконання умов договору і звільнення від відповідальності. Відповідач не був позбавлений права і можливості здійснювати орендні платежі (за відсутності норми про встановлення пільги), які у подальшому могли бути зараховані в рахунок майбутніх платежів або повернуті орендарю, у разі якщо пільга була б надана законодавством. Натомість сама по собі бездіяльність відповідача щодо здійснення орендних платежів очевидно не може бути підставою для звільнення від відповідальності за порушення умов договору.

По-третє, суд першої інстанції, посилаючись на неясність положень п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України №634, все ж надав їй відповідну правову оцінку, встановив періоди, в яких діяла пільга і в якому розмірі, дійшов висновку, що заборгованість з орендних платежів за період з лютого 2023 року по 30 вересня 2024 в сумі 17385,13 грн здійснено позивачем вірно, а його вимоги є обґрунтованими.

З огляду на викладене, колегія суддів вважала, що рішення слід скасувати в частині відмови у задоволенні позовних вимог Регіонального відділення Фонду державного майна України по Донецькій та Луганській областях до ТОВ "Наш Бізнес" про стягнення 2960,00 грн пені та ухвалити в цій частині нове рішення про задоволення цих позовних вимог.

Звільнення від відповідальності за порушення строків виконання зобов'язань

Нарахування позивачем пені та інфляційних втрат в період дії воєнного стану в Україні, під час якого позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, є підставою для відмови у їх стягненні.

Рішенням Господарського суду Полтавської області від 17.12.2024 у справі №917/1441/24 позов про стягнення заборгованості за договором про надання поворотної фінансової допомоги задоволено частково. Стягнуто з ПП "Лісний Масштаб" на користь Фермерського господарства "Промінь-2010" основну заборгованість за договором 700000,00 грн. В іншій частині позову відмовлено.

Приймаючи рішення у даній справі, суд першої інстанції відмовив у задоволенні позовних вимог про стягнення з відповідача інфляційних втрат та штрафних санкцій, з огляду на те, що такі нарахування позивачем здійснено у період дії воєнного стану, впродовж якого вони не нараховуються та підлягають списанню в силу вимог п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 05.03.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Погоджуючись з висновком суду першої інстанції про відмову у позові про стягнення з відповідача інфляційних втрат та штрафних санкцій, апеляційний господарський суд виходив з того, що п. 4.2. спірного договору сторони погодили, що за порушення позичальником строків повернення грошових коштів згідно з п. 3.1. договору, позичальник сплачує на користь позикодавця, крім суми заборгованості з урахуванням встановленого індексу інфляції та трьох відсотків річних за весь час прострочення пеню за кожен день прострочення у розмірі подвійної облікової ставки НБУ.

Водночас, Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" розділ "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України доповнено п. 18, яким передбачено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24.02.2022 за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженим Законом України від 24.02.2022 №2102-IX, в Україні введено воєнний стан з 24.02.2022 строком на 30 діб, який неодноразово продовжувався та триває до цього часу.

Згідно з розрахунком позовних вимог, позивачем здійснено нарахування пені та інфляційних втрат за період з березня по серпень 2024 року. З огляду на вимоги п. 18 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" ЦК України суд першої інстанції дійшов правильного висновку про відсутність правових підстав для стягнення з відповідача пені та інфляційних втрат за вказаний період, оскільки їх нарахування здійснено позивачем за період дії воєнного стану в Україні, під час якого позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на

користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором позики.

У зв'язку з наведеним, колегія суддів вважала, що місцевий господарський суд дійшов законного та обґрунтованого висновку, що позовні вимоги про стягнення з відповідача 24737,44 грн інфляційних втрат та 96254,79 грн пені задоволенню не підлягають.

Нарахування 3% річних та інфляційних втрат має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у отриманні компенсації від боржника.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 08.10.2024 у справі № 922/831/23(922/843/23), залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 14.01.2025, закрито провадження в частині стягнення заборгованості за спожиту електричну енергію за договором про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг в сумі 112355,04 грн, у зв'язку з відсутністю предмету спору на підставі п. 2 частини 1 ст. 231 ГПК України. В іншій частині позову про стягнення пені, 3% річних та інфляції відмовлено.

Суди, зокрема, виходили того, що, досліджуючи питання правової природи зобов'язань за ст. 625 ЦК України, слід зазначити, що нарахування інфляційних втрат на суму боргу та 3% річних входять до складу грошового зобов'язання та є особливою мірою відповідальності боржника (спеціальний вид цивільно-правової відповідальності) за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат (збитків) кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отримання компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредиторів. Тобто, нарахування 3% річних та інфляційних втрат має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у отриманні компенсації від боржника. Такі висновки містяться, зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2029 у справі №703/2718/16.

Отже, п. 1.2.2. договору про реструктуризацію заборгованості стосується саме штрафних санкцій, а не 3% річних та інфляційних втрат, про що помилково стверджував позивач, тому посилення позивача на те, що сторони погодили сплату 3% річних та інфляційних втрат за результатом прийняття відповідного судового рішення та відповідач не заперечував проти нарахування вказаних сум є безпідставним.

Таким чином, оскільки сторонами погоджено зміну умов договору в частині розрахунків, відповідачем належним чином виконано зобов'язання зі сплати заборгованості відповідно до умов договору про реструктуризацію, зважаючи на вищевикладені обставини справи та нормативні положення, відсутні підстави для застосування до КП «Житлокомсервіс» відповідальності за порушення грошового зобов'язання на підставі ч.2 ст. 625 ЦК України.

Щодо заявленої до стягнення пені у розмірі 22735,29 грн, суди виходили з такого.

Відповідно до п.5.11 договору про постачання електричної енергії постачальником універсальних послуг у разі порушення споживачем строків оплати постачальник має право вимагати сплату пені. Пеня нараховується за кожен прострочений день оплати за цим договором. Споживач сплачує за вимогою Постачальника пеню у розмірі, що зазначається у комерційній пропозиції. Розділом №7 цієї Комерційної пропозиції передбачено, що у разі порушення споживачем строків оплати електричної енергії, передбачених п. 4 Комерційної пропозиції, постачальник проводить нарахування за весь час прострочення, у тому числі за день оплати: пені у розмірі подвійної облікової ставки

НБУ, що діяла в період, за який здійснюються нарахування, від суми боргу, за кожен день прострочки; 3% річних з простроченої суми. Суми пені, 3% річних, інфляційних сплачуються позивачем на рахунок постачальника.

Судами враховано, що Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг 25.02.2022 прийнято Постанову №332 «Про забезпечення стабільного функціонування ринку електричної енергії, у тому числі фінансового стану учасників ринку електричної енергії на період дії в Україні воєнного стану». У преамбулі вказаної Постанови визначено, що відповідно до Законів України «Про ринок електричної енергії» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», ураховуючи Протокол наради щодо обговорення заходів стабілізації учасників ринку електричної енергії під час особливого періоду з метою забезпечення операційної безпеки функціонування основної частини ОЕС України від 25 лютого 2022 року, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг постановила: на період дії особливого періоду Оператору системи передачі (який виконує функцію Адміністратора розрахунків) не застосовувати до виробників електричної енергії, які надають послуги на балансуєчому ринку електричної енергії, заходи, передбачені п. 1.7.5 глави 1.7 розділу I Правил ринку, затверджених постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 14.03.2018 №307. Виробники електричної енергії, які надають послуги на балансуєчому ринку електричної енергії, набувають статусу «Дефолтний» при тривалості статусу «Переддефолтний» більше семи робочих днів (пункт 1); оператору системи передачі (у ролі Адміністратора розрахунків) та Оператору ринку забезпечити щоденне спостереження за ринком електричної енергії з метою виявлення ознак маніпулювання (у тому числі у частині виникнення значних обсягів негативних небалансів), про результати такого спостереження щоденно інформувати Міністерство енергетики України та Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

Постановою НКРЕКП від 27.02.2022 №333 постанову №332 доповнено п.п. 3-5, зокрема п. 5 рекомендовано учасникам ринку електричної енергії на період дії особливого періоду зупинити нарахування та стягнення штрафних санкцій, передбачених договорами, що укладені відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії». У подальшому до Постанови НКРЕКП №332 вносились зміни та доповнення. Зокрема, постановою від 26.04.2022 №413 п.п. 1-12 змінено п. 1, зміст якого змінено та доповнено пп. 16, відповідно до якого на період дії в Україні воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення або скасування надано настанови - зупинити нарахування та стягнення штрафних санкцій, передбачених договорами, що укладені відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії», між учасниками ринку електричної енергії, з урахуванням чого суди дійшли висновку про відсутність підстав для стягнення з відповідача пені за заявлений період, що припадає на дію воєнного стану в Україні.

Позичальник звільняється від обов'язку сплати штрафу за кредитним договором у зв'язку з виникненням таких зобов'язань під час дії воєнного стану в Україні.

Справа № 905/455/25. АТ "Акцент-Банк" звернулось з позовною заявою до фізичної особи про стягнення 97771,96 грн на підставі кредитного договору. В обґрунтування своїх вимог позивач посилався на невиконання відповідачем зобов'язань із своєчасного повернення кредиту на підставі кредитного договору, сплати процентів за користування кредитними коштами та комісійної винагороди, внаслідок чого утворилась означена заборгованість, а також підстави для нарахування штрафів на підставі п. 5.8 кредитного договору.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 04.07.2025 у позові відмовлено з тих підстав, що позивачем не надано належним чином оформленої банківської виписки (із печаткою/ штампом банку, підписом, визначенням посади, прізвища відповідальної особи, у якої наявне право на засвідчення даних, що відображені у виписках) та (або) первинні документи у підтвердження банківських операцій за рахунками відповідача (належним чином оформлені платіжні доручення або меморіальні ордери). Сам лише меморіальний ордер, підтверджуючий виконання кредитного договору в частині видачі коштів, за відсутності інших доказів реального руху коштів, не є самостійним доказом на підтвердження заявленої до стягнення суми заборгованості, процентів і винагороди, та, як наслідок, похідних від цього вимог в частині застосованих штрафних санкцій.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 22.09.2025 рішення місцевого господарського суду скасовано і ухвалено нове рішення, яким позов задоволено частково. Стягнуто з фізичної особи на користь АТ "Акцент-Банк" заборгованість за кредитним договором у розмірі 91771,96 грн станом на 22.04.2025, з яких: 45136,06 грн - загальний залишок заборгованості за наданим кредитом (тілом кредиту); 17405,90 грн - загальний залишок заборгованості за процентами; 29230,00 грн - загальний залишок заборгованості за винагородою. В решті вимог позову відмовлено.

Зокрема, відмовляючи у задоволенні позову в частині стягнення штрафу, суд апеляційної інстанції виходив з того, що п. 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України передбачено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення.

Із наданого позивачем розрахунку вбачається, що порушення зобов'язання щодо своєчасного повернення кредитних коштів з боку відповідача мало місце вже після 24.02.2022.

24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. На теперішній час воєнний стан продовжено. Отже, з 24.02.2022 включно і до припинення воєнного стану в Україні в силу пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України, позичальник звільняється від відповідальності від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором.

Враховуючи наведені положення Цивільного кодексу України та ту обставину, що Указом Президента України № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні" введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 року строком на 30 діб, який продовжено станом на теперішній час, а також, що порушення зобов'язання виникло у відповідача після 24.02.2022, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що позичальника звільнено від обов'язку сплати штрафу за кредитним договором у зв'язку з виникненням таких зобов'язань під час дії воєнного стану в Україні. Зважаючи на викладені приписи чинного законодавства, суд дійшов висновку, що позовні вимоги позивача у частині стягнення 1000,00 грн штрафу (фіксована складова) та 5000,00 грн штрафу (змінна складова) задоволенню не підлягають.

Встановлена Кабінетом Міністрів України заборона нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення населенням плати за житлово-комунальні послуги, поширюється на об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як юридичну особу, що створена та діє виключно в інтересах фізичних осіб - власників квартир та приміщень у житловому будинку.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 28.07.2025 у справі №922/1776/25 позов задоволено частково. Стягнуто з ОСББ "Наш дім-2010" на користь ТОВ "Газопостачальна компанія "Нафтогаз Трейдинг" основний борг у розмірі 48705,01 грн.

В обґрунтування вказаного рішення суд першої інстанції зазначив наступне:

- враховуючи відсутність у матеріалах справи доказів, які б спростовували наявність заборгованості відповідача перед позивачем, а також доказів, які б свідчили про здійснення остаточного розрахунку за спожитий природний газ, позовна вимога про стягнення основного боргу у розмірі 48705,01 грн є обґрунтованою, підтвердженою наявною в матеріалах справи сукупністю належних та допустимих доказів, не спростованою відповідачем, а тому підлягає задоволенню;

- щодо позовних вимог про стягнення пені у розмірі 7550,42 грн, 3% річних у розмірі 1568,91 грн, інфляційні втрати у розмірі 7165,89 грн вказані нарахування здійснено правильно, разом з тим, відповідач у спірних відносинах з позивачем виступає як колективний споживач, тобто юридична особа, що об'єднує споживачів власників жилих та нежилих приміщень у будинку, а отже, відповідач є споживачем комунальної послуги, отже, на вказані правовідносини поширюється дія Постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану" від 05.03.2022 №206, згідно з якою до припинення чи скасування воєнного стану в Україні забороняється: нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за житлово-комунальні послуги населенням (у тому числі населенням, що проживає у будинках, де створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельні (житлові) кооперативи або яким послуги надаються управителем чи іншою уповноваженою співвласниками особою за колективним договором) в територіальних громадах, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії (територіях можливих бойових дій, активних бойових дій, активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) або тимчасово окупованих Російською Федерацією, відповідно до переліку, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (до дати припинення можливості бойових дій, завершення бойових дій, завершення тимчасової окупації).

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 17.10.2025 рішення місцевого господарського суду в частині відмови у стягненні пені у розмірі 7550,42 грн, 3% річних у розмірі 1568,91 грн, інфляційних втрат у розмірі 7165,89 грн залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що відносини, що виникають у процесі надання послуг з управління багатоквартирним будинком, регулюються Законом України "Про житлово-комунальні послуги", відповідно до ст. 13 якого залежно від функціонального призначення житлово-комунальні послуги поділяються на: 1) комунальні послуги (централізоване постачання холодної та гарячої води, водовідведення, газо- та електропостачання, централізоване опалення, а також вивезення побутових відходів тощо); 2) послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій (прибирання внутрішньобудинкових приміщень та прибудинкової території, санітарно-

технічне обслуговування, обслуговування внутрішньобудинкових мереж, утримання ліфтів, освітлення місць загального користування, поточний ремонт, вивезення побутових відходів тощо); 3) послуги з управління будинком, спорудою або групою будинків (балансоутримання, укладання договорів на виконання послуг, контроль виконання умов договору тощо); 4) послуги з ремонту приміщень, будинків, споруд (заміна та підсилення елементів конструкцій та мереж, їх реконструкція, відновлення несучої спроможності несучих елементів конструкцій тощо).

Тобто послуга з управління багатоквартирним будинком - результат господарської діяльності суб'єктів господарювання, спрямованої на забезпечення належних умов проживання і задоволення господарсько-побутових потреб мешканців будинку шляхом утримання і ремонту спільного майна багатоквартирного будинку та його прибудинкової території відповідно до умов договору, а управитель багатоквартирного будинку - фізична особа - підприємець або юридична особа - суб'єкт підприємницької діяльності, яка за договором із співвласниками забезпечує належне утримання та ремонт спільного майна багатоквартирного будинку і прибудинкової території та належні умови проживання і задоволення господарсько-побутових потреб. Споживачами такої послуги може бути індивідуальний споживач (фізична або юридична особа, яка є власником (співвласником) нерухомого майна, або за згодою власника інша особа, яка користується об'єктом нерухомого майна і отримує житлово-комунальну послугу для власних потреб та з якою або від імені якої укладено відповідний договір про надання житлово-комунальної послуги), або колективний споживач - юридична особа, що об'єднує споживачів у будівлі та в їхніх інтересах укладає договір про надання комунальної послуги. Таким чином, відповідач - Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, є колективним споживачем, тобто юридичною особою, що об'єднує споживачів власників жилих та нежилих приміщень у будинку.

Відповідно до абз. 1 п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 № 1405 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо оплати житлово-комунальних послуг») до припинення чи скасування воєнного стану в Україні забороняється: нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за житлово-комунальні послуги населенням (у тому числі населенням, що проживає у будинках, де створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельні (житлові) кооперативи або яким послуги надаються управителем чи іншою уповноваженою співвласниками особою за колективним договором) в територіальних громадах, що розташовані на територіях, на яких ведуться бойові дії (територіях можливих бойових дій, активних бойових дій, активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) або тимчасово окупованих Російською Федерацією, відповідно до переліку, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (до дати припинення можливості бойових дій, завершення бойових дій, завершення тимчасової окупації), або якщо нерухоме майно споживача було пошкоджено внаслідок воєнних (бойових) дій за умови інформування про такі випадки відповідного виконавця комунальної послуги (для послуги розподілу природного газу з урахуванням вимог Правил безпеки систем газопостачання, затверджених наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості від 15 травня 2015 р. № 285). Вказана постанова набирає чинності з дня її опублікування і застосовується з 24.02.2022.

Тобто, положеннями абз. 1 п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 № 206 встановлено, починаючи з 24.02.2022 до припинення чи скасування

воєнного стану в Україні, заборону на нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за житлово-комунальні послуги, а також визначено категорію осіб, на яких розповсюджується така заборона, а саме: населення (у тому числі населення, що проживає у будинках, де послуги надаються управителем чи іншою уповноваженою співвласниками особою за колективним договором) в територіальних громадах, що розташовані, зокрема на територіях можливих бойових дій відповідно до переліку, затвердженого наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (до дати припинення можливості бойових дій).

Як було встановлено судом першої, згідно з Переліком територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 №309 (зі змінами), Харківська міська територіальна громада віднесена з 15.09.2022 до території можливих бойових дій. Отже, встановлена Кабінетом Міністрів України заборона нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення населенням плати за житлово-комунальні послуги, поширюється на об'єднання співвласників багатоквартирного будинку як юридичну особу, що створена та діє виключно в інтересах фізичних осіб - власників квартир та приміщень у житловому будинку.

Позивач наполягав на тому, що відповідач не є населенням в розумінні Закону України «Про житлово-комунальні послуги» та Постанови Кабінету Міністрів України "Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану" від 05.03.2022 №206, а є юридичною особою у відповідності до ст. 1 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»; уклавши Договір, Сторони досягли усіх істотних умов Договору та відповідно взяли на себе зобов'язання, визначені умовами Договору, який за своєю суттю не є Договором про надання житлово-комунальних послуг. Проте, відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку", спільне майно багатоквартирного будинку є спільною сумісною власністю співвласників.

Частиною 1 ст. 385 ЦК України передбачено, що власники квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку (будинках) для забезпечення експлуатації такого будинку (будинків), користування квартирами та нежитловими приміщеннями та управління, утримання і використання спільного майна багатоквартирного будинку (будинків) можуть створювати об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (будинків). Законом України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку" визначено правові та організаційні засади створення, функціонування, реорганізації та ліквідації об'єднань власників жилих та нежилих приміщень багатоквартирного будинку, захисту їхніх прав та виконання обов'язків щодо спільного утримання багатоквартирного будинку.

Законодавець визначає ОСББ як юридичну особу приватного права (створену в добровільному порядку шляхом її заснування власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку на підставі домовленості між собою), створену власниками для сприяння використання їх власного майна, управління, утримання і використання неподільного та загального майна. Отже, в даному випадку споживач, Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку в інтересах співвласників, уклало з ТОВ "Газопостачальна компанія "Нафтогаз Трейдинг" договір про постачання природного газу для забезпечення потреб співвласників багатоквартирного будинку.

За умовами договору природний газ, що постачається за цим договором, використовується споживачем для власних потреб або в якості сировини і не може бути використаний для перепродажу. При цьому, зазначена в Договорі між сторонами мета отримання природного газу не впливає на вищевказаний статусу відповідача та не надає йому ознак виробника теплової енергії та постачальника послуг з опалення та гарячої води населенню, оскільки відповідач в силу свого статусу не перебуває в договірних відносинах з мешканцями квартир (населенням), а все майно багатоквартирних будинків, за змістом Закону, знаходиться в спільній власності власників квартир, а не відповідача.

Природний газ, який постачається позивачем відповідачу, використовується саме для надання послуг для потреб опалення та гарячого водопостачання мешканцям будинку (населення), а саме безпосереднім побутовим споживачам, у зв'язку із чим суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що між сторонами виникли правовідносини у сфері житлово-комунальних послуг.

З огляду на вищевикладене судова колегія погодилася з висновком суду першої інстанції, що відповідач виступає у спірних відносинах з позивачем саме як колективний побутовий споживач (від імені всіх фізичних осіб співвласників) та договір укладений для забезпечення та сприяння співвласникам будинку в отриманні житлово-комунальних послуг належної якості та у встановлений строк.

Відповідно, на правовідносини сторін щодо стягнення спірних нарахунків на суму основного боргу поширюється вищевказана заборона, встановлена Кабінетом Міністрів України. Відтак, колегія суддів дійшла висновку про те, що місцевий господарський суд правомірно відмовив у задоволенні позову в цій частині.

Застосування положень чинного законодавства у справах про банкрутство в умовах воєнного стану

Воєнний стан сам по собі не є безумовною підставою для продовження судом строку процедури ліквідації у справі про банкрутство.

Ухвалою Господарського суду Донецької області від 01.04.2025 закрито провадження у справі №905/54/21 про банкрутство ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ"; скасовано дію мораторію на задоволення вимог кредиторів. Постановлено внести державному реєстратору до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запис про закриття провадження у справі №905/54/21 про банкрутство ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ".

Місцевий господарський суд, приймаючи до уваги, що провадження у справі перебуває на стадії ліквідації з 10.08.2021, станом на 01.04.2025 процедура ліквідації не завершена, тобто ліквідаційна процедура триває 43 повних місяці (більше 3 років); майно банкрута, яке є у заставі АТ "СБЕРБАНК" (нині назва кредитора - АТ "Міжнародний резервний банк"), знаходиться на окупованій території з 2014 року і перевірити його стан та фізичне існування на даний час неможливо; місцезнаходження рухомого майна банкрута невідомо; протягом тривалого часу ліквідаційна процедура об'єктивно не здійснюється; комітет кредиторів ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" згідно з протоколом № 4 від 12.12.2024 більшістю голосів вирішив, що подальша судова процедура ліквідації у справі про банкрутство ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" неможлива та не доцільна, дійшов висновку, що вказані вище обставини в їх сукупності унеможливають успішне завершення процедури банкрутства боржника та позбавляють можливості досягнення легітимної мети Кодексу України з процедур банкрутства. На думку суду, провадження у даній справі про банкрутство ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" підлягає закриттю. Також суд зауважив, що з метою вирішення у майбутньому проблеми банкрутства підприємств, майно яких

перебуває наразі на тимчасово окупованій території України, у КУзПБ впроваджено положення, яке передбачає можливість поновлення провадження у справі про банкрутство.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 04.06.2025 ухвалу місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що одним із нормативних актів, що зазнав змін у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України в умовах правового режиму воєнного стану, став КУзПБ, у який, зокрема у розділ "Прикінцеві та перехідні положення" внесені зміни, а саме тимчасові положення, які регулюють окремі правовідносини з питань банкрутства під час дії воєнного стану. Так, приписами п. 1.6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ встановлено, що тимчасово, під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо боржник до проведення підготовчого засідання доведе господарському суду, що він внесений до електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів) та має діючий контракт з державними замовниками у сфері оборони або вимоги кредитора (кредиторів) не задоволені внаслідок збройної агресії проти України, у тому числі через перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій. Тобто законодавець встановив заборону на відкриття, а відповідно і на здійснення провадження у справі про банкрутство боржника, ініційованого за заявою кредитора, у разі, зокрема перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях.

У застосуванні наведених положень КУзПБ суд також зазначив, що попри визначення законодавцем наведених обставин як заборони саме на відкриття провадження у справі про банкрутство, між тим відповідна заборона, що логічно поширюється і на подальше здійснення провадження у такій справі, означає, що настання обставин, передбачених наведеними приписами п. 1.6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ, у справі про банкрутство, провадження в якій хоча і відкрито до введення в Україні з 24.02.2022 воєнного стану, може бути розцінено як передбачений цим Кодексом інший випадок для закриття провадження у справі про банкрутство у розумінні п. 14 частини першої ст. 90 КУзПБ. Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 15.04.2025 у справі № 913/355/21.

Кодексом України з процедур банкрутства передбачена певна сукупність дій, яку необхідно вчинити ліквідатору в ході ліквідаційної процедури, зокрема, виявити та реалізувати виявлене майно боржника задля задоволення за рахунок отриманих від продажу коштів визнаних судом у справі про банкрутство вимог кредиторів (ст. 61-64 цього Кодексу). Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів, щодо їх належного здійснення. Щодо необхідності дотримання вказаного неодноразово зазначав Верховний Суд у постановках від 08.05.2018 у справі № 904/5948/16, від 02.07.2019 у справі № 5011-46/1733-2012, від 12.09.2019 у справі № 914/3812/15, від 28.11.2019 у справі № 18/1971/12, від 27.02.2020 у справі № 910/21227/16, від 25.06.2020 у справі № 44/484-б, від 27.10.2020 у справі № 28/29-б-43/212-2012, від

02.09.2021 у справі № 910/3438/13, від 07.10.2021 у справі № 914/3812/15, від 08.12.2022 у справі № 904/4387/19, від 14.03.2024 у справі № 6-50/184-10.

Водночас процедури банкрутства за приписами КУзПБ мають строковий характер. Відповідно до приписів ст. 58 КУзПБ строк ліквідаційної процедури не може перевищувати 12 місяців. Боржник у цій справі перебуває у ліквідаційній процедурі з 10.08.2021. Тобто на момент ухвалення оскаржуваних судових рішень ліквідаційна процедура банкрута у цій справі тривала понад три роки, тобто більше, ніж встановлений законом строк у 12 місяців.

Поряд з цим, згідно з приписами п. 1.6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ встановлено, що тимчасово, під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування господарський суд (1) за клопотанням комітету кредиторів, (2) кредитора, (3) арбітражного керуючого чи (4) з власної ініціативи може продовжити строки, зокрема процедури розпорядження майном, ліквідації, реструктуризації боргів боржника та погашення боргів боржника.

Враховуючи наведені висновки щодо мети та цілей здійснення провадження у справі про банкрутство, зокрема, на стадії ліквідації боржника, воєнний стан сам по собі не є безумовною підставою для продовження судом строку процедури ліквідації у справі про банкрутство. Такий строк може бути продовжений через воєнний стан у розумних межах, тобто за умови, що мета провадження у справі про банкрутство та цілі ліквідації боржника є об'єктивно досяжними, тобто реальними, а їх досягнення у межах встановлених КУзПБ строків через воєнний стан сповільнюється, однак не перестає бути можливим.

Під час ліквідаційної процедури, ліквідатор має здійснювати заходи, спрямовані на пошук, виявлення і повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. Крім того, ліквідатор має здійснювати обґрунтовані і логічні дії, а також здійснювати запити до відповідних органів, з врахуванням минулої діяльності банкрута. Одночасно, повноваження ліквідатора у ліквідаційній процедурі банкрута визначені у частині першій ст. 61 КУзПБ, відповідно до абзацу 13 якої, ліквідатор з дня свого призначення вживає заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб.

Як встановлено судом першої інстанції, виявлене нерухоме майно банкрута, яке є у заставі АТ СБЕРБАНК (на даний час назва кредитора АТ «Міжнародний резервний банк»), знаходиться на окупованій з 2014 року території. Ліквідатор банкрута не може самостійно, без активної участі заставних кредиторів та фінансування з їхнього боку, виконувати заходи щодо повернення та реалізації цього майна. У зв'язку з тим, що об'єкт обтяження - цілісний майновий комплекс збагачувальної фабрики розташований на непідконтрольній території в Донецькій області; ліквідатор позбавлений можливості провести його обстеження та інвентаризацію на місці. Також, місцезнаходження рухомого майна банкрута невідомо.

Місцевим господарським судом було проаналізовано повноту дій ліквідатора ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ", та встановлено виконання усіх можливих та адекватних дій, які визначені КУзПБ, щодо проведення ліквідаційної процедури банкрута (вживались всі необхідні для пошуку та виявлення майна ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" заходи, що підтверджується долученими до матеріалів справи запитами, листами та іншими документами; на замовлення ліквідатора арбітражного керуючого згідно з договором від 15.07.2024 ФОП проведено дослідження фінансово-господарської діяльності боржника - ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" станом на 31.12.2015 та інше, за наслідком яких було встановлено, що у ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" відсутні будь-які майнові активи за рахунок

яких можливе задоволення вимог кредиторів. При цьому, в ліквідаційній процедурі банкрут не здійснював господарської діяльності, у нього не було виявлено майна для розрахунку з кредитором та здійснення оплати послуг арбітражного керуючого за виконання ним обов'язків ліквідатора. Комітетом кредиторів не приймалось рішень про виключення з ліквідаційної маси банкрута нерухомого майна ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ", що знаходиться на тимчасово окупованій з 2014 року території України, а також рухомого майна, місцезнаходження якого невідомо.

Отже, у разі тривалого здійснення провадження у справі про банкрутство через неможливість його завершення із застосуванням спеціальних норм законодавства про банкрутство суд має право застосувати загальні процесуальні норми з метою забезпечення права на справедливий суд в розумінні строків розгляду справи і забезпечення балансу інтересів кредиторів та боржника під час судового провадження.

У зв'язку з викладеним та враховуючи, що задоволення вимог кредиторів в межах провадження в цій справі обмежено встановленими судами об'єктивними причинами та обставинами, а саме що внаслідок перебування з 24.02.2022 на окупованій території основної частини майна банкрута (цілісного майнового комплексу тощо), що підлягає включенню до ліквідаційної маси боржника, та безуспішності дій з пошуку іншого (рухомого) майна банкрута, настала об'єктивна неможливість завершити процедуру ліквідації боржника за правилами КУзПБ; подальше здійснення процедури ліквідації боржника за відсутності у нього майна, реалізація якого можлива, покладає саме на визнаних судом кредиторів обов'язок з оплати винагороди та витрат ліквідатора у цій справі, суд апеляційної інстанції погоджується з висновком суду першої інстанції про наявність правових підстав та доцільність закриття провадження у даній справі про банкрутство ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ".

Норми ст. 90 КУзПБ, які визначають порядок та підстави закриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), як і інші положення цього Кодексу, не містять окремого визначення такої підстави для закриття провадження у справі про банкрутство як-то відсутність предмета спору (знищення предмета спору), однак протилежний підхід, тобто продовження провадження у справі за цих умов, матиме наслідком порушення прав та інтересів боржника, його кредиторів та в цілому суперечитиме спрямованості законодавства про банкрутство.

Судова колегія не вбачає в матеріалів справи доказів, які свідчать про наявність невіршених судом спорів, які підлягали розгляду в межах даної справи на підставі ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства.

Враховуючи вищевикладене, колегія суддів погодилася з висновком місцевого господарського суду про те, що подальше затягування процедури неплатоспроможності ТОВ "ГОРМАШ-УГОЛЬ" з діючим мораторієм на задоволення вимог кредиторів за відсутності реальної можливості завершення ліквідаційної процедури призведе лише до порушення прав кредиторів і боржника та матиме наслідком збільшення додаткових витрат, пов'язаних з провадженням у справі, а тому закриття провадження у даній справі є доцільним та обґрунтованим.

Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно" не містить прямої вказівки про надання його нормам зворотної дії в часі, а отже, його дія не розповсюджується на період до набрання ним чинності.

Справа № 905/291/23. Ухвалою Господарського суду Донецької області від 20.02.2024 визнано вимоги ГУ ДПС у Донецькій області до боржника у заявленому

розмірі з віднесенням вимог у сумі 5368 грн до першої черги задоволення вимог кредиторів, у сумі 4067256,70 грн до третьої черги та у сумі 268884,59 грн до шостої черги. Ухвалою попереднього засідання Господарського суду Донецької області від 16.10.2024 розпоряднику майна, серед іншого, доручено внести до реєстру вимог кредиторів ТОВ "Костянтинівський завод металургійного обладнання" вищезгадані вимоги ГУ ДПС у Донецькій області.

Вказані ухвали суду мотивовані тим, що в період 2022 року боржник не знаходився на території активних бойових дій, тому відсутні підстави для звільнення останнього від сплати плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за 2022 рік. Крім того, незважаючи на наявні заперечення щодо обов'язку сплатити земельний податок та податок на нерухоме майно за 2022 рік, боржником будь-яких уточнюючих декларацій за вказаний період згідно з вимогами закону кредиторів не подавалося.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 20.01.2025 скасовано ухвалу Господарського суду Донецької області від 20.02.2024 в частині визнання грошових вимог ГУ ДПС у Донецькій області на суму 3389646,44 грн (третя черга), 264408,19 грн (шоста черга) та ухвалено в цій частині нове рішення про відмову у задоволенні вказаних грошових вимог; викладено резолютивну частину ухвали Господарського суду Донецької області від 20.02.2024 у новій редакції, згідно з якою визнаються вимоги ГУ ДПС у Донецькій області, що підлягають внесенню до реєстру вимог кредиторів ТОВ "КЗМО" на суму 5368 грн (перша черга), 677610,26 грн (третя черга), 4476,40 грн (шоста черга). У визнанні решти грошових вимог ГУ ДПС у Донецькій області відмовлено; в іншій частині ухвалу Господарського суду Донецької області від 20.02.2024 залишено без змін; скасовано ухвалу попереднього засідання Господарського суду Донецької від 16.10.2024 в частині внесення до реєстру вимог кредиторів заявлених ГУ ДПС у Донецькій області вимог на суму 3389646,44 грн (третя черга), 264408,19 грн (шоста черга), у зв'язку з чим викладено пп.5 п.2 резолютивної частини вказаної ухвали у новій редакції, згідно з якою визнано вимоги ГУ ДПС у Донецькій області на суму 5368 грн (перша черга), 677610,26 грн (третя черга), 4476,40 грн (шоста черга), а в іншій частині ухвалу попереднього засідання Господарського суду Донецької області від 16.10.2024 залишено без змін.

Постанова апеляційного господарського суду в частині відхилених кредиторських вимог податкового органу, серед іншого, мотивована наступним:

- ТОВ "КЗМО" відповідало визначеним Законами України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» формальним вимогам для застосування регулювання за пп.69.14 і 69.22 ПК України в редакціях цих Законів, оскільки було платником відповідних податків, а визначені об'єкти оподаткування знаходились на "територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії" з 24.02.2022 по 31.12.2022 у розумінні визначення таких територій, яке хоча і було запроваджене лише з набранням чинності постановою Кабінету Міністрів України від 06.12.2022 №1364, але у спосіб та порядок, які встановлені законодавцем зазначеними законами;

- зазначені ГУ ДПС у Донецькій області в заяві про визнання грошових вимог такої ідентифікуючої характеристики як "період виникнення заборгованості" (за платежем 18010400 це 29.04.2022-30.01.2023) стосується не звітного періоду, за який ці податкові зобов'язання були нараховані, а період часу, у межах якого мали бути здійснені платежі ТОВ "КЗМО" з оплати таких податкових зобов'язань (п.266.10.1 ст. 266 і п.287.3 ст. 287

ПК України), тоді як звітний період щодо заявлених цим кредитором податкових зобов'язань, за який вони нараховані, є весь 2022 рік;

- оскільки нова редакція пп.69.14 і 69.22 ПК України, запроваджена з 06.05.2023, не підлягає застосуванню до ТОВ "КЗМО" у питанні не нарахування і не сплати відповідних податків, передбачене цією редакцією розширення звітного періоду щодо категорій грошових вимог кредитора по податку на землю та орендній платі за землю на весь 2022 рік, не може братися до уваги, оскільки і застосування попередньої редакції цих норм, запровадженої вищевказаними Законами України, жодною мірою не впливає на наявність і обґрунтованість визнання грошових вимог за звітний (податковий) період з 01.01.2022 по 28.02.2022 (за 2 місяці 2022 року).

Постановою Верховного Суду від 25.03.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду в частині відмови у визнанні грошових вимог Головного управління ДПС у Донецькій області та внесенні їх до реєстру вимог кредиторів залишено без змін.

Суд касаційної інстанції виходив з того, що наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 до категорії "території, на яких ведуться (велися) бойові дії" за видом "території можливих бойових дій" на період з 24.02.2022 по 31.12.2022 віднесено Костянтинівську територіальну громаду Краматорського району Донецької області, тобто місцезнаходження боржника. В подальшому вказану територіальну громаду віднесено до території активних бойових дій з 01.01.2023.

З урахуванням викладеного, Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що місцевим господарським судом було помилково застосовано положення Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно", який не підлягав застосуванню до спірних правовідносин сторін.

Згідно зі ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Конституційний Суд України у рішенні від 13.05.1997 № 1-зп/1997 зазначив про те, що ст. 58 Конституції України 1996 року закріплює один з найважливіших загальноправових принципів сучасного права - закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності. Закріплення названого принципу на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта.

Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно" не містить прямої вказівки про надання його нормам зворотної дії в часі, а отже, його дія не розповсюджується на період до набрання ним чинності.

Відтак, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що ТОВ "КЗМО" відповідало визначеним «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» формальним вимогам

для застосування регулювання за п.69.14 і п.69.22 ПК України у редакціях цих Законів, оскільки було платником відповідних податків, а визначені об'єкти оподаткування знаходились на "територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії" з 24.02.2022 по 31.12.2022.

Таким чином, визнанню підлягають заявлені ГУ ДПС у Донецькій області грошові вимоги за податковими зобов'язаннями за січень і лютий 2022 року згідно з наведеним в постанові розрахунком. Решта заявлених податковим органом грошових вимог не підлягає визнанню з огляду на положення вищезгаданих, які хоча і набрали чинності вже після здійсненого платником податків самостійного декларування цих податкових зобов'язань, але мали наслідком набуття ТОВ "КЗМО" відповідної пільги по сплаті відповідних податків (звільнення від обов'язку їх сплати) на період з 01.03.2022 по 31.12.2022.

Заперечення кредитора щодо необхідності введення процедури ліквідації боржника та продажу заставного майна не є підставою для відмови у затвердженні плану реструктуризації боргів фізичної особи.

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 09.12.2024 у справі № 922/949/23, залишеною без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 18.02.2025, заяву керуючого реструктуризацією про затвердження плану реструктуризації боргів фізичної особи задоволено.

Під час розгляду справи судом першої інстанції визнано АТ "Універсал Банк" забезпеченим кредитором фізичної особи, вимоги якого в розмірі 946738,38 грн забезпечені заставою майна, окремо внесені до реєстру вимог кредиторів боржника відомості про заставне майно, яке є предметом іпотеки, а саме - кафе «Кокон» з майданчиком літнього кафе та господарськими будівлями. Таким чином, єдиним кредитором (в тому числі, заставним) боржника є АТ "Універсал банк" - 1 дорадчий голос.

05.12.2024 арбітражним керуючим оформлено та подано до суду першої інстанції протокол (заочне голосування) №2, яким запропоновано погоджений боржником план реструктуризації боргів. Вказаний протокол з планом реструктуризації боргів направлений на електронну адресу та засобами поштового зв'язку АТ "Універсал Банк" 15.11.2024 (отриманий 19.11.2024), запропоновано кредитору проголосувати в 3-денний строк з дня отримання.

Відповідно до п. 1-6 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженим Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування: збори (комітет) кредиторів можуть проводитися шляхом опитування. Ініціатор опитування надсилає всім учасникам зборів (комітету) кредиторів запит з проектом рішення щодо запропонованого питання (питань). У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники опитування мають надіслати свою відповідь, та строк надання відповіді. Запит надсилається на адреси електронної пошти учасників зборів (комітету) кредиторів, зазначені в заявах з грошовими вимогами до боржника, або на офіційно повідомлену адресу. У разі відсутності в учасника опитування адреси електронної пошти запит надсилається поштовим відправленням. У такому разі строк проведення опитування має враховувати строки надходження поштової кореспонденції. У разі згоди із запропонованим рішенням учасник опитування підписує проект рішення та надсилає його ініціатору протягом 15 днів з дня отримання запиту. Згода учасника опитування з прийнятим рішенням має бути безумовною. Рішення учасника опитування, надіслане разом з документами, що підтверджують його повноваження, на електронну пошту ініціатора опитування, підписується з використанням кваліфікованого електронного

підпису уповноваженої особи. Рішення учасника опитування, надіслане засобами поштового зв'язку, підписується особисто учасником опитування або його представником з наданням документів, що підтверджують повноваження представника. Відповіді, отримані після закінчення встановленого строку або такі, зміст яких не дає змоги встановити волевиявлення учасника опитування щодо порушеного питання, не враховуються під час підрахунку результатів голосування з такого питання. Ініціатор опитування зобов'язаний викласти прийняте рішення у письмовій формі, додати до нього копії відповідей усіх учасників опитування та надіслати всім учасникам зборів (комітету) кредиторів у порядку, встановленому для надсилання запитів, протягом 10 днів з дати завершення строку для прийняття ним відповідей від учасників зборів (комітету) кредиторів. Датою прийняття рішення вважається останній день строку, протягом якого учасники опитування мали надіслати свої відповіді ініціатору опитування.

Водночас, у встановлені строки банком не надано відповіді щодо погодження чи відхилення питань, які поставлені на розгляд в протоколі №2. Станом на 09.12.2024 до суду не подано відомостей щодо результатів заочного голосування банку з питання погодження запропонованого плану реструктуризації боргів, тому місцевий господарський суд дійшов правильного висновку про те, що рішення щодо схвалення поданого боржником плану є прийнятим.

З огляду на викладене є необґрунтованими доводи кредитора про те, що ним надавався альтернативний план реструктуризації (15.01.2024), який, містив вимоги щодо нарахування банком на суму заборгованості відсотків, та, на переконання апелянта, безпідставно не взятий до уваги арбітражним керуючим та боржником. Заставник кредитор був обізнаний із протоколом заочного голосування, поставленими питаннями, встановленим строком (до 3-х днів з моменту отримання протоколу) для надання заперечень або відповідей, однак зазначеним правом банк не скористався.

Судами встановлено, що план реструктуризації боргів, наданий керуючим реструктуризацією, погоджений боржником, єдиний кредитор боржника з правом 1 дорадчого голосу не проголосував; план розроблено з метою відновлення платоспроможності боржника; зміст плану реструктуризації відповідає вимогам ч.ч.2,3 ст. 124 Кодексу України з процедур банкрутства та передбачає повне погашення заборгованості перед кредитором, що визнана судом; визначений строк виконання не перевищує строк, встановлений законодавчо (ч.6 ст. 124 Кодексу). Керуючим реструктуризацією дотриманий порядок розробки, погодження боржником плану реструктуризації та подання до суду заяви про його затвердження (ст.ст. 124,126 Кодексу). Зокрема, умови плану передбачають: обставини, які спричинили неплатоспроможність боржника; інформацію про вимоги кредиторів із зазначенням їх розміру та черговості задоволення (АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»; підстава: кредитний договір від 29.04.2008, всього заявлена заборгованість складає 946738,38 грн); інформацію про майновий стан боржника за результатами проведених заходів з виявлення та складання опису майна (нерухоме майно: кафе «Кокон» з майданчиком літнього кафе, 61000, Харківська область, м. Люботин, вул. Шевченка,94-а); інформацію про всі доходи боржника, у тому числі доходи, які боржник розраховує отримати протягом процедури реструктуризації боргів (боржник планує отримувати доходи в розмірі 22420,00 грн на місяць протягом 5 років); розмір суми, яка щомісяця буде виділятися для погашення вимог кредиторів (не менше 15778,97 грн на місяць (з метою дострокового погашення боргів); розмір суми, яка щомісяця залишатиметься боржнику на задоволення побутових потреб, у розмірі не менше одного прожиткового мінімуму на боржника та на кожну особу, яка перебуває на його утриманні (не менше 6800,00 грн); розрахунок суми та графік погашення (щомісячна оплата до 11 числа поточного місяця в сумі 15778,97 грн впродовж 5 років); відомості про те, що зазначений план реструктуризації вважається підтриманим забезпеченим

кредитором у частині вимог такого забезпеченого кредитора за зобов'язаннями, що виникли з кредиту, який забезпечений іпотекою; висновок.

Підстав для відмови у затвердженні плану реструктуризації, визначених у ч. 8 ст. 126 Кодексу України з процедур банкрутства в даному випадку судом першої інстанції не виявлено. В ході розгляду справи були проведені заходи з перевірки майнового стану боржника, складення звітів за результатами перегляду поданих первісних та виправлених декларацій. Крім того, поданий до суду план містить відомості саме про майно, яким забезпечено вимоги банку.

Кредитором не доведено, як незазначення повного переліку майна, з огляду на наявність відомостей про майновий стан останнього, забезпеченість майнових інтересів банку заставою майна, відсутність окремих визнаних грошових вимог банку, відсутність прощених (списаних) грошових коштів, може призвести до задоволення вимог у розмірі, що перевищує розмір вимог, які будуть задоволені відповідно до умов плану реструктуризації боргів. Заперечення банку щодо необхідності введення процедури ліквідації боржника та продажу заставного майна не є підставою для відмови у затвердженні плану реструктуризації, оскільки план передбачає повне погашення заборгованості перед кредитором у сумі 946 738,38 грн.

Таким чином, беручи до уваги те, що арбітражний керуючий дотримався встановленого законом порядку повідомлення кредитора про проведення заочного голосування, а також надав йому всі необхідні документи, водночас банк не надав відповіді у встановлений строк, що свідчить про відсутність заперечень з його боку, право голосу кредитором не було реалізовано з суб'єктивних причин і останнім не доведено у такому випадку наявності підстав для застосування наслідків у вигляді відмови у затвердженні плану реструктуризації боргів в порядку ч.8 ст. 126 КУзПБ.

Враховуючи вищенаведене у сукупності, зважаючи на те, що погоджений план реструктуризації боржника відповідає вимогам, встановленим ст. 124 КУзПБ, а доводами кредитора не доведено наявності випадків, передбачених ст. 126 КУзПБ для відмови судом у затвердженні плану реструктуризації боргів, суди дійшли висновку щодо наявності правових підстав для задоволення заяви керуючого реструктуризацією та затвердження плану реструктуризації боргів.

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, по суті, є реалізацією ним права на судовий захист власних майнових прав за відсутності належного виконання грошового зобов'язання боржником. У зв'язку з цим кредитор повинен надати суду докази на підтвердження наявності у нього права, яке підлягає захисту.

Справа № 922/185/25. Ухвалою господарського суду Харківської області від 17.03.2025, залишеною без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.08.2025, зокрема, відкрито провадження у справі про банкрутство ТОВ фірма "СМ-ГРУППА", визнано вимоги ініціюючого кредитора - ПАТ "ЕК "Барвінок", введено мораторій на задоволення вимог кредиторів; введено процедуру розпорядження майном боржника строком до 170 календарних днів; призначено розпорядника майна боржника; встановлено розмір оплати послуг арбітражного керуючого за виконання повноважень розпорядника майна.

Суди виходили з того, що положеннями п.1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ встановлено, що тимчасово, під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування: господарський суд відмовляє у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо

боржник до проведення підготовчого засідання доведе господарському суду, що він внесений до електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів) та має діючий контракт з державними замовниками у сфері оборони або вимоги кредитора (кредиторів) не задоволені внаслідок збройної агресії проти України, у тому числі через перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях відповідно до переліку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій. Отже, норми КУзПБ покладають тягар доведення наявності підстав, передбачених п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, саме на боржника і відповідні докази наявності таких підстав мають бути надані господарському суду до проведення підготовчого засідання.

При цьому, відповідно до частини 6 ст. 6 ГПК України, адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку. Така ж сама норма міститься і у ч.6 ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України. Отже, ТОВ ФІРМА «СМ-ГРУППА» віднесено до категорії осіб, які зобов'язані з 18.10.2023 зареєструвати свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (ЕСІТС) або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами.

Беручи до уваги наявність у боржника судових спорів протягом 2023-2024 років, ТОВ Фірма «СМ-ГРУППА» повинно бути обізнаним про вказаний обов'язок.

З підсистеми «Електронний суд» вбачається, що під час розгляду справи в суді першої інстанції боржник не мав електронного кабінету в ЕСІТС та її окремій підсистемі (модулі). Боржником зареєстровано електронний кабінет лише 12.06.2025. Таким чином, боржник не виконав свого процесуального обов'язку з реєстрації електронного кабінету з метою реалізації належним чином своїх процесуальних прав, тоді як згідно з положеннями ст. 13, 74 ГПК України кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

Отже, боржником, який мав можливість та повинен був знати про прийняття судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ фірма «СМ-ГРУППА», до проведення підготовчого засідання не було надано доказів наявності обставин, які б зумовили застосування судом п.1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, зокрема, того, що збройна агресія РФ проти України мала такий ступінь впливу на боржника, який унеможливив задоволення вимог ініціюючого кредитора. Таким чином, станом на дату винесення оскаржуваної ухвали у суду першої інстанції були відсутні підстави для застосування судом положень даної норми.

При цьому відповідь Курилівської сільської ради Куп'янського району Харківської області від 19.05.2025 на адвокатський запит та Інформація з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно від 02.05.2025 суду першої інстанції до проведення підготовчого засідання не надавалась. Отже, боржником у встановленому законом порядку не було доведено наявності підстав для застосування судом першої інстанції положень п. 1-6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ" щодо відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника.

Крім того, слід зазначити, що норма п. 1-6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ набрала чинності з 29.07.2023, тоді як обставини, що обумовили

неплатоспроможність боржника, виникли до вказаної дати. Так, зокрема, договір про постачання електричної енергії споживачу між сторонами (ПАТ «ЕК «БАРВІНОК» і ТОВ фірма «СМ-ГРУППА») укладений в 2019 році, а заборгованість боржника перед кредитором є триваючою.

Апелянт стверджував, що заборона, встановлена п. 1-6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ", поширюється і на ті правовідносини та випадки, що мали місце до набрання чинності з 29.07.2023 відповідною нормою, оскільки передбачені цією нормою обставини/події (початку збройної агресії проти України, перебування єдиного майнового комплексу боржника на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях відповідно до визначеного законом переліку тощо), як причини, за яких вимоги кредитора (кредиторів) не могли бути задоволені боржником, мали місце до моменту врегулювання цих правовідносин відповідним законом з 29.07.2023.

Однак колегія суддів не погодилася із такими твердженнями апелянта, зважаючи на таке.

Правовідносини, які обумовили неплатоспроможність боржника (укладення відповідного договору та виникнення у боржника заборгованості перед кредитором), виникли до набрання чинності нормою п. 1-6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ (29.07.2023) і зазначена норма, як і інші норми КУзПБ, не містить посилання про можливість її ретроспективного застосування. При цьому, присутній в судовому засіданні 26.08.2025 представник апелянта не надав суду обґрунтованих пояснень з посиланням на відповідні норми права та судову практику щодо можливості зворотної дії в часі норми п. 1-6 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ.

Крім цього, матеріали справи свідчать про існування обставин, які виключають можливість застосування норм п. 1-6 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ та підтверджують, що боржник вів господарську діяльність на протязі 2022 - 2025 років і отримував грошові кошти, які передавав власним керівникам за договорами поворотної фінансової допомоги, при цьому наявні перед кредитором зобов'язання не виконував навіть в частині.

Для цілей розгляду грошових вимог податкового органу до боржника у справі про банкрутство та кваліфікації їх як конкурсних чи поточних, моментом виникнення грошових вимог податкового органу в розумінні Кодексу України з процедур банкрутства слід вважати перший день несплати боржником податку, що настає за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого Податковим кодексом України для подання податкової декларації за відповідним податком.

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 05.09.2024 у справі № 922/1908/24 відмовлено в задоволенні заяви Одеської митниці з грошовими вимогами до боржника, ПП "Семенівський колорит"; відхилено грошові вимоги Одеської митниці за заявою з грошовими вимогами до боржника.

Суд першої інстанції виходив з того, що в обґрунтування заявлених вимог Одеська митниця посилалась на те, що в період дії воєнного стану боржником здійснювались митні оформлення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 №236 "Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану" з наданням відстрочення по сплаті митних платежів протягом трьох місяців після закінчення або припинення воєнного стану. Таким чином, момент настання обов'язку ПП "Семенівський колорит" щодо сплати митних платежів в силу приписів п. 3 вказаної постанови пов'язаний із закінченням або припиненням воєнного стану.

Зважаючи на те, що станом на момент подання заявником відповідної заяви з грошовими вимогами до боржника воєнний стан не закінчено та не припинено, Державна митна служба України в особі Одеської митниці, на переконання суду першої інстанції, не є конкурсним кредитором у розумінні положень ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 19.12.2024 ухвалу місцевого господарського суду скасовано та прийнято нове рішення, яким заяву Державної митної служби України в особі Одеської митниці з грошовими вимогами до боржника задоволено частково; визнано грошові вимоги Державної митної служби України в особі Одеської митниці до боржника ПП "Семенівський колорит" в сумі 6056,00 грн - перша черга, 1922900,13 грн - третя черга; відхилено грошові вимоги в частині грошових вимог Державної митної служби України в особі Одеської митниці до ПП "Семенівський колорит" в сумі 2809316,94 грн.

Суд апеляційної інстанції встановив, що згідно із заявами, наданими під час здійснення митного оформлення, боржником було надано зобов'язання протягом трьох місяців після закінчення або припинення воєнного стану у встановленому порядку сплатити належні суми митних платежів шляхом оформлення аркуша коригування. З наведеного у постанові суду апеляційної інстанції зроблено висновок про те, що боржник в силу Податкового кодексу України є таким, що узгодив суму такого грошового зобов'язання.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12.03.2025 постанову Східного апеляційного господарського суду залишено без змін.

Верховний Суд звернувся до висновків про застосування норм права, які викладені у постанові Верховного Суду від 17.01.2024 у справі № 903/51/20, відповідно до яких, для цілей розгляду грошових вимог податкового органу до боржника у справі про банкрутство та кваліфікації їх як конкурсних чи поточних, моментом виникнення грошових вимог податкового органу в розумінні Кодексу України з процедур банкрутства слід вважати перший день несплати боржником податку, що настає за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого Податковим кодексом України для подання податкової декларації за відповідним податком.

З урахуванням тих обставин, що у відповідності до частини першої ст. 271 Митного кодексу України мито - це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та цим Кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до цього Кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, колегія суддів суду касаційної інстанції дійшла висновку, що для цілей розгляду грошових вимог контролюючого органу (у даному випадку Одеської митниці) та кваліфікації їх як конкурсних чи поточних, моментом виникнення грошових вимог такого контролюючого органу в розумінні Кодексу України з процедур банкрутства слід вважати перший день несплати боржником податку, що настає за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого Податковим кодексом України/ Митним кодексом України для подання податкової/митної декларації за відповідним податком.

Відповідно до частини першої ст. 297 Митного кодексу України у разі ввезення товарів на митну територію України суми митних платежів, нараховані декларантом (уповноваженою ним особою) або митним органом, підлягають сплаті до Державного бюджету України платником податків до або на день подання митному органу митної декларації для митного оформлення, крім випадків, якщо відповідно до цього кодексу товари ввозяться на митну територію України із звільненням від оподаткування митними платежами або випускаються у відповідний митний режим за спрощеною декларацією в межах спрощень, наданих підприємству.

Враховуючи вищевикладене, суд касаційної інстанції вказав, що зобов'язання боржника щодо сплати зобов'язань у відповідності до приписів Митного кодексу України виникли саме з дати подання митному органу митної декларації для митного оформлення, що свідчить про правильність висновку, який викладений у оскаржуваній постанові суду апеляційної інстанції про те, що вимоги Одеської митниці виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство (20.06.2024) та відповідно є конкурсними вимогами до боржника, які підлягають визнанню та включенню до реєстру вимог кредиторів в черговості встановленій ст. 64 Кодексу України з процедур банкрутства.

Застосування положень Податкового кодексу України щодо сплати податків і зборів в умовах воєнного стану

У разі ненадання платником податків доказів на підтвердження факту неможливості реєстрації податкових накладних відсутні правові підстави для його звільнення від фінансової відповідальності за порушення граничних термінів реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування відповідно до положень ПК України.

Справа №922/2167/23(922/753/25). ТОВ «Лозівський ковальсько-механічний завод» звернулося з позовом до Головного управління ДПС у Харківській області та Державної податкової служби України, в якому просило скасувати рішення про результати розгляду скарги від 05.02.2025 в частині залишення без змін податкового повідомлення-рішення Головного управління ДПС у Харківській області від 02.12.2024 року №0680750411 про накладення штрафних санкцій на суму 167959,39 грн; скасувати податкове повідомлення-рішення Головного управління ДПС у Харківській області від 10.02.2025 у повному обсязі на суму накладених штрафних санкцій - 167959,39 грн.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 02.06.2025, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 24.09.2025, позов задоволено частково. Скасовано податкове повідомлення-рішення Головного управління ДПС у Харківській області від 10.02.2025 в частині накладених штрафних санкцій за затримку реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування, строк реєстрації яких настав у період з червня 2022 року по червень 2023 року, на загальну суму 7287,08 грн. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

Зокрема, суди виходили з того, що 27.05.2022 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану», яким абз. 1 п. 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України викладено в такій редакції:

« 69. Установити, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №2102-IX, справляння податків і зборів здійснюється з урахуванням особливостей, визначених у цьому пункті».

Відповідно до положень абз. 1 пп. 69.1 п. 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України (в редакції Закону України №2260-IX від 12.05.2022 із змінами, внесеними згідно із Законом №3603-IX від 23.02.2024, що застосовуються з 03.09.2023) встановлено, що в разі відсутності у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності та/або документів (повідомлень), у тому числі передбачених ст. 39, 39-2, п. 46.2

ст. 46 цього Кодексу, реєстрації у відповідних реєстрах податкових або акцизних накладних, розрахунків коригування, подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового тощо, платники податків звільняються від передбаченої цим Кодексом відповідальності з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Згідно з абз. 3, 4 пп. 69.1 п. 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України платники податків, які мають можливість своєчасно виконувати податкові обов'язки, звільняються від відповідальності за несвоєчасне виконання таких обов'язків щодо реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних такими платниками податкових накладних та розрахунків коригування, дата складання яких припадає на період з 1 лютого по 31 травня 2022 року, за умови забезпечення їх реєстрації не пізніше 15 липня 2022 року.

Таким чином, з 27.05.2022 платники податку, що не мають можливості своєчасно виконувати обов'язки з подання звітності та сплати податків, звільняються від відповідальності за умови виконання такого обов'язку протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні, тобто такі платники податку отримали відтермінування виконання вказаних податкових обов'язків на зазначений період. Натомість, платники податку, які мали можливість своєчасно виконувати податкові обов'язки щодо реєстрації в ЄРПН податкових накладних та розрахунків коригування, були звільнені від відповідальності за несвоєчасне виконання таких обов'язків, у випадку, коли дата складання податкових накладних/ розрахунків коригування припадала на період з 1 лютого по 31 травня 2022 року, за умови забезпечення їх реєстрації не пізніше 15 липня 2022 року. В інших випадках реєстрація в ЄРПН податкових накладних та розрахунків коригування здійснюється з урахуванням граничних строків, встановлених п. 201.10 ст. 201 ПК України.

Разом з тим, 16.01.2023 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до розділу XX «Прикінцеві положення» Податкового кодексу України щодо відновлення обмеження перебування грального бізнесу на спрощеній системі оподаткування», яким доповнено підрозділ 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України п.п. 89 та 90, відповідно до яких на період дії воєнного стану та протягом шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, збільшено граничні строки реєстрації в ЄРПН податкових накладних/ розрахунків коригування, встановлені п. 201.10 ст. 201 ПК України, а також зменшено розміри штрафів за їх порушення, встановлені п. 120-1.1 ст. 120-1 ПК України.

Відповідно до п. 89 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, тимчасово, протягом дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №2102-IX, та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, реєстрація податкових накладних та/або розрахунків коригування до податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних здійснюється з урахуванням таких граничних строків: для податкових накладних/розрахунків коригування до податкових накладних, складених з 1 по 15 календарний день (включно) календарного місяця, - до 5 календарного дня (включно) календарного місяця, наступного за місяцем, в якому вони складені; для податкових накладних/розрахунків коригування до податкових накладних, складених з 16 по останній календарний день (включно) календарного місяця, - до 18 календарного дня (включно) календарного місяця, наступного за місяцем, в якому вони складені; для розрахунків коригування, складених постачальником товарів/послуг до податкової накладної, що

складена на отримувача - платника податку, в яких передбачається зменшення суми компенсації вартості товарів/послуг їх постачальнику, - протягом 18 календарних днів з дня отримання такого розрахунку коригування до податкової накладної отримувачем (покупцем).

Згідно з п. 90 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України, тимчасово, протягом дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №2102-IX, та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, штраф за порушення платниками податку на додану вартість граничного строку, передбаченого п. 89 цього підрозділу для реєстрації податкової накладної та/або розрахунку коригування до такої податкової накладної в Єдиному реєстрі податкових накладних, встановлюється у розмірі: 2 відсотки суми податку на додану вартість, зазначеної в таких податкових накладних/розрахунках коригування, - у разі порушення строку реєстрації до 15 календарних днів; 5 відсотків суми податку на додану вартість, зазначеної в таких податкових накладних/розрахунках коригування, - у разі порушення строку реєстрації від 16 до 30 календарних днів; 10 відсотків суми податку на додану вартість, зазначеної в таких податкових накладних/розрахунках коригування, - у разі порушення строку реєстрації від 31 до 60 календарних днів; 15 відсотків суми податку на додану вартість, зазначеної в таких податкових накладних/розрахунках коригування, - у разі порушення строку реєстрації від 61 до 365 календарних днів; 25 відсотків суми податку на додану вартість, зазначеної в таких податкових накладних/розрахунках коригування, - у разі порушення строку реєстрації на 366 і більше календарних днів.

Отже, враховуючи, що Закон №2876 від 12.01.2023, яким доповнено підрозділ 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України п.п. 89 та 90 набрав чинності з 16.01.2023, штрафи у розмірах, встановлених п. 90 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України застосовуються у разі порушення платником податку передбачених п. 89 цього підрозділу граничних строків реєстрації податкової накладної та/або розрахунку коригування до такої податкової накладної в ЄРПН із датою складання, починаючи з 16.01.2023.

Порядком підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов'язків, визначених у пп. 69.1 п. 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 29.07.2022 №225, що набрав чинності 06.09.2022, передбачено, що в разі відсутності у платника податків можливості подати заяву на підтвердження можливості чи неможливості виконання ним своїх обов'язків та відповідні документи (копії документів), інформацію у строки, визначені п. 3 розд. II цього Порядку, платник податків подає заяву та відповідні документи (копії документів), інформацію одночасно з набуттям можливості виконання одного із податкових обов'язків (реєстрації податкової накладної, подання звітності, сплати невиконаного податкового зобов'язання тощо) таким платником податку, передбачених ПК України або іншим законодавством, контроль за виконанням якого покладено на контролюючий орган, але не пізніше 60 календарних днів з першого дня місяця, наступного за місяцем відновлення таких можливостей платника податків.

Так, актом камеральної перевірки від 15.11.2024 було встановлено порушення ТОВ «ЛКМЗ» (позивачем) визначених п. 201.10 ст. 201 ПК України та п. 89 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» зазначеного Кодексу граничних термінів реєстрації в ЄРПН податкових накладних та розрахунків коригування до податкових накладних, термін реєстрації яких настав у період з червня 2022 року по березень 2024 року. У подальшому, рішенням про результати розгляду скарги від 05.02.2025 встановлено, що

ТОВ «ЛКМЗ» дотрималось термінів реєстрації в ЄРПН по розрахунках коригування за березень 2024 року, у зв'язку з чим ППР від 02.12.2024, винесене на підставі вказаного акту камеральної перевірки, було скасоване в частині штрафних санкцій на суму 5,00 грн, а в іншій частині вказане ППР залишено без змін. Зважаючи на викладене було винесене нове ППР від 10.02.2025 зі зменшеним розміром штрафних санкцій на загальну суму 167959,39 грн.

Перевіркою матеріалів справи встановлено, що позивач - ТОВ «ЛКМЗ» не звертався до контролюючих органів із заявою, передбаченою Порядком від 29.07.2022 №225, щодо підтвердження неможливості виконання своїх зобов'язань з вчасної реєстрації в ЄРПН спірних податкових накладних та розрахунків коригування до податкових накладних, що надало б можливість для звільнення позивача від відповідальності за неналежне виконання вказаних податкових обов'язків до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення або скасування відповідно до п. 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» ПК України. Також позивач не надав суду доказів звернення в порядку п. 86.7 ст. 86 ПК України до контролюючого органу, який проводив перевірку платника податків, із запереченнями та додатковими документами і поясненнями, зокрема, але не виключно, з документами, що підтверджують відсутність вини, наявності пом'якшуючих обставин або обставин, що могли б свідчити про наявність підстав для звільнення його від фінансової відповідальності відповідно до вимог ПК України. Факт неможливості реєстрації податкових накладних ТОВ «ЛКМЗ» у 2022-2024 роках спростовується наявними у справі матеріалами, адже позивачем були зареєстровані спірні податкові накладні та розрахунки коригування за період з червня 2022 року по березень 2024 року, хоча і з порушенням встановлених законом граничних термінів на строк від 2-х до 194-х днів. Отже, правові підстави для звільнення позивача - ТОВ «ЛКМЗ» від фінансової відповідальності за порушення граничних термінів реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування відповідно до положень ПК України відсутні.

Особливості здійснення виконавчого провадження в умовах воєнного стану

В період дії воєнного стану з пенсійного рахунку боржника - громадянина України не можуть бути списані кошти, отримані боржником як пенсія, при примусовому виконанні судових рішень, які не пов'язані зі стягненням аліментів, відшкодуванням шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення.

Справа № 922/2424/21. Господарський суд Харківської області ухвалою від 16.12.2024, залишеною без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 03.04.2025, частково задовольнив скаргу фізичної особи на дії приватного виконавця; визнав дії приватного виконавця у виконавчому провадженні незаконними та такими, що порушують приписи статті ст. 70 Закону України «Про виконавче провадження», частини 3 ст. 68 Закону України «Про виконавче провадження», Закону України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»; скасував арешт банківського рахунку в частині арешту пенсійних коштів та стягнення з пенсії, яка зараховується на рахунок боржника до АТ «Полтава-банк».

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, частково задовольнив скаргу фізичної особи, встановивши, що рахунок, відкритий у АТ «Полтава-

Банк», призначений для зарахування пенсійних коштів. Відповідно до ст. 68, 70 та п. 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» у період дії воєнного стану звернення стягнення на пенсійні виплати заборонено. Оскільки приватний виконавець, звертаючи стягнення на грошові кошти, що надходять на рахунок, передбачений для пенсійних виплат, не дотримався обов'язку щодо здійснення перевірки відсутності факту спеціального режиму його використання чи відсутності заборон щодо арешту коштів, які знаходяться на цьому рахунку, суди визнали його дії такими, що вчинені з порушенням вимог закону, та скасували арешт у частині пенсійних коштів. Крім того, під час апеляційного перегляду справи суд апеляційної інстанції встановив, що після ухвали суду від 16.12.2024 приватний виконавець постановою у ВП від 21.12.2024 зняв арешт із зазначеного рахунку.

Постановою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19.06.2025 ухвалу Господарського суду Харківської області в оскаржуваній частині та постанову Східного апеляційного господарського суду скасовано. Ухвалено нове рішення, яким у задоволенні скарги фізичної особи на дії приватного виконавця в оскаржуваній частині відмовлено.

Суд касаційної інстанції виходив з того, що згідно з положеннями Закону України «Про виконавче провадження» кошти, що складають заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника, можуть бути об'єктом звернення стягнення за виконавчим документом, а виконавець має повноваження звернути стягнення на такі кошти боржника, однак лише за певних умов: 1) якщо у боржника відсутні інші кошти та/або об'єкти для стягнення; 2) якщо стягнення за виконавчим документом має характер періодичних платежів; 3) якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує п'яти мінімальних розмірів заробітної плати. Застосування такого порядку оформлюється виконавцем шляхом винесення відповідної постанови. Стягнення здійснюється підприємствами, установами, організаціями фізичними особами, фізичними особами - підприємцями, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи. Відрахування із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника у межах звернення стягнення на ці кошти боржника здійснюються у межах дозволених законом розмірів. При цьому під зверненням стягнення у розумінні положень розділу IX Закону України «Про виконавче провадження» слід розуміти саме списання (відрахування) коштів, що є заробітною платою, пенсією, стипендією та іншим доходами боржника (див. постанови Верховного Суду від 30.04.2024 у справі №910/5936/22, від 20.01.2025 у справі №910/8436/23, від 29.01.2025 у справі №922/719/16, від 19.02.2025 у справі №910/8436/23).

Водночас, 26.03.2022 набрав чинності Закон України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», яким зазначений розділ Закону України «Про виконавче провадження» був доповнений, зокрема, п. 10-2, пп. 3 якого встановлено, що тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 №64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 №2102-IX, припиняється звернення стягнення на пенсію, стипендію (крім рішень про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення, та рішень, боржниками за якими є громадяни російської федерації).

З огляду на наведені приписи розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» Верховний Суд зазначив, що в період дії воєнного стану з пенсійного рахунку боржника - громадянина України не можуть бути списані кошти, отримані боржником як пенсія, при примусовому виконанні судових

рішень, які не пов'язані зі стягнення аліментів, відшкодуванням шкоди заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення.

При цьому, Верховний Суд звернув увагу, що накладення арешту на кошти (майно) боржника є стадією виконавчого провадження - першим етапом звернення стягнення на майно боржника, питання про накладення якого виконавець вирішує під час відкриття виконавчого провадження. Проте, з урахуванням викладеного, ті застереження, що містилися в абзаці 9 п. 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» в редакції, чинній на час вчинення оскаржуваних виконавчих дій, на який посилалася заявник як на підставу обґрунтування вимог скарги на дії приватного виконавця, не можна тлумачити у такий спосіб, що під час воєнного стану на території України припиняються усі виконавчі дії, оскільки це нівелюватиме принцип обов'язковості судових рішень, що набрали законної сили, та призначення інституту виконавчого провадження. Такому тлумаченню відповідає зміст абзаців 7, 8 п. 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», оскільки наведеними нормами права фактично передбачається можливість накладення арешту виконавцем на кошти боржника. Приписи, які б забороняли накладати арешт на грошові кошти (доходи) боржника, згаданий пункт не містить (постанови Верховного Суду від 06.12.2023 у справі №712/6304/23, від 24.01.2024 року у справі №338/1549/21, від 28.03.2024 у справі №508/181/23, від 30.05.2024 у справі №638/8943/21, від 26.09.2024 року у справі №338/1549/21, від 10.01.2025 у справі №755/9274/23, від 29.01.2025 у справі №279/809/24).

У випадках, коли рахунок боржника не має спеціального режиму використання та на нього зараховуються кошти з різним цільовим призначенням (не лише пенсійні), банк може не мати інформації про характер таких надходжень і, відповідно, не знати, які саме кошти підлягають арешту, а які - ні. У такому разі арешт підлягає зняттю виконавцем на підставі поданих боржником документів із підтвердженням, що арештовані кошти є саме пенсійними коштами боржника. Зобов'язання виконавця зняти арешт на підставі повідомлення банку не виключає зняття такого арешту на підставі повідомлення боржника та за наслідками здійснення контролю за правильністю стягнення на підставі наданих звітів про стягнення, оскільки відповідно до пп.1 частини четвертої ст. 59 цього Закону підставами для зняття виконавцем арешту з майна боржника або його частини є отримання ним документального підтвердження, що звернення стягнення на такі кошти боржника заборонено законом. Для боржника надання вказаних підтверджуючих документів є процесуальною можливістю відновити свої права, порушені у зв'язку із накладенням незаконного арешту, а для виконавця зняття такого арешту є здійсненням повноважень для усунення спричинених негативних наслідків. Однак це не виключає зобов'язання банку при виконанні приписів державного та/або приватного виконавця окремо від боржника повідомити виконавця про неможливість накладення арешту на грошові кошти боржника у зв'язку з заборобою, встановленою законом.

У разі, якщо банк не повідомив державного виконавця, що рахунок, на якому знаходяться кошти боржника, є рахунком зі спеціальним режимом використання, або боржник не довів належність арештованих коштів до пенсійних, то дії державного виконавця щодо накладення арешту на кошти на цьому банківському рахунку та їх подальше списання не можна вважати протиправними. Помилковим є твердження, що саме на виконавця покладений обов'язок здобувати докази для з'ясування правового режиму арештованого банківського рахунку, водночас як роз'яснено колегією суддів обов'язок державного виконавця полягає у знятті арешту з рахунку боржника саме за умови надання такої інформації про рахунок банком або боржником (див. постанови

Верховного Суду від 14.08.2024 у справі №338/1125/23 та від 10.01.2025 у справі №755/9274/23.

Отже, колегія суддів Верховного Суду вважала помилковим висновок судів попередніх інстанцій про те, що приватним виконавцем було допущено порушення вимог частини третьої ст. 68, ст. 70 та п. 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», з огляду на таке.

По-перше, на момент винесення постанови про накладення арешту на кошти боржника, розміщені на рахунках, приватний виконавець діяв у межах наданих йому повноважень, оскільки на той момент не мав інформації про те, що рахунок використовується для отримання пенсійних виплат. Закон України «Про виконавче провадження» не покладає на виконавця обов'язку здійснювати попереднє дослідження цільового призначення кожного банківського рахунку боржника до накладення арешту. Частина третя ст. 52 зазначеного Закону прямо покладає такий обов'язок на банк - саме він повинен перевірити, чи підпадає рахунок під спеціальний режим, і в разі виявлення цільового призначення, яке виключає арешт, зобов'язаний повідомити виконавця та повернути постанову без виконання.

По-друге, арешт накладено у межах суми звернення стягнення. Сам факт накладення арешту на рахунок не є тотожним зверненню стягнення на кошти, що на ньому перебувають. Наявність арешту лише блокує розпорядження коштами, однак не передбачає автоматичного списання пенсій чи інших соціальних виплат, що охороняються законом. Відтак такий арешт може бути знятий після з'ясування спеціального правового режиму рахунку, що і мало місце в цій справі - арешт з рахунку був скасований постановою виконавця від 21.12.2024.

По-третє, боржник, звертаючись зі скаргою, не довів, що він надавав виконавцю відповідні документи чи заяву про зняття арешту з посиланням на цільове призначення рахунку та наявність спеціального режиму використання коштів. Відповідно, виконавець об'єктивно не мав підстав для зняття арешту до моменту, коли банк або сам боржник не надали відповідної інформації. Крім того, боржник, як сторона, є заінтересованою в захисті цільового призначення своїх рахунків.

Процесуальні питання

На державі лежить позитивне зобов'язання організувати систему виконання рішень таким чином, щоб гарантувати виконання без жодних невиправданих затримок.

Рішенням Господарського суду Донецької області від 18.11.2024 у справі №905/1284/24 позов ПАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго» про стягнення з ТОВ «Краматорськтеплоенерго» заборгованості за послуги з передачі електричної енергії задоволено повністю. Вирішено відстрочити ТОВ «Краматорськтеплоенерго» виконання рішення з дня його ухвалення до 01.05.2025.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 09.01.2025 рішення місцевого господарського суду залишено без змін.

Зокрема, погоджуючись з висновком суду першої інстанції про відстрочення виконання рішення, апеляційний господарський суд виходив з того, що господарська діяльність відповідача пов'язана із наданням послуг населенню з централізованого опалення у м. Краматорськ Донецької області, а тому в опалювальний період та під час наявного воєнного стану в державі він виконує стратегічну функцію - збереження життя та здоров'я мешканців міста.

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України Указом Президента України від 24.02.2022

№64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 строком на 30 діб. Строк воєнного стану неодноразово продовжувався і не скасований на дату ухвалення судового рішення.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 №206 припинення/зупинення надання житлово-комунальних послуг населенню у разі їх неоплати або оплати не в повному обсязі до припинення чи скасування воєнного стану в Україні забороняється. Частиною 1 ст. 16 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» передбачено, що надання комунальних послуг та надання послуги з управління багатоквартирним будинком здійснюються безперервно, крім часу перерв на: 1) проведення ремонтних і профілактичних робіт згідно з будівельними нормами і правилами, правилами технічної експлуатації і користування, положеннями про проведення поточного і капітального ремонтів та іншими нормативно-правовими актами; 2) міжопалювальний період для мереж (систем) опалення (теплопостачання) виходячи з кліматичних умов згідно з нормативно-правовими актами; 3) ліквідацію наслідків аварії.

На виконання розпоряджень Краматорської військової адміністрації №63 від 17.10.2022 та №726-р від 02.10.2023 про початок опалювального періоду 2022/2023 та 2023/2024 років відповідач був змушений запустити виробництво теплової енергії та забезпечити теплом м. Краматорськ. Відповідач з листопада 2022 року опинився в статусі «Переддефолтний», так як не зміг підтримувати належним чином фінансову гарантію перед ОСП та здійснювати купівлю електричної енергії на сегментах ринку для власних потреб та обладнання, задіяного для підкачки теплоносія. Отже, ТОВ «Краматорськтеплоенерго» з початком повномасштабного вторгнення РФ, не мало можливості вільно планувати та здійснювати свою комерційну діяльність, приймати оптимальні рішення щодо її ведення.

Передбачені ст. 331 ГПК України обставини, з якими закон пов'язує можливість надання відстрочки, є оціночними, а необхідність використання права на відстрочку, закон відносить на розсуд суду. Вказане право застосовується за визначених в законі умов, з урахуванням всіх обставин справи. Тобто можливість відстрочення виконання судового рішення у судовому порядку у будь-якому випадку пов'язується з об'єктивними, непереборними, винятковими обставинами, які суд визначає, виходячи з особливого характеру обставин, що ускладнюють або виключають виконання рішення.

Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 №309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» встановлено, що Краматорська міська територіальна громада (Краматорський район, Донецька область) відноситься до території, на яких ведуться (велися) бойові дії (територія можливих бойових дій). Факти систематичних ворожих обстрілів м. Краматорськ, які призводять до численних пошкоджень інфраструктури міста та людських жертв, є загальновідомими.

Крім того, підприємство відповідача зазнало збитків внаслідок збройної агресії Російської Федерації, так у 2022 році адміністративно-побутовий корпус ТОВ «Краматорськтеплоенерго» пошкоджено внаслідок ракетного обстрілу. 10.08.2024 один з об'єктів ТОВ «Краматорськтеплоенерго», Краматорська теплоелектроцентраль (ТЕЦ), в черговий раз зазнав суттєвих руйнувань в результаті ракетного обстрілу. Будівлі та обладнання багрової насосної повністю зруйновано чи пошкоджено внаслідок прямого ракетного удару. Інші виробничі об'єкти на території Краматорської ТЕЦ також зазнали критичних пошкоджень, що вказує на необхідність залучення значних ресурсів для відновлення цих об'єктів.

Необхідність забезпечення роботи теплогенеруючого підприємства, основним споживачем якого є населення м. Краматорськ, в умовах воєнного стану є очевидною. Діяльність відповідача є вкрай важливою для держави, що вбачається на прикладі як

минулого, так і поточного років, які характеризуються масованими атаками Російської Федерації на теплогенеруючі об'єкти країни.

Наказами Міністерства енергетики України від 15.03.2023 №91 та від 16.01.2024 №15 «Про визначення підприємств паливно-енергетичного комплексу критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період» ТОВ «Краматорськтеплоенерго» визнано підприємством, яке є критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період. Водночас, відповідач вказав, що господарська діяльність товариства з постачання теплової енергії споживачам є стабільно збитковою.

Судом першої інстанції було прийнято до уваги фінансовий стан підприємства боржника, враховані напрямки діяльності товариства відповідача, її значення для потреб населення, а також період, в який виникла заборгованість та наслідки для суспільних інтересів відповідної територіальної громади.

На думку колегії суддів, дане відстрочення виконання рішення суду не порушить баланс інтересів сторін, оскільки підприємство відповідача з самого початку військової агресії знаходилося поблизу зони проведення активних воєнних дій, що є загальновідомим фактом, ТОВ «Краматорськтеплоенерго» завдана значна шкода, в той час, як підприємство позивача знаходиться на більш безпечній території, при цьому, позивачем не доведено погіршення його матеріального стану внаслідок неможливості негайного виконання рішення суду відповідачем. Дійсно військова агресія проти України та правовий режим військового стану в країні однаково негативно впливають на обидві сторони цього спору, однак відповідач свою заяву про відстрочення обґрунтовував конкретними обставинами, зокрема тим, що він тривалий час здійснював та продовжує здійснювати господарську діяльність поблизу зони активних бойових дій та зазнав значної шкоди внаслідок руйнування приміщень товариства. Саме на підставі наведеного, відповідач наполягає на тому, що стягнення одночасно всієї суми боргу заблокує фінансову діяльність підприємства, призведе до виникнення заборгованості з заробітної плати працівників, що залишились та підтримують роботу ТЕЦ, через що підготовка та проведення опалювального сезону Краматорської міської територіальної громаді у період 2024/2025 буде неможливою.

За таких обставин, відповідачем надано достатні докази та наведено переконливі аргументи, які свідчать, що зазначені ним обставини ускладнюють негайне виконання рішення у цій справі з урахуванням соціально важливої діяльності та необхідності забезпечення господарської діяльності з постачання теплової енергії. Крім того, в даному випадку важливим питанням є не тільки з'ясування обставин, що дійсно ускладнюють негайне виконання рішення суду, а й чи надасть таке відстрочення можливість відповідачу ефективно відновити господарську діяльність, з урахуванням першочергової необхідності вирішення в країні проблем із забезпеченням населення тепловою енергією, а також в подальшому виконати ухвалене у справі рішення суду.

З огляду на те, що основним принципом судочинства має бути відновлення прав та інтересів кредитора, до обов'язків суду відноситься дослідження усієї сукупності обставин потенційної можливості виконання судового рішення, задля отримання кредитором повної суми коштів, що складають предмет заборгованості. Так, судом першої інстанції враховано, що відповідач є сезонним підприємством, опалювальний сезон починається наприкінці жовтня - початку листопада. Відстрочення виконання рішення надасть можливість підприємству розпочати та провести опалювальний сезон, продовжити господарську діяльність в умовах воєнного стану та накопичити кошти для проведення розрахунків з позивачем. Відповідне, на думку колегії суддів, вказує на факт можливості виконання рішення після строку, на який ТОВ «Краматорськтеплоенерго» просить відстрочити його виконання. Відстрочення виконання рішення для боржника в

даному випадку не є інструментом ухилення від виконання рішення, боржник лише намагається через існування певних обставин, які таке виконання ускладнюють, відновити нормальну господарську діяльність з метою забезпечення повного виконання рішення та погашення заборгованості перед позивачем. Слід також зазначити, що надання відстрочення виконання рішення є виключним заходом, який має застосовуватись лише за наявності поважних причин та при найменшій шкоді кредитору. При цьому, затримка у виконанні рішення не повинна бути надто тривалою та такою, що порушує саму сутність права, яке захищається п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини (рішення ЄСПЛ у справі «Імобільяре Саффі проти Італії», заява №22774/93, п. 74). Відстрочення виконання рішення суду на 6 місяців в повній мірі буде відповідати принципам справедливого судового розгляду в контексті ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Відтак, апеляційний господарський суд дійшов висновку, що суд першої інстанції в оскаржуваному позивачем рішенні, правомірно задовольнив вимоги ТОВ «Краматорськтеплоенерго» щодо відстрочення виконання рішення суду на 6 місяців до 01.05.2025.

Справа № 917/1870/19. Ухвалою Господарського суду Полтавської області від 27.08.2025 заяву АТ по газопостачанню «Оператор Газорозподільної Системи «Лубнигаз» про відстрочення виконання рішення Господарського суду Полтавської області від 27.02.2025 по справі №917/1870/19 задоволено; відстрочено виконання рішення суду на строк до 28.02.2026.

Задовольняючи заяву відповідача, суд першої інстанції врахував, зокрема, фінансовий стан боржника, а також те, що господарська діяльність АТ «Лубнигаз» як оператора газорозподільної системи, пов'язана з розподілом природного газу, а отже є достатньо залежною від процесів нормативно-правового регулювання, в тому числі з боку Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), яка є суб'єктом встановлення тарифів на розподіл природного газу операторами газорозподільних підприємств. За таких обставин суд першої інстанції визнав переконливим твердження заявника про існування загрози блокування повноцінної господарської діяльності підприємства при виконанні рішення суду у встановлений строк, тобто існування у боржника обставин, що ускладнюють виконання рішення.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 30.09.2025 ухвалу місцевого господарського суду залишено без змін.

Під час розгляду справи колегією суддів не встановлено, що відповідач, посилаючись на скрутний фінансовий стан, занижені тарифи на послуги з розподілу природного газу, намагається ухилитися від виконання судового рішення, а навпаки зазначає про неможливість погашення наявної заборгованості за судовим рішенням перед позивачем саме на час звернення з відповідною заявою.

Відстрочення виконання рішення суду має здійснюватися з метою недопущення погіршення економічної ситуації боржника, а також з метою недопущення невиконання рішення суду на користь кредитора. Тобто, важливим є досягти балансу інтересів сторін. Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 16.04.2018 у справі № 920/199/16. Да заяви про відстрочення виконання рішення суду заявником надано докази того, що АТ «Лубнигаз» включено до реєстру підприємств, які беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості суб'єктів ринку природного газу згідно із Законом України «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу». Так, відповідно до ст. 1 вказаного Закону учасники процедури врегулювання заборгованості (грошових зобов'язань) -

постачальники природного газу, оператори газорозподільних систем та оператор газосховищ, включені до реєстру, а також особа, що здійснювала функції оператора газотранспортної системи до 31 грудня 2019 року включно, особа, що здійснює функції оператора газотранспортної системи з 1 січня 2020 року, акціонерне товариство Національна акціонерна компанія Нафтогаз України, товариство з обмеженою відповідальністю Газопостачальна компанія Нафтогаз Трейдинг, товариство з обмеженою відповідальністю Газопостачальна компанія Нафтогаз України, розпорядники коштів державного бюджету, органи, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Дія Закону України «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу» поширюється на відносини із врегулювання видів заборгованості (грошових зобов'язань), зокрема на заборгованість операторів газорозподільних систем, у тому числі підтверджена судовими рішеннями, які набрали законної сили, за договорами про надання послуг з транспортування природного газу перед особою, що здійснювала функції оператора газотранспортної системи до 31 грудня 2019 року включно, не сплачена станом на розрахункову дату; заборгованість операторів газорозподільних систем, у тому числі підтверджена судовими рішеннями, які набрали законної сили, та/або реструктуризована, за договорами з транспортування природного газу, укладеними з особою, що здійснює функції оператора газотранспортної системи з 1 січня 2020 року, яка виникла з 1 січня 2020 року по 28 лютого 2022 року включно; заборгованість операторів газорозподільних систем, у тому числі підтверджена судовими рішеннями, які набрали законної сили, та/або реструктуризована, за договорами купівлі-продажу/постачання природного газу для виробничо-технологічних та власних потреб, укладеними з АТ НАК «Нафтогаз України», не сплачена станом на розрахункову дату.

Рішенням Господарського суду Полтавської області від 27.02.2025 у справі №917/1870/19 стягнуто з АТ «Лубнигаз» заборгованість за послуги балансування обсягів природного газу, яка виникла на підставі Договору транспортування природного газу від 17.12.2015, укладеного між сторонами у справі. На дані правовідносини розповсюджується дія вказаного Закону. АТ «Лубнигаз», як оператор газорозподільної системи, має законодавчо передбачене право на врегулювання не сплаченої заборгованості перед АТ «Укртрансгаз» по спірному договору транспортування природного газу.

Враховуючи, що АТ «Лубнигаз» включено до реєстру підприємств, які беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості суб'єктів ринку природного газу, то відповідно до ч.1 ст.4 Закону України «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу» взаєморозрахунки в цілях погашення заборгованості та грошових зобов'язань, що визначені ст. 1 цього Закону, здійснюються за рахунок видатків державного бюджету для врегулювання заборгованості, зокрема за договорами про надання послуг з транспортування природного газу перед особою, що здійснювала функції оператора газотранспортної системи до 31 грудня 2019 року включно, та/або особою, що здійснює функції оператора газотранспортної системи з 1 січня 2020 року.

З аналізу норм вказаного закону вбачається, що до правовідносин, які склались між позивачем і відповідачем застосовується новий порядок розрахунків, який встановлює нові строки проведення такого виду розрахунків, які прив'язуються до виділення коштів у межах видатків спеціального фонду державного бюджету за цільовим призначенням та в обсягах, передбачених Законом України «Про Державний бюджет України», із застосуванням рахунків, відкритих у Державному казначействі України, згідно з договором про організацію взаєморозрахунків, який укладається між учасниками

розрахунків на підставі документа, що підтверджує наявність в обліку учасників розрахунків кредиторської та/або дебіторської заборгованості на дату підписання такого договору, та в обсязі, що не перевищує підтверджену учасниками заборгованість.

Водночас, колегією суддів прийнято до уваги, що відповідно до п.15 ст.34 Закону України «Про виконавче провадження» виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій, якщо сума, що стягується, підлягає врегулюванню відповідно до процедур, передбачених Законом України «Про заходи, спрямовані на подолання кризових явищ та забезпечення фінансової стабільності на ринку природного газу», за умови перебування боржника в реєстрі підприємств, які беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості суб'єктів ринку природного газу.

Відстрочка виконання рішення для відповідача в даному випадку не є інструментом ухилення від виконання рішення, який лише намагається через існування певних обставин, що таке виконання ускладнюють, забезпечити повне виконання рішення та остаточне погашення заборгованості перед стягувачем. Разом з тим, наведені відповідачем обставини та надані ним докази свідчать про наявність фінансових труднощів у відповідача, а надання відстрочки виконання рішення суду дозволить у встановленому вищезазначеним Законом порядку врегулювати їх з дотриманням балансу інтересів сторін. У даній справі відстрочка виконання рішення суду здійснюється з метою недопущення погіршення економічної ситуації відповідача, а також з метою недопущення невиконання рішення суду на користь кредитора.

Сторони здійснюють господарську діяльність на власний ризик, за власним комерційним розрахунком щодо наслідків вчинення відповідних дій, тому повинні самостійно розраховувати ризики настання несприятливих наслідків в результаті тих чи інших дій та самостійно приймати рішення про вчинення (чи утриматись від) таких дій. Проте, відповідно до другого розділу статуту АТ «Лубнигаз» (який є у загальному доступі на його офіційному сайті) одним із видів діяльності товариства є надання населенню, бюджетним організаціям, промисловим та комунальним підприємствам, а також іншим суб'єктам підприємницької діяльності послуг з розподілу природного, нафтового газу та газу (метану) вугільних родовищ та постачання природного газу, газу (метану) вугільних родовищ і скрапленого газу. Тобто, споживачами послуг АТ «Лубнигаз» на території Полтавської області є здебільшого населення, а також підприємства, що надають комунальні послуги населенню та підприємства, що фінансуються з державного бюджету. Отже, господарські операції за спірним договором можна лише умовно віднести до категорії комерційних операцій на власний ризик, а можливість розрахунків відповідача з позивачем залежить від надходження грошових коштів від кінцевих споживачів.

Необхідно зауважити, що лише у 2024 році Уряд України частково скасував запроваджену на початку повномасштабної агресії РФ заборону на припинення надання житлово-комунальних послуг населенню у разі їхньої несплати або неповної оплати, а також заборону на нарахування та стягнення штрафів та пені, інфляційних послуг на заплату за заборгованість. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №1405 від 29.12.2023 такий мораторій зберігається для територій, де ведуться бойові дії згідно з переліком Мінреінтеграції. Вказані обставини також сприяли накопиченню боргів споживачів послуг відповідача.

Відповідно до п.2.2.5 статуту АТ «Лубнигаз» здійснює вибухонебезпечні роботи по ремонту газових мереж та підтриманню їх у належному безаварійному стані, що є стратегічно важливими функціями особливо в період дії воєнного стану. Тобто, справедливий баланс інтересів сторін у цій справі при наданні відстрочки судом першої інстанції буде дотриманий, адже негайне примусове виконання даного рішення може призвести до стійкої неплатоспроможності боржника, що навпаки буде свідчити про відсутність можливості погасити заборгованість у даній справі та, відповідно, до

ініціювання процедури банкрутства відповідача і катастрофічних наслідків для регіону його діяльності.

При цьому, позивачем не надано жодного доказу та не доведено погіршення його матеріального стану внаслідок неможливості невідкладного виконання боржником рішення Господарського суду Полтавської області у даній справі, як і не надано доказів того, що у випадку надання відстрочки він зазнає збитків або це іншим чином негативно позначиться на можливості ведення ним власної діяльності, а задоволення заяви відповідача про відстрочення виконання рішення суду, свідчить про дотримання господарським судом балансу інтересів сторін.

Розстрочення виконання судового рішення можливе лише у виняткових випадках за наявності належних і допустимих доказів, які підтверджують обставини, що ускладнюють або перешкоджають виконанню рішення.

Ухвалою Господарського суду Харківської області від 25.12.2024 у справі №922/3707/23 у задоволенні заяви відповідача про розстрочення виконання рішення суду відмовлено. Суд виходив з того, що наведені у заяві обставини про розстрочення не свідчать про неможливість виконання рішення суду, а надані документи не підтверджують відповідно до вимог процесуального законодавства належними та допустимими доказами скрутне фінансове становище заявника.

Постановою Східного апеляційного господарського суду від 10.02.2025 ухвалу місцевого господарського суду залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції виходив з того, що за змістом наданих заявником (боржником) пояснень вбачається, що неможливість негайного виконання судового рішення обґрунтовується ним запровадженням в Україні надзвичайних обставин, які зумовили скрутне фінансове становище підприємства та вплинули на своєчасність виконання договірних зобов'язань. Заявник посилається на пошкодження будівель структурних підрозділів боржника внаслідок обстрілів та окупації частини Харківської області, що потребує відновлення для забезпечення належного функціонування, зокрема роботи зі споживачами для стягнення заборгованості за електроенергію та зазначає про відкриті кримінальні провадження. Наявність скрутного фінансового стану боржник обґрунтовує змістом фінансового звіту за 2023 рік.

Європейський суд з прав людини зазначив, що відсутність грошових коштів не може бути підставою відмови від виконання грошових зобов'язань (Справа «Бурдов проти Росії» від 07.05.2002 (заява №59498/00), Справа «Горнсбі проти Греції» від 19.03.1997 (заява № 18357/91) та інші). Разом з тим, апеляційний суд зазначив, що розстрочення виконання судового рішення можливе лише у виняткових випадках за наявності належних і допустимих доказів, які підтверджують обставини, що ускладнюють або перешкоджають виконанню рішення.

Поряд з цим, наведені заявником обставини не свідчать про неможливість виконання судового рішення у справі №922/3707/23. Подані заявником документи не підтверджують належними та допустимими доказами у розумінні Господарського процесуального кодексу України скрутний фінансовий стан заявника, який би унеможлилював виконання судового рішення.

З огляду на це, суд першої інстанції підставно зазначив, що заявником не надано жодного належного та допустимого доказу, який би підтвердив викладені у заяві обставини, зокрема доказів на підтвердження фінансової звітності за 2024 рік, даних про рахунки в інших банківських установах та рух коштів по цих рахунках, інформації про наявність чи відсутність майна, яке може бути реалізовано для погашення боргу, а також інших доказів, що свідчили б про неможливість виконання судового рішення. Посилання заявника на скрутне фінансове становище, спричинене воєнним станом, пошкодження

будівель, у яких знаходились структурні підрозділи боржника, та труднощі у здійсненні господарської діяльності, без належного документального підтвердження, не можуть бути визнані достатніми підставами для задоволення заяви про розстрочення виконання судового рішення.

Щодо аргументів відповідача про необхідність врахування положень постанови КМУ від 05.03.2022 №206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану», якими встановлено заборону на зупинення надання житлово-комунальних послуг споживачам, як підстави для задоволення заяви, суд зазначив, що відповідно до вимог ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Зазначене вимагає від суб'єкта господарювання передбачати ризиками, зокрема, пов'язаними у т.ч. зі змінами нормативно-правового регулювання.

Таким чином, обставини, пов'язані із дією постанови КМУ № 206, у розумінні ст. 42 Господарського кодексу України, є частиною підприємницького ризику боржника, який зобов'язаний враховувати у своїй діяльності, а тому вони не можуть бути підставою для ухилення від виконання судового рішення. При цьому, колегія суддів зазначила, що у справі №906/1035/23 Верховний Суд визнав належними та допустимими доказами фінансові звіти за 2021, 2022 роки та 9 місяців 2023 року на підтвердження скрутного фінансового стану боржника. Така позиція ґрунтувалась на необхідності комплексного врахування та дослідження судами документації фінансової звітності за кілька звітних періодів.

Однак у цій справі відповідач надав лише фінансовий звіт за 2023 рік, без підтверджуючих даних за 2024 рік, що унеможлиблює проведення всебічної та об'єктивної оцінки фінансового стану боржника на час розгляду поданої ним заяви. Суд зауважує, що відсутність фінансової документації за 9 місяців 2024 року унеможлиблює належну та повну оцінку фактичного стану та динаміки фінансових показників підприємства, а відтак реальної здатності виконання підприємством судового рішення. Відтак позиція Верховного Суду у справі № 906/1035/23 щодо доведеності скрутного фінансового стану боржника зроблена на підставі іншого обсягу доказів та не свідчить про можливість та необхідність врахування доказу - фінансової звітності за 2023 рік як самостійного доказу на підтвердження обставини скрутного фінансового стану боржника.

У контексті апеляційного оскарження колегія суддів визнала необґрунтованими посилення боржника на ухвалу Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15.04.2024 у справі №922/2882/23, де було враховано скрутний фінансовий стан боржника на підставі фінансового звіту за один рік. Зазначена правова позиція стосувалася питання зупинення виконання судового рішення, що регулюється ст. 332 ГПК України, а не розстрочення виконання рішення відповідно до ст. 331 ГПК України.

Інститут зупинення виконання та інститут розстрочення виконання судового рішення мають різну правову природу, підстави та наслідки застосування, а тому посилення на правову позицію, викладену у справі №922/2882/23, не може вважатися належним в контексті підставності заяви про розстрочення виконання судового рішення у цій справі.

Суд апеляційної інстанції також відхилив доводи апелянта про те, що судом першої інстанції не враховано обставину перебування боржника у статусі товариства, у статутному капіталі якого частка держави становить 65,001048%, і що виконання судового рішення буде неможливим до завершення процедури приватизації, яка може тривати значний проміжок часу. Зміст нормативних положень Закону України «Про приватизацію

державного і комунального майна» свідчить про відсутність правових підстав для невиконання судових рішень стосовно підприємств, які перебувають у процесі приватизації. Відповідний Закон не містить заборон щодо звернення стягнення на майно таких підприємств. Крім того, усі майнові права та обов'язки державного підприємства, що приватизується, зберігаються та переходять до нового власника.

Вказане унеможлиблює визнання цього аргументу ПАТ «Харківенергозбут» як підстави для розстрочення виконання судового рішення відповідно до ГПК України.

Таким чином, колегія суддів дійшла висновку, що суд першої інстанції надав належну оцінку доказам, поданим заявником, всебічно та повно дослідив обставини справи та правильно застосував положення ГПК України під час розгляду заяви ПАТ «Харківенергозбут» про розстрочення виконання судового рішення. Зазначене свідчить про обґрунтованість висновків суду першої інстанції, та їх не спростування апелянтом, що є підставою для залишення оскаржуваної ухвали без змін.